

Szócs Béla

ÉG ÉS FÖLD TALÁLKOZIK

avagy Bábeltől pünkösdig

A modern szentíráskutatásban általánosan elfogadott *okmány-elmélet* (John Wellhausen) szerint négy hagyományréteget különböztetünk meg a Biblia első öt könyvének irodalmi szerkezetében. Az első okmány az ún. *jahvista* (J) szerző műve, amely a Kr. e. 9. században a déli országrészben – Júdában – keletkezett, és a Teremtés és a Kivonulás könyvében a Jáhve istennév gyakori használata révén vált „jahvistaként” azonosíthatóvá. A második okmány az ún. *elohista* (E), alapmű, amely az Elohim istennévről kapta azonosító nevét. Az a dokumentum az északi országrészben – Izraelben – keletkezett, valamivel az asszír fogság (Kr. e. 721) előtt. A harmadik, a *deuteronomista* forrásréteget (D), a jeruzsálemi templomnak Józija király idejében (Kr. e. 640–609) történt renoválásakor talált könyvvel kapcsolják össze, tehát a Kr. e. 7. századból ered. A negyedik pedig a jogi szemléletű *papi írás* (P), amelynek eredetét a babiloni fogságra, Ezekiel próféta idejére vezették vissza; megszerkesztése Kr. e. 500–450 között, kihirdetése pedig Ezdrás pap reformtevékenysége idején történt meg.¹

Egy korai „teológus”: a jahvista hagyományréteg

A bábéli történet leírása (Ter11,1–9) teljes egészében a jahvista szerző műve. Az egész munka okkereső, etiológiai célzatú. Bár az Ószövetség lapjai tele vannak olyan leírásokkal, amelyek inkább a természettudományok szakterületére utalnának, a sorok mögött mégis kibontakozik a tényleges üdvtörténeti mondanivalójuk. Mind ez a szerző sugalmazottságáról tanúskodik.

A szöveg két tematikai hagyományra épül, amelyeket a jahvista szerző célelvűen egybedolgozott annak érdekében, amit tanítani akart. Az egyik hagyomány a nagyváros (Megalopolis) építését és a nyelvzavart, a másik pedig egy égig érő torony építését és az emberiség szétszóródását foglalta magába. Az első mögött a Bábel városáról szóló közel-keleti tudósítások álltak. A prófétai irodalom bővebben tájékoztat a büszke és gögös emberekről, akik a várost lakták (Iz 13). Ezek az élmények a babiloni fogságból (Kr. e. 587–535) való szabadulás után vertek gyökeret a hagyományban.² Megerősödése után Bábel városa világalomra törekedett. Hamurabi idején (Kr. e. 1792–1750) az egész körzetet – Mezopotámiát – befolyása alá vonta, s ez a befolyás Babilon erőteljes anyagi és szellemi kultúrája révén a politikai hanyatlás után is megmaradt. Ehhez kapcsolódott a másik hagyomány, amely a Bábel név etimológiai és teológiai magyarázatát tartalmazta. Az első, a héber *bàlâl* (összezávarni) igére utal és azt jelentette, hogy Bábeltől ered az emberiség többnyelvűsége; a másik pedig az isteni eljárásra, amely leleplez minden olyan magatartást és gyakorlatot, amely hamis istenek szolgálatára irányul. A toronyok tetején ugyanis kis templomok épültek, amelyekbe – a mítoszok szerint – alászálltak az istenek, hogy az ember találkozhassék velük. Ezen a helyen – ég és föld között – áldoztak nekik.

A jahvista szerző számára minden, Jáhve-kultusztól eltérő idegen kultikus forma bálványimádás. Ez abban áll, hogy az ember azt hiszi: saját erejéből tud Istenhez közeledni és rituális áldozataival nemcsak befolyásolja az Istent – ezt egyébként a hívő izraelita is így gondolta –, hanem mágikus hatalmat is gyakorol fölötte, s ezáltal felülemelkedik a maga korlátain: egyszóval megistenül (és be kell látnunk: ez a vágy valóban belénk van oltva). A Jáhve-hit szigorúan ellentmond e mentalitásnak; olyannyira, hogy Jáhve véget vet annak, ami még „csak kezdete tevékenységüknek” (Ter 11,6). Így derül fény a jahvista hagyományréteg mélyen

antropomorf tanítására: közösségbe kell kerülni Jáhvéval s meghódolni előtte mint egyetlen Isten előtt; valamint szolidaritást kell vállalni az emberekkel.³ Valamennyi jahvista szövegnek ezek a jellegzetességei.

Az őstörténet utolsó felvonása

Az üdvtörténeti mondanivaló megbújik a sorok mögött, de a reflexió előtérbe hozza, ha arra gondolunk, hogy az eseményekkel egyazon időben történik Ábrahám meghívása – ráadásul ugyanazon a területen.

És volt minden [egész] földnek nyelve egy és szava egységes. (1) Az egy nyelv inkább a szemita nyelvcsalád közös vonásaira utal. Ezzel magyarázható, hogy ezekben a nyelvekben gyakran találkozzunk körülírásokkal és képekben gazdag beszéddel. A jahvista szerző nem a korábban felsorolt nemzedékekre, Szem, Kám és Jéfet utódaira gondol, amint azt a szövegösszefüggés sugallná, hanem visszamegy közvetlenül a vízfőzön utáni állapotig, és az újra meginduló szaporodás pár generációjáig.⁴ A Ter 10,9–10 szerint ez az időszak Nimród uralma, akinek nemcsak vadászat és háború fűződik a nevéhez, hanem egy városbirodalom megalapítása is.

És megtörtént az ő elvonulásuknál keletről, amikor is találtak egy síkságot Sinár [Sin^ar] földjén, és ők letelepedtek ott. (2) A völgyben levő síkság az arám/héber nyelvben tulajdonnévként is viselte a Sinear nevet. A terület kisebb dombokkal díszített síkság, az akkádok és sumérek földje, amelyet a Tigris és az Eufrátesz öntözött. A jahvista szerző ezt a hatalmas termőföldet annak legvirágzóbb városállamával, Bábellel (Babilonnal) fogja megnevezni. Ide helyezi a Kr. e. 2. évezredtől virágzásnak induló akkád, sumér, asszír és babiloni kultúra bölcsőjét.⁵ A keletről való elindulás a mai iráni hegyvidéket jelenti a jahvista szerzőnél és – bár nem tűnik fontosnak – teljesen logikussá válik, ha azzal támasztjuk alá, hogy a hegyi népek magaslatokon (hegycsúcsokon) imádták az istenséget; mivel azonban a síkságon való letelepedésük ettől megfosztotta őket, toronyt építettek, hogy vallásosságukat továbbra is *magaslatokon* gyakorolhassák.

Akkor mondták társaiknak: rajta, téglázzunk téglát, és égetvén égessük tűzön. Így lett nekik téglakőnek és az aszfalt szolgált nekik beszurkozáshoz. (3) A mezopotámiai síkságon lehetetlen volt követ bányászni, ami ellenben a zsidóknak mindennapos látvány volt. Ezért már nagyon korán feltalálták és itt honosították meg az agyagtéglák készítését, amelyeket vagy tűzön, vagy a heves napon szárítottak. Az égetést (és később a zománcozást) inkább a szakrális jellegű építkezéseknél alkalmazták. Erről tanúskodik a szöveg is. A kötőanyag bitumenes eredetű („földgyanta”) volt, amelyből aszfaltot is tudtak készíteni.⁶

És mondták: rajta, építsünk várost és toronyt, és annak csúcsa az égben, így csináljunk magunknak nevet, hogy ne szóródjunk szét a földnek színe fölött. (4) A torony (akkád: *birsz*) héber megfelelője a *migdál*: erődöt vagy fellegvárat jelent, amelyhez hasonlót a nagyobb keleti városokban védelmi célokra szoktak volt építeni.⁷ A csúcs kifejezésére két alkalmas szó is van a héberben, az egyik fejet, kezdetet jelent, a másik pedig legfelsőbbet, legkiválóbbat.⁸ Az égig érő torony és a nagyváros többnyire szárnyaló fantáziát takar (MTörv 1,28). A jahvista szerző – és nyomában a zsidó hagyomány – ezt Isten elleni lázadásként értelmezte. A torony, amelynek csúcsa az égig ér, úgy magyarázandó, hogy nagyon magasnak tervezték, ami által gyűjtőpontjául szolgál majd az embe-

riségnek, hiszen már nagy távolságból is észrevehető.⁹ Ekkora munkát komoly tervező-, szervező- és kivitelező képességet igényelt. Akik erre képesek voltak – akárcsak napjainkban! –, nevet szereztek maguknak, s akár arra is jogot formálhattak, hogy más népeket irányítsanak. Az ember azonban Isten különleges tulajdona – amint ez a jahvista teremtéstörténetben megmutatkozik –, és ezt a jogot Istentől senki nem veheti el. Ugyancsak ennél a jogánál fogva csakis őt illeti meg a névadás; egy nevet (hatalmat) nem lehet „csak úgy” szerezni (ld. Jn 19,10–11).

Akkor leszállt Jáhve megnézni a várost tornyostól, amit az emberek fia építettek. (5) A fordításokban általában az Úr szerepel, Isten nevét ugyanis – a szent tetragrammát – tilos volt használni. Amikor már féltő volt, hogy a szórványzsidóság nem érti meg a héber szöveget, Alexandriában görögre fordították a héber Bibliát (Kr. e. 150). Ez a Szeptuaginta („hetvenes fordítás”, egyezményes jelöléssel LXX), amelyben Jáhve helyett a *Seregek Ura* megnevezést (Adonáj Cebàot) Kyrosszal fordították. Két érdekessége van ennek a versnek. Az egyik a szerző mentalitásából kicsendülő gúny. Az emberiség isteni privilégiumokat akar kisajátítani az égig érő toronnyal, holott Isten „mélyen” alá kell hogy szálljon ahhoz, hogy megtekinthesse ezt a „magas” tornyot. A másik érdekesség az, hogy a zsidó jog – egyebek között – innen vezette le azt a szabályt, hogy a bírónak nem szabad a bűnöst elítélnie, mielőtt nem vizsgálta meg őt és vétkének természetét. Mert Isten is tanácskozik égi seregeivel.¹⁰ A némelyik fordításban használt többes szám („szálljunk le”) már szentháromsági utalás is.

Szólt akkor Jáhve: ime, egy nép és egy nyelv mindegyikük. De ez cselekedeteik kezdete. És most semmi sem tartja vissza őket mindattól, amit kiagyalnak. (6) Minden emberi erőfeszítés hiú és értéktelen, ha góg diktálja és az Istentől való eltávolodásra irányul. Isten „félelme”, féltékenysége szinte ironikus fordulat a jahvista szerzőnél; a mondat tanítása az, hogy az ember erőszakos célra akarja felhasználni azt az erőt, amelyet az egység jelent.

Gyerünk! Szálljunk alá és pusztuljon ott az ő nyelvük, hogy egy se érthesse társai nyelvét! (7) Az 5. versben előforduló leszállás után Jáhve ismét alászáll, s így tevékenysége révén eltörlődik az égig érő torony. Jáhve fontolgat (pluralis deliberationis), vagy mintha udvartartásával tanácskozna fejedelmi többesben (pluralis maiestatis). Ez gyakori az Ószövetségben (lásd például Ter 1,26). Az emberiség tömörülésének természetes következménye is lehet az egység felbomlása és egymás nyelvének meg nem értése. Minél nagyobb és sűrűbben lakott egy város, annál nehezebb a szociális viszonyok megszervezése és megtartása. Minél összetettebb egy építmény, annál nehezebb kivitelezni. A nehézség pedig (itt) megosztja az embereket. Zsidó legendák szerint az efféle nagy építkezéseknél megsirattak egy elejtett és a földön eltört téglát, de egy lezuhant és elpusztult embert számba se vettek.¹¹

És szétszórta Jáhve őket onnan a föld egész színe fölött, és abbahagyták a város építését. (8) Minden bűn gyökere az, hogy az ember le akarja dönteni azt a korlátot, amelyet Isten állított számára; ő akarja meghatározni, mi a jó és mi a rossz.

Ezért nevezte ő így: Babel, mert ott zavarta össze Jáhve az egész föld nyelvét, és onnan szórta szét Jáhve a föld egész színe fölött. (9) A szövegegység utolsó versének etimológiai magyarázata van. A jahvista szerző népies etimológiával magyarázza a város eredetét; éspedig a *bàlál* (összezavarni) igével. Azóta Babel az istenellenes hatalmak gyűjtőfogalma lett (ld. Iz 13; Jer 5,15–17; Zak 5,11); s ugyanakkor a mai napig hozzákapcsolódik a nyelvzavarral kapcsolatos „legenda” minden kultúrnépénél.¹²

Zikkurátok

A Kr.e. 3. évezredben Mezopotámia északi részének kimagaslóbb hegycsúcsai valóságos *menedékhegyek*ként szolgáltak a különböző áradások ellen. Ezt a bibliai leírás (Ter 6–7) és a régészeti leletek egyaránt alátámasztják. Később ezek a hegycsúcsok mélyebb értelmet kaptak. A sumérek szentélyeket építettek rájuk, hogy ott imádják istennőiket. A főistennő Ninchursanga volt, akit a „Hegyek Urnőjének” is neveztek. Úgy képzelték el, hogy az istenség a hegyen lakik és ott lehet vele találkozni, a tiszteletére épített templomban.¹³ Így alakultak ki a „magaslati szentélyek” és a „szent he-

gyek”, ezért a hegy az Istennel való találkozás fellelegvára lett. Ez a hagyomány ismerhető fel a Bibliában is (Hóreb-Sínai, Garizim, Ebal, Sion, Olajfák, Tábor...).

A vallástudomány a vallási-kultikus hagyományok fejlődésének magyarázatakor különböző rendszerek és fogalmak keveredését is leírja. A számtalan szellemről alkotott homályos képzetek, az eget, a földet és a poklot benépesítő „uralkodók”, a megszemélyesített, „megistenített” elemi erők a csillagimádással, a hősök kultuszával és egy „három-egy” istenségnek áthagyományozott igazsággal annyira összekeveredtek, hogy az így keletkezett mitológiáról nagyon nehéz teljes és világos képet alkotni. Úgy látszik, maguk az utódok – az asszírok és babiloniak – sem voltak tisztában isteneikkel. Isztár például a fennmaradt szövegek tanúsága szerint Anu lányának és Szin lányának tekinthető. Az akkádoknál eredetileg csak jó és rossz szellemekkel találkozunk, amelyeket a csillagzatokkal és azok befolyásával azonosítottak. Ide tartoztak az égi szellemek (*igigik*) és a víz szellemei, a föld szellemei meg az ég istenei (*anunakik*). Ezeket félig embernek, félig állatnak vagy idomtalan szörnynek ábrázolták. Dágon – egyben a filiszteusok istene is (ld. 1Sám 5,2) – például hal-emberként jelenik meg a kései olvasó előtt. A szemiták bevándorlásával, a csillagimádással még alig megzavart monoteizmus terjedt el, s ez a két pillér szolgált a babiloni államvallás alapjául, amely Kr. e. 1500 körül kifejlett formát ért el. Az istenek között hierarchia állt fenn. A természet, az ember és az isten(ek) felett egy leghatalmasabb lény állt, aki csak kivételes esetekben avatkozott bele az események folyásába (deizmus). Az emberekhez való viszonyát is a tulajdonképpeni „istenek” mint közvetítőkké tartotta fenn. Ezek közül a legmagasabb rangot Anu, Bél és Ea viselte. Anut az ékírásban egy függőleges ékkel jelölték, ami 60-at, a tökéletes számot, vagyis a tökéletességet jelentette. Bél teremtette a földet, az embert – a földnek, saját vérelével való összekeveréséből – és az állatokat. Ea a „sorok intézője” s egyben a tenger és a föld alatti vizek istene volt. A bölcsesség forrását hordozta magában, ezért az istenek mindig hozzá fordultak tanácsért.

Egy másik háromságot Szin (Hold), Szamasz (Nap) és Rammán (Rimmon; levegő) képeztek. A holdisten mindig a napisten előtt járt és egy félholdban álló férfival ábrázolták, aki ugyancsak félholddal díszített főveget viselt. A napistent a Nap megközelítő képeivel tudták csak ábrázolni. Rammant „Barku”-nak is hívták (villámisten), mert ő volt az okozója minden elrettentő természeti tűneménynek, amely arra kényszerítette az embert, hogy beismerje korlátozott voltát. Ezután következtek hierarchikusan az istenített bolygók: Ninib vagy Adar (Szaturnusz); Marduk (Jupiter), aki a Bibliában Merodáchként szerepel (ld. Jer 50,2); Nergál (Mars); Nabu vagy Nébo (Merkur) és végül Isztár vagy Asztarté (Vénusz).¹⁴

Még ugyancsak a 3. évezredben a sumérok meghódították a mezopotámiai síkságot (Sinear földjét) és – tekintettel a hegyi viszonyaira – így életkörülményeik (hőség, szárazság stb.) is megváltoztak. Vallási hagyományaik nem akarván feladni, „hegyeket” építettek maguknak, hogy azokon templomokat emeljenek isteneiknek. Az ilyen „hegyek” toronymagasságokat öltöttek és ma *zikkurátok*nak nevezik őket (akkád: *zakkar* = magasra építeni).¹⁵ A Bibliában szereplő bábeli tornyot az *Etemenanki* zikkuráttal azonosították, amelyen *Eszagila* istenség temploma volt.¹⁶ Az építkezés visszanyúlik a Kr.e. 2. évezredre, amikor Hammurabi (1792–1750), Marduk oltalma alatt világbirodalomná tette Babilont. Az ásatások bebizonyították, hogy ez a torony hatalmas méretű volt: 91 m² alapterületen feküdt és a magassága sem lehetett kevesebb 91 méternél.¹⁷ Ami az ilyen építkezéseknél feltűnik, az a pontos tájolás. A csillagászati ismeretek birtokában, amelyekkel a Kelet már olyan korán rendelkezett, nemcsak a tornyokat vagy palotákat, hanem magukat a városokat is pontosan az égtájak szerint tervezték. Ezt úgy valósították meg, hogy az égtájaknak nem az oldalak, hanem a sarkok feleltek meg, s így az épületek minden részét egyformán tudták védeni mind a heves napsütéstől, mind az erős szelektől. Ráadásul a pontos időt is meg tudták állapítani a Napnak az épületek falára vetett árnyékából.¹⁸ A babiloni teremtéseposz szerint Marduk legyőzte Chaos isten sötét erőit, s ezért az istenek hálából Babilont és benne Eszagilát építették neki. A hagyomány szerint egy álló évig készítették a szent „téglákat”

Etemenankihoz, majd a következő évben felépítették a zikkuratot: hét emeletet, mindegyik kisebb volt az alatta levőnél, és a magasba külső lépcső vezetett fel.¹⁹ A király kiváltsága – sőt kötelessége – volt, hogy az első téglát ő helyezze el, szimbolikusan bizonyítva ezzel az államvallás és az istenek iránti gondját és háláját. A Kr. e. 2. évezred vége felé megdőlt Hammurabi dinasztiája és a birodalom is megszenvedte ezt az eseményt. Kr. e. 1594-ben a hettiták hadjáratot vezettek Babilon ellen és Eszagilát is lerombolták. Később az újbabiloni birodalom nagy királya, Nebukadnezar (Kr. e. 604–562) újjáépítette, úgyhogy a zsidók babiloni deportációja előtti időben már kétségkívül állt. Az ókor nagy történetírója, a halikarnasszoszi származású Hérodotosz (Kr. e. 484–425) is látta, és ezt írta róla: „A szentély közepén egy hatalmas torony emelkedik egy stádium hosszúsággal és szélességgel, e fölé van helyezve egy másodík, e fölé újra egy másik, addig, amíg nyolc volt. Kívülről egy sikló vezetett minden egyes torony körül... A legfelső tornyon áll egy tág templom, amelyben egy pompás ágy és egy arany asztal van.” Ezen az asztalon hihetetlen mennyiségű tömjént égettek el.²⁰ Amikor aztán a perzsa birodalom emelkedett hatalomra, I. Xerxesz király (Kr. e. 487–465) alaposan megrongálta, úgyhogy a monumentális építmény az idő és saját masszív súlya alatt lassan elsüllyedt az Eufrátesz árterületén.

A betűk mögött

Az emberi kultúra hasonló, ősi nyomai általánosak voltak a földtekén. Ugyanabból vagy még korábbi időkből tudomásunk van a hindu (India), a kínai, az egyiptomi, a hettita (Kis-Ázsia), az azték (Mexikó), az inka (Peru) vagy a maya (Guatemala) kultúráról.²¹ A tárgyalat építkezések szellemi fölényt feltételeztek, ami adva is volt; a kivitelezéshez azonban munkaerőre volt szükség. Ezt pedig a leigázott népek – mint rabszolgák – biztosították. Embertelen körülmények között folytak a munkálatok az 50 °C-t is elérő hőségben, amelyben az embernek óránként legalább fél liter vízre volt szüksége.²²

A jahvista elbeszélő a szabad nomádok szemszögéből nézi a történelmi hátteret és gúnyosan tárja fel mindazt, amit Babilonban hatalomnak neveztek. Ennek a hatalomnak – mint minden időben – az egység volt a jele és ereje. Az „egy nyelv” inkább átvitt értelemben jöhet szóba mint a társadalmi, politikai és gazdasági egység közlekedési formája, hiszen a jahvista szerző nem sokkal korábban sorolta fel a vízőzön utáni népeket (Ter 10). Az egység minden izraelita számára a monoteizmust jelentette. Az ígélet szerint pedig Izrael csak akkor marad életben, ha hűséges marad az egy Istenhez, Jáhvéhoz. Amit tehát Babilonban műveltek, az bálványimádás volt, annak ellenére, hogy a mitológiák szerint az istenek tetszéssel fogadták ezt az emberi törekvést. Amíg virágzott a birodalom, addig közösek voltak a törekvések is. A leigázott népeket is sikerült kordában tartani és a hatalom szolgálatába állítani. De ez távolról sem jelentette azt, hogy az embereknek nincs más felfogásuk az életéről; s csupán egy-két trónviszály kellett hozzá, hogy ennek hangot is adjanak. A több vélemény, a pluralitás és a „másság” kikezdte a korábbi egységet, és ettől kezdve nem értették egymást az emberek. A jahvista elbeszélő ezt úgy magyarázza olvasói számára, hogy a féltékeny Isten leszállt az égből és meg-

zavarta nyelvüket, majd szétszórta őket, hogy ne veszélyeztessék szuverén hatalmát.²³ Ehhez a tanításhoz felhasználta Babilon nevének népies etimológiáját; éspedig azt, amelyik a zsidók előtt gúny tárgya volt. Babilont a sumérok *Ka Dingir-rának* nevezték (a Király kapuja), ami az akkád *Bab ilim*-nek felel meg.²⁴ Az asszír nyelvben a *Bab-el* vagy *Bab-ilu* „az istenek kapuja”, „szentélye” jelentéssel bírt. Ezt a dicsőséges tényt gúnyolja a jahvista szerző, amikor a *Babelt* a héber *bàlâl* (összezávari) igéből vezeti le. A régi feliratokon előfordul még az *E.Kl.* (nyelvek városa) név is.²⁵ Ami a pogányoknak dicsőség és hatalom (ti. a bálványimádás), az ő szemében fájdalom, amit Izrael akkor tapasztalt meg, amikor letért a monoteizmus útjáról és elvesztette az ígért földet (Kr. e.

721; 587; Kr. u. 70), átélve a szétszórás katasztrófáját. Emberközelségbe hozza a jahvista író ez a fájdalom afőlött, hogy egy nemzet a másikat letiporva lesz nagygyá, annak ellenére, hogy Isten egyenlőnek (nem egyformának!) teremtette az embereket; másrészt pedig a keserű tapasztalat, hogy a zűrzavart, egymás nyelvének meg nem értését Izrael is átélte. A próféták szava ugyan is általában süket fülekre talált...

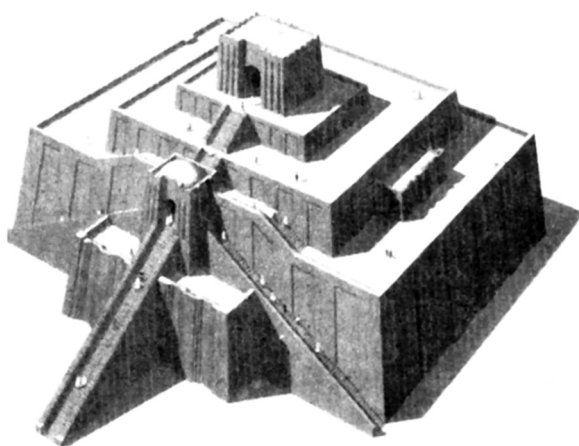
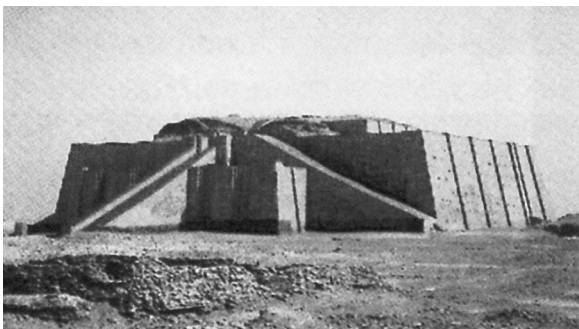
Az ósbűn megismétli mondanivalóját

A jahvista hagyomány antropomorf képekkel ecseteli mondanivalóját. Ez áll a teremtéstörténetre (ld. Ter 2,4b–25), a bűnbeesésre (Ter 3,1–24) vagy akár a nyelvzavarra is. A teológiai mondanivaló az ósbűn lényegére épül. Az első ember olyan akar lenni, mint az Isten (Ter 3,5). Hogy „tudása” csak ismeret-törédek, amely a mezitelenség, kiszolgáltatottság felismeréséig fog terjedni, az ismét a jahvista szerző „iróniája”. A bűn miatti számonkérésben már megnyilvánul a „nyelvzavar” és a szolidaritás megszűnése. Ádám még Istenet vádolja, csak hogy meneküljön a felelősség elől. Úgyszintén az asszonyt is, akit Isten adott neki. Más-más szinten beszél Isten, Ádám és Éva ugyanarról a dologról. Ez az emberi katasztrófa állapotoké válik és

ezentúl átöröklődik. Egyéni vonatkozása már Káin magatartásában tükröződik, aki elvitatja Istennek azt a jogát, hogy számon kérje tőle testvére életét (Ter 4,9), mintha Isten nem is egymás gondjaira bízta volna az embereket. Ez a bűn kollektív dimenziót öltött. A Ter 11,1–9-nek ez a végérvényes értelme. Két motivikus hagyomány összedolgozásának vagyunk tanúi a Teremtés könyvében a bűn kollektív dimenziójával kapcsolatban: a vízőzön (Ter 5,17–24) és a bábéli torony (Ter 11,1–9).

És mégis... üdvtörténet

Kétségbeejtő a bűnnek kiszolgáltatott ember helyzete. Élete csupa lázadás Isten és embertársai ellen. Így festett az óskor történelme a jahvista elbeszélő szemében. Isten azonban nem hagyta magára az embert. Mindjárt a bűnbeesés után megígérte az üdvösséget (protoevangélium: Ter 3,15–16). Így lett a látható világ sorsa is üdvtörténet. Isten nem féltette hatalmát az embertől, hisz épp azért teremtette, hogy dicsőségében, a saját életében részesítse; és mint a saját képmását (ikonját) állította a földre. Lelket lehelt belé, és Lelkét árasztotta rá. Ezért távolról sem vált lehetlenné az embernek olyanná válni, mint az Isten. Csakhogy nem

Mezopotámiai zikkurat maradványai és rekonstrukciós rajza a Kr. e. 3. évezred végéről

a saját kezdeményezéséből vagy a sátán kísértéséből, hanem a kegyelem erejéből. Az emberiség megérthette azt az időt, amikor tudomására jutott, hogy minden egység mintája a Szentháromság titkában rejtőzik; az első pünköskor pedig (ld. ApCsel 2,1–13) annak is tanúja lehetett, hogy a nyelvek zűrzavara már nem Isten büntetése, hanem áldása mint szent Lelkének egyik adománya, amelyet épp az a tény bizonyít, hogy a különböző nyelveket beszélő nemzetek végső soron megértik egymást.²⁶ Ebben újraéled és megvalósul a jahvista szerző tanítása Isten megfellebbezhetetlen hatalmáról és gyermekeinek – az embereknek – egymás iránti szolidaritásáról.

Ha az Ószövetség drámai emlékét tekintjük, a keresztény pünkösd fényében tudhatjuk, hogy alapvető igények, vágyak, törekvések „oldódtak meg”.

Az égig-jutás vágya

nem hiú törekvés többé, hiszen erre az időre minden „igaz ember” (ld. Mt 1,19) magasba irányuló vágya beteljesedett. Az ember megtapasztalta annak képtelenségét, hogy önjelétől az égbe juthasson és istenivé válhassék, de a vágya megmaradt és egyre csak erősödött, mert azt Isten maga táplálta bele. De Isten nem játszik az emberrel; nem ad olyan vágyat, amely nem teljessé válik. Ezért ő maga öltött testet (ld. Fil 2,5–11) és emberként jött közénk, magával hozva az eget, a mennyországot. Akinek ez a megtestesülés jelent valamit, az már nem kell hogy téglát égessen és tornyot építsen, csak hogy közel juthasson Istenhez. Az ég lakói, az a másik ország-világ, az Isten bennünk van (ld. Lk 17,21).

Egy „nagy név” megszerzése és birtoklása

Attól a pillanattól fogva, hogy megváltottak bennünket és mindekiért szent vér folyt (ld. Mt 14,24), új nevet kaptunk. Őrző-angyalunk van fogantatásunk pillanatától. Védőszentünk az isteni életbe való beavatás, majd a keresztény nagykorúság pillanatától. De mindezek előtt megváltottak és a nevünkön szólítottak (ld. Iz 43,1) minket. Új néven neveztek bennünket, és ezt a nevet nem anyakönyvbe vagy keresztlevélbe vezetik be, hanem Isten maga írja szívébe. Ki törli ki onnan? Mi nem szereztük a nagy nevet, hanem örököltük!

Egy olyan nyelv használata, amellyel ismertté és elfogadottá tudjuk tenni magunkat

Ez az isten- és emberszeretet nyelve. Arról ismernek fel ugyan is és arról értenek meg bennünket, hogy szeretettel vagyunk

egymás iránt (ld. Jn 15,35). Szeretet nélkül az ember – nemcsak a keresztény ember – érthetlenné válik. Él, beszél, cselekszik, gondolkodik, közli magát, interaktív tevékenységet folytat... és mégsem lel társra. A nyelv konvencionális jel. A szeretet nyelve is megegyezés, szövetség: önközlés Isten és ember, ember és ember között. Birtokában – de nem biztos, hogy tudatában is – vagyunk annak, mit jelent Isten nyelvén beszélni.

Jegyzetek

- ¹ Rózsa H., *Ószövetségi bevezető*. Budapest 1991. 48–49.
- ² Stendebach F.J., *Der Mensch... wie ihn Israel vor 3000 Jahren sah*. Stuttgart 1972. 85.
- ³ Stendebach, i.m. 84–88.
- ⁴ Scharbert J., *Genesis*. Würzburg 1985. 113.
- ⁵ Scharbert, i.m. 116.
- ⁶ Kaulen F., *Assyria és Babylonia*. Temesvár 1891. 84. 134–136.
- ⁷ Gunkel H., *Genesis*, Göttingen 1964. 115.
- ⁸ Froher G.: *Héber-arám-magyar bibliai szótár*. Bécs 1993. 371.; 290.
- ⁹ „Ibn Ezra szerint: Az építők célja egyszerűen az volt, hogy szétszórdásukat megakadályozzák és hogy biztosítsák egy helyen tartózkodásukat. De mivel ez a cél ellentétben állt a Gondviselés akaratával (Ter 1,28; 9,1), hogy az egész földet be kell népesíteni, szándékuk meghiúsult.” – Hertz J. H., *Mózes öt könyve és a haftárak*. Budapest 1984. 97.
- ¹⁰ Hertz, i.m. 98.
- ¹¹ Hertz, i.m. 96.
- ¹² Scharbert, i.m. 115.
- ¹³ Zink J., *Tief ist der Brunnen der Vergangenheit*. Stuttgart 1988. 65.
- ¹⁴ Kaulen, i.m. 248–252.
- ¹⁵ Zakkar (zqr) = magasra építeni
- ¹⁶ „A sumér nyelvben: E-temen-an-ki = az ég és a föld fundamentumának háza. E-sag-il = égbenyúló ház.” – Gunkel, i.m. 97.
- ¹⁷ Zink, i.m. 63.
- ¹⁸ Kaulen, i.m. 51.
- ¹⁹ Meyer I., *Fasziniierende Welt der Bibel*. Freiburg – Basel – Wien 1988. 16.
- ²⁰ Kaulen, i.m. 74. 253.
- ²¹ Pacomio L., *Kleiner Bibelatlas*. Paderborn 1987. 4.
- ²² Zink, i.m. 35.
- ²³ Gunkel, i.m. 97–110.
- ²⁴ Pacomio, i.m. 37.
- ²⁵ Kaulen, i.m. 258.
- ²⁶ Gunkel, i.m. 100.

CsÍKSOMLYÓI BESZÉLGETÉS

Bakó Béla Pál és Timár Sándor Asztrik ferences atyákat Jakab Gábor kérdezte

Jakab: Csíksomlyó ma már nemcsak a katolikusok, de a más vallású magyarok számára is „fogalom” – bárhol éljenek is a nagyvilágban. Számotokra mikortól lett ez a sok-sok imádságtól megszentelt hely „fogalom” és milyen személyes élményeitek kapcsolódnak hozzá?

fr. Pál: Csíksomlyó mára valóban fogalom lett szerte a világban. De számomra, amióta csak emlékszem, mindig is „fogalom” volt. Amikor káplán voltam Csíkszeredában – 1981 és ’84 között –, vala-

hányszor abbahagyta a reggeltől estig tartó kihallgatásait a Securitate, az első utam a csíksomlyói kegytemplomba vezetett. Meggyőződésem, hogy a Szűzanya közbenjárására ajándékozott meg Isten a kitarítás, a lelki erősség és a helytállás kegyelmével. A Máriához való „menekülésemnek” tulajdonítottam, hogy az „elvtársak” nem érték el céljukat.

fr. Asztrik: Szülőfalum, Csíkszentmiklós, nagyon közel van Csíksomlyóhoz, így már nagyon korán, gyermekkoromban „fo-

galom” lett a kegyhely számomra. Mindig élményt jelentett eljönni ide a pünkösdre és az őszi Mária-neve búcsúra, meg a Szent Antal „nagykilencedre”. Különös élmény volt látni a ferences barátokat, és vágyódtam arra, hogy egyszer én is ferences szerzetes lehessenek. De ez nagyon sokáig csak vágy maradt, mert 1990-ig nem volt lehetséges annak valóra válása. Innen indultam tizennégy társammal Esztergomba a szerzetesi élet megkezdésére. 1991-ben itt tettem első szerzetesi fogadalmamat,

1994-ben pedig örökfogadalmamat. Ugyanitt szenteltek diakónussá, majd pappá. 2003-tól állandó lakója vagyok a kolostornak, és a templom különféle ügyeit intézem templomigazgatóként.

Jakab: Ferences szerzeteseként milyen alapállásból tartjátok fontosnak vallási és közösségi életünk számára a – teljesen Mária személyére összpontosuló és összpontosító – csíksomlyói búcsút?

fr. Pál: Egyszerű a válasz: hogy népünk, illetve százszek együttes Mária-tisztelete nyerjen e búcsú által újból és újból lendületet, megerősítést. A minden külső befolyástól mentes Mária-tisztelet ugyanakkor magában foglalja a szentháromságos egy Isten nyilvános megvallását is, az Atya, a Fiú és a Szentlélek magasztalását a hagyományos körmenet során, a diadalmenetben.

fr. Asztrik: A csíksomlyói búcsúnak közösség-megtartó ereje van. Fontosnak tartom mind vallási, mind közösségi életünk szempontjából. Az itt kapott lelki élmények, hitbeli útmutatások, imádságok meghatározóak lehetnek önismeretünk és identitás tudatunk fejlesztésében-megőrzésében. Hadd idézzek egy rövid részletet a kegytemplomról megjelentetett ismertető füzetből: „A Szűzanya iránti tiszteletben, népünk buzgósága láttán nagyon sokan jönnek Máriát köszönteni, tiszteletüket nyilvánítani, előtte imádkozni. Ha egy hasonlattal akarom szemléltetni a csíksomlyói búcsút, a méhkaptárhoz hasonlítanám. Tudjuk, hogy a méhkaptárban az anya köré gyűlnek a többi méhek. Mi is jövünk égi édesanyánkhöz, Máriához, hogy előtte imádkozzunk, mert mellette mindenki csak imádkozik. Azért jönnek a zarándokok Máriához, hogy mellette, vele és nála imádkozzanak, hogy dicsérik őt, hogy kiénekeljék azt a szorítást, azt a keserűséget, ami a lelkükben felhalmozódott”.

Jakab: Van-e minőségi különbség az 1989-es fordulat előtti és az azutáni keresztaljas búcsújárások között?

fr. Asztrik: Az 1989-es fordulat előtt nem jöhettek az emberek keresztaljakkal a búcsúra. Istennek hála van különbség, mert most szabadon jöhetnek a zarándokok. Sokkal többen vesznek részt a szombati búcsún, mint korábban.

fr. Pál: A kommunista időben a „búcsújárás” mély hit, bátor tanúságtétel, bűnbánat és engesztelés kíséretében történt. 1990 után a körülmények sok tekintetben megváltoztak. Megváltozott a közösségek mentalitása és az emberek felfogása, ami bizonyára minőségi változtatást von maga után a búcsújárás jellemző vonásainak tekintetében, amit azonban pontosabban csak idő igénylő társadalmi és vallás-szociológiai felmérésekkel lehetne kimutatni.

Jakab: A búcsún részt vevőktől milyen említésre érdemes, esetleg közérdeklődésre is számot tartó visszajelzéseket, netán tanácsokat kaptok?

fr. Pál: Kérdésem megválaszolására átengedem a szót Asztriknak, mert nekem (házfőnöknek) a szervezésbe nincs külö-

nösebb beleszólásom, legfeljebb véleményem lehet.

fr. Asztrik: Elég sok tanácsot és visszajelzést kapunk a búcsú megszervezésével és lezajlásával kapcsolatban. Jó megfigyelések is megfigalmazódnak, de sajnos legtöbbször nem tudjuk kivitelezni. Legtöbb panasz az áldoztatás megszervezése körül van. Próbáljuk persze megoldani lehetőségeink szerint a gondokat és orvosolni is a különféle panaszokat. Egyaránt van pozitív és negatív visszajelzés.

A tavalyi pozitív visszajelzésekből idézek néhányat: „Jó volt látni Isten népét zavartalanul egybegyűlve Isten sátora alá. Jó volt hallani a pápa üzenetét. Gyönyörű

volt a szentlecke és az evangélium éneklése. Jó volt megélni a teljes szellemi egységet, mert jelen volt lelki sikon: a pápa, a bíboros, az érsek, a püspök, a papság és Isten népe.” Persze negatív visszajelzéseket is említhetek: „Súlyos hiba a politikusok szerepeltetése. A csíksomlyói búcsút semmiféle más találkozóval nem volna szabad elrontani. Mindenki maradjon meg a déli mise nagy élményével”.

Jakab: Tudtok-e eredményesen küzdeni a ma már ide is beszüremkedő idegen hatások ellen, illetve távoltarthatóak-e a Mária-kegyhely szellemével össze nem egyeztethető negatív jelenségek, netán politikai célzatú „becsúsú szerelések”?

fr. Pál: Sajnos, nehezen tarthatók távol az idegen, a hely szellemével össze nem egyeztethető jelenségek. A templomigazgató igyekszik a maga részéről mindent megtenni. Hála Istennek, a Gond-

viselés is besegít nekünk néha az említett jelenségek leküzdésében.

fr. Asztrik: Mindig hangoztatjuk, hogy a pünkösdszombati búcsú elsősorban vallásos zárandoklat és nem „összmagyar találkozó”. Persze az is. Sokan fel szeretnék használni más – többnyire politikai – célra, de ezt semmiképpen nem engedhetjük meg. Történt már ilyen kísérlet, „becsúsú szerelés”.

Jakab: A *Távlatok* című jezsuita folyóirat legutóbbi számában az egyik cikk szerzője idéz egy anyaországi magyart, aki szerint: „a magyar társadalom beteg, s erről 2004. december 5-ike óta papírja is van”. Ismervén az akkori népszavazás „eredményeként” keletkezett feszültségeket és a mindmáig teljesen el nem csitult „hangulatot”, amelyben a „szív” a „fej” ellen – és fordítva – a fej a szív ellen harcol, tartotok-e attól, hogy netán megcsappan a határokon túlról érkező búcsúsok száma?

fr. Pál: Nem tartok a búcsúsok számának megcsappanásától, ellenkezőleg, inkább arra gondolok, hogy az elkövetkező időben minőségibb lelkiségű emberek jönnek majd ide.

fr. Asztrik: Én sem tartok attól, hogy megcsappan a határon túlról érkező zarándokok száma. Nagyon sokan érdeklődtek és érdeklődnek a búcsú felől most is. A környéken szálláshelyet már rég nem lehet találni. És utazási irodák is szerveznek zarándoklatot. Szerintem a „szív” érthető reakciója volt a decemberben átélt lelki fájdalom és mindazok a nyilatkozatok, amiket a nép akkoriban ösztönösen is megfogalmazott, de a „fej” előbb-utóbb helyükre rakja a dolgokat, és a mesterségesen szított ellentétek a testvérek között elsimulnak.

Jakab: 2003-ban Kolozsváron megpróbáltam – ahogy meghívó levelemben akkor fogalmaztam – „egy kupica pálinka, egy falat kenyér, zöldhagyma és szalonna, esetleg egy pohár misebor melletti kötetlen beszélgetésre” az erdélyi magyarság különféle csoportjainak (radikálisok, mérsékelték, semlegesek) három-három (összesen tehát 9) prominens képviselőjét összehívni. Haton válaszra méltattak, hárman nem, s így a találkozó nem jött létre. Szándékom kivitelezhetősége mellett továbbra is kitérve megkérdem: ha egy ilyen fajta dialógusra nem is, de egy őszinte önvizsgálatra alkalmas kínáló csíksomlyói „lelki gyakorlatra” meghívnátok-e mind az anyaországi, mind pedig a határain túli magyar csoportok, netán politikai pártok képviselőit? A meghívó mottója az lehetne például, amit a megboldogult II. János Pál pápa idézett a Bibliából a diplomatakhöz intézett január 3-iki beszédében: „Ne hagyj, hogy legyőzzön a rossz, te győzd le jóval a rosszat” (Róm 12,21). Vagy teljesen naivnak tartjátok az ötletet?

fr. Pál: Elgondoláson ötletesnek tűnik számomra, és megvalósulása nagyon üdvös is volna. A magam részéről semmi akadálya nem lenne egy ilyen természetű csíksomlyói találkozásnak.

fr. Asztrik: Felvetésedet én is nagyon jó ötletnek tartom, hogy a magyarság, elsősorban persze az erdélyi magyarság különféle csoportjainak prominens képviselőit lelkigyakorlatra meghívjuk. Valóban fontosnak tartanám, hogy akik népünket képviselik, szeretetben, egyetértésben, békeességben tudnának együtt lenni, mert a megosztottság, a hatalmi harc nem viszi előre népünk ügyeit, a jobblét esélyeit.

Jakab: A csíksomlyói búcsú kapcsán mit tartanátok még fontosnak vagy érdemesnek Olvasóinknak elmondani?

fr. Pál: A magam részéről csak annyit, hogy a búcsún való részvétel, ha céljának és rendeltetésének megfelelő tartalommal tud feltölteni egy-egy ide elzarándokoló ember lelkében, akkor minden áldozatot és fáradságot megér.

fr. Asztrik: Fontosnak tartom elmondani, hogy a búcsúra már jóelőre készülni kell. Mind testileg, mind pedig lelkileg. Jónak tartanám azt is, ha a papság a megküldött programfüzetből ismerteté a búcsúra vonatkozó fontos elvárásokat, és ha a kántorok is megtanítanák a búcsús szent-

mise énekeit. Ne tévesszék szem elől, hogy zarándoklaton vesznek részt és nem majálison vagy hétvégi kiránduláson. Ezért kint a szabadtéri oltárnál úgy vegyenek részt a szentmise előtti imádságokon és magán az ünnepélyes szentmisén, mintha egy óriási székesegyházban lennének. Mert az áhitat szellemét ott is meg kell érzíteni.

Nagy szeretettel várunk minden jóakarátú embert. Immár évek óta így köszöntjük az ide érkezőket: A csíksomlyói Szűzanya hazavárja gyermekeit! □

Csiszár Klára

„Nem irányítottam az életem, próbáltam csupán dolgozni, írni, oktatni, kötelességemet teljesíteni, a mindennapi kenyeret megkeresni. A banálisnak tűnő dolgok ellenére is megpróbáltam Istent szolgálni – és ennyi.”¹ (Karl Rahner)

EGY TEOLÓGUS EMLÉKÉRE (1)

Százegy éve született és huszonegy éve halt meg Karl Rahner

2004-ben Karl Rahner, a 20. század kiemelkedő teológusa gyakran került a figyelem középpontjába, s természetesen nem véletlenül. A róla megjelent tanulmányok, újságcikkek, könyvek, rádió- és televízió-műsorok mindegyike hasonlóan kezdődik: száz éve, 1904. március 5-én, Freiburgban született, és húsz éve, 1984. március 30-án Innsbruckban halt meg Karl Rahner. S valóban a rahneri centenárium elegendő indok arra, hogy a következőkben mi is bemutassuk, emberközelibbé tegyük őt, mintegy emléket állítsunk korunk egyik leghíresebb teológusának, akinek gondolkodása kétségtelenül „megpecsételi” a 21. század teológiáját.

Rahner 1904. március 5-én született Freiburg in Breisgauban. Érettségi után belépett a Jézus Társaságába. A München melletti Feldkirchenben, majd a hollandiai Valkenburgban végezte teológiai tanulmányait, 1932-ben a müncheni St. Michael templomban szentelték pappá. Ezt követően filozófiát tanult szülővárosa híres egyetemén. Teológiai doktorátusát és habilitációját az innsbrucki egyetemen szerezte, ahol ezt követően magántanárként működött. Tanári tevékenységét a náci megszállás idejére kénytelen volt megsza-

kítani. A háború éveiben Bécsben tartózkodott, ahol főként lelkipásztorkodással foglalkozott. 1948-ban Innsbruckba helyezték, az egyetem dogmatikatanára lett. A II. vatikánum alatt König bíboros tanácsadója volt, majd 1964-ben Romano Guardinittól átvette a müncheni filozófia tanszék vezetését. Tanárságának utolsó állomása a westfáliai Münster városa volt. Nyugdíjas éveit Münchenben, majd Innsbruckban főként tudományos munkával töltötte. 1984. március 30-án halt meg Innsbruckban.²

Ifjúkora

Egy autobiografikus feljegyzésben a következőket olvashatjuk: „Katolikus, közép-reteg-beli családból származom. Édesapám³ gimnáziumi tanárként működött Pfullendorfbán, Emmendingenben, majd hosszabb ideig Freiburgban. Édesanyám⁴ egyszerű, azonban igen intelligens, jámbor asszony volt. Családunk hagyományos katolikus családnak számított, azonban semmi esetre sem nyárspolgárinak, sem pedig bigottnak. Mind a hét gyermek érettségizett és tovább tanult. Két testvérem orvos lett, a nálam négy évvel idősebb bátyám pedig szintén innsbrucki jezsuita tanár.”⁵

1910-től Karl Rahner a freiburgi Polgári Fiúiskolában tanult, majd a tudományok iránti érdeklődésére hallgatva 1913-tól a Reálgimnázium diákja. A két iskola közül egyik sem volt felekezeti; Rahner mindig nagy tisztelettel és megbecsüléssel beszélt arról, hogy tanárai minden diáknak – függetlenül attól, hogy katolikus, protestáns vagy zsidó – ugyan-

azokat a feltételeket szabták és biztosították.

Diákévei alatt aktív tagja volt a „Quickborn” ifjúsági mozgalomnak, amely – meggyőződése szerint – egész életére nagy hatással volt. 1922 márciusában kitűnő osztályzattal érettségizett. Már a középiskolában foglalkoztatta a gondolat, hogy szerzetes-pap legyen. Gyakran látogatta ezekben az években a beuroni bencés apátságot, de úgy érezte: az erősen liturgiához kötött életforma nem neki való. Meghatározó fordulatot jelentett számára középiskolásként a vorarlbergi jezsuitákhoz tett látogatása, ahol a noviciátus éveit töltő bátyját kereste fel. Ekkor határozta el, hogy ő is jezsuita lesz. Testvérével egymást támogatták döntésükben, amelyet a család is nagy megbecsüléssel fogadott. 1922 áprilisában – tehát röviddel a sikeres érettségi után – Karl is megkezdte a noviciátus éveit a vorarlbergi jezsuita-házban.⁶

Karl és Hugo kapcsolata

Sok történet él a két Rahner-testvér egymáshoz fűződő kapcsolatáról. Egyesek feltételezik, hogy e testvéri kapcsolat irigységgel teli, szakmai konkurenciától mérgezett viszony volt. Mások úgy vélik, Karl, a kisebbik fiú, bátyját „utánozta”, amikor a jezsuita rend mellett döntött, s csupán az események véletlenszerű alakulása tette Karl ismertebbé – s ezáltal Hugót féltékennyé. A lassan közhellyé vált anekdota még inkább felborzolta az érdeklődést: milyen is volt valójában ez a testvéri kapcsolat: „Ön a híres Rahner testvére?” – kérdezik Hugo Rahnert. – „Nem,

A szerző negyedéves római katolikus teológia szakos hallgató a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetemen. Az itt közölt írás dolgozat formájában első díjat nyert a VII. Erdélyi Tudományos Diákkonferencia római katolikus szekciójában.

az a testvérem” – hangzott az ironikus válasz.⁷

Ahhoz, hogy reális képet kapjunk kapcsolatokról, idézünk Meinold Krauss Karl Rahnerrel folytatott interjú-anyagából:

„Krauss: Miután befejezte filozófiai tanulmányait Heideggernél, 1936-ban Innsbruckba ment, ahol ugyanebben az évben megírta teológiai doktorátusát. Bátyját, Hugót, éppen egy évvel azelőtt, 1935-ben nevezték ki az innsbrucki egyetem egyháztörténelem- és patológia-professorává. Sok jel arra mutat, hogy ön a teológia területén is nagyon kötődött testvérehez, és sokat köszönhet neki. Hogyan értékelné így, visszatekintve, elhunyt testvére életművét?

Rahner: Igen, azt mondanám, testvérem egyáltalán nem volt jelentéktelen patológus. Nagy hatással volt rá Franz Josef Dölger, akinél még Bonnban tanult. Fivérem igen jelentős kutatója volt Loyolai Szent Ignác szellemi világának, ám ugyanakkor ő is – akárcsak én – lelkipásztori érdeklődést mutatott. Egyébként a teológia különböző területein dolgoztunk. Való igaz, hogy teológiai disszertációnk témája egyértelműen gyakorlati, és bátyám hatását mutatja. De aztán filozófiai karrierem – ha mondhatom így – és későbbi munkásságom a szisztematikus teológia terén már nem kötődhetett testvérem gondolkodásához. [...] Azt hiszem, mindketten a magunk sajátos területével foglalkoztunk anélkül, hogy gondolataink közvetlenül találkoztak volna.”⁸

A noviciátus éveit a Jézus-társaságban

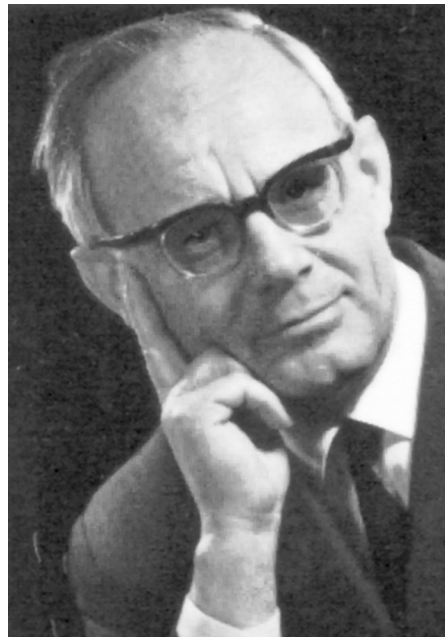
Jézus Társaságában a noviciátus két éven át tart. Ez idő alatt a noviciusok nemcsak megismerik, hanem gyakorolják is az ignáci lelkeséget. Karl Rahner novicius éveivel A. Batlogg SJ foglalkozott.⁹ Részletesen beszélt a lelkigyakorlatok jelentőségéről, arról, milyen fontossággal bírnak ezek a Jézus-társaság formálásában és magának Rahnernek a személyes életében is. Batlogg elismerte, hogy az ignáci lelkigyakorlatoknak kulcsszerepük van, és külön „lelki teológia” kulcsát kínálják.¹⁰

Rahner harmincnapos lelkigyakorlaton először novicius-éveinek második felében vett részt. Arno Zählauer¹¹ ír ennek az első lelkigyakorlatnak a jelentőségéről és következményeiről Rahner további életére – s egyáltalán a rahneri teológiában. Rahner gondolkodásmódját nagymértékben befolyásolta az ignáci lelkeség, amellyel igazán mélyen a lelkigyakorlatok alkalmával találkozott. A fiatal novicius úgy érezte: a mélyen megtapasztalható Isten-találkozás az imában valósul meg. Isten az imában érinti meg őt. Ma már talán nem tűnik olyan úttörőnek ez a kijelentés, de nyolcvan évvel ezelőtt igencsak újszerű volt.¹²

A noviciátus végére készült el Rahner első jelentős írása, a *Warum uns das Beten Not tut*¹³, amely a *Leuchtturm* című ifjúsági folyóiratban jelent meg 1924-ben.¹⁴

Már a noviciátus éveit kiderült, hogy Rahner nem csupán a misztika teológusa, hanem maga is misztikus. Számára a misztika valójában a természetfeletti megtapasztalása, amely a misztikusok esetében sokkal mélyebb és személyesebb élmény, mint más emberek Isten-tapasztalata.

A fiatal Rahner ezekben az években indult el a nagy gondolkodók útján. Gondolkodásmódja ettől kezdve nem is annyira filozófikus, sokkal inkább az ignáci lelkeség

hátterével közvetített „misztikus tapasztalat”, azaz Isten érzékelhető önközlésének magyarázása, amely a történelemben kifejezetten és világosan Jézus Krisztusban valósul meg.

Tanulmányai

Karl Rahner tanulmányi éveiről több pontban beszélünk. Rahner filozófiai és teológiai tanulmányai természetesen kulcsjelentőségűek. A noviciátus idején – mint mondtuk – megismerkedett az ignáci lelkeséggel. 1924-ben megjelent első publikációja, s ugyancsak ez év áprilisában tett fogadalmat a Jézus Társaságában. Előjárói a rendi igényeknek¹⁵ eleget téve a fiatal Rahnert Feldkirchbe, majd Pullachba küldték filozófiát tanulni. Ezt követően – a jezsuita képzés végeztével – gyakorlati időt töltött Feldkirchben, majd megkezdte teológiai tanulmányait. A doktori fokozat megszerzésének szándékával és előjárói ösztönzésére folytatta a filozófia stúdiumait. A Gondviselés úgy hozta, hogy tanulmányait mégis a teológia doktoraként, teológiai habilitációval zárta.

Rahner első filozófiai tanulmányai

1924 őszén Karl Rahner megkezdte filozófiai tanulmányait, amelyeknek első ál-

lomása Feldkirch/Tissis. Latin nyelven tanult, a docensek újszkoasztikus módszerekkel oktattak és vizsgáztattak – amint az a 20. század első felében a jezsuitáknál bevett módszer volt.¹⁶ Rahner nem vetette el az újszkoasztikát. Gyakran hangsúlyozta az irányzat pozitív oldalait: a világos fogalmakkal történő érvelést, a tézisek nyílt vállalását. Nagyra értékelte ugyanakkor Aquinói Szent Tamás módszereit is, amelyeket az újszkoasztika „rehabilitált”: miközben egy érvelésben kimondja az utolsó szót, nyílt kérdésével továbbgondolásra provokál.

1925-ben Pullachban, München mellett, megnyílt egy új jezsuita főiskola. Ide irányították a fiatal német jezsuita hallgatókat – köztük Rahnert is – tanulmányaik folytatására. A tanterv szerint Rahner általános metafizikát, felismeréseméletet, logikát, filozófiai teodiceát, természetfilozófiát, etikát, elméleti és tapasztalati pszichológiát, filozófiatörténetet, fizikát és kémiát, biológiát, pedagógiát, retorikát és héber nyelvet tanult.¹⁷

Rahner még tanulmányai befejezte előtt megtudta, hogy előjárói további filozófiai tanulmányokra küldnék őt azzal a szándékkal, hogy majdan mint a filozófiatörténet specialistája a pullachi jezsuita főiskolán oktasson. Az ignáci lelkigyakorlatok harmadik részidejében úgy érezte, vállalnia kell a folytatást. Kutatási területének pedig a barokk-szkoasztikát választotta. A 16–17. század jezsuita filozófusainak írásait tervezte feldolgozni, amelyekkel vagy csak nagyon felületesen vagy egyáltalán nem is foglalkoztak előtte.

Filozófiai tanulmányait erősen meghatározta a belga vallásfilozófus, Josef Maréchal (1878–1944) többkötetes műve, a *De point de départ de la métaphysique*, főként az 5. füzet, a *Le Thomisme devant la philosophie critique*. Úgy vélte, Maréchal írásai révén került közvetlen kapcsolatba Aquinói Tamással. Buzgón olvasta a belga filozófus gondolatait, kivonatokat készített műveiből – annak dacára, hogy ez a szigorú jezsuita tantervszabályzatban csaknem „rendellenesnek”, de mindenképp rendkívülinek számított. Ebben a szakmai találkozásban gyökereznek Rahner azon későbbi gondolatai, amelyek a katolikus teológiában később nagy visszhangra találtak. Elég itt ízelítőként csak annyit megemlítenünk, hogy Maréchal a *philosophie critique* fogalommal egyértelműen Fichtere és Kantra utalt.¹⁸ A későbbiekben természetesen részletesebben szó lesz a Rahner által elfogadott kanti gondolatokról, amelyek a katolikus teológiában oly sok diskurzust és kritikát kiérdemeltek.

A gyakorlat éveit

Herbert Vorgrimler *Karl Rahner verstehen* és *Karl Rahner – Gotteserfahrung in Leben und Denken* című tanulmányában eltérően beszél a teológus gyakorlati éveinek egyes apró részleiről. Hitele-

sebb, így követendő forrásnak bizonyul ez utóbbi, tekintettel arra, hogy a mű a Rahner-centenáriumra készült.¹⁹

A jezsuita tanulmányi rendszernek megfelelően a három év filozófiai iskola és az azt követő teológiai stúdium között a jelöltek két éven át úgynevezett pedagógiai gyakorlatot kell hogy végezzenek. Ennek eleget téve Rahner 1927 és 1929 között a feldkirchi újoncokat oktatta. Németül tanított latin és görög stilsztikát.²⁰ Megemlítendő, hogy tanítványai között volt ekkor a később híressé vált jezsuita, Alfred Delp is (akit mint a nemzetiszocializmus-ellenes mozgalom elkötelezettjét 1945-ben a náci törvényszék ítéletének értelmében kivégeztek). Rahner nagy megbecsüléssel beszélt Delpről²¹, aki 1931-től a *Stimmen der Zeit* teológiai folyóirat szerkesztője²² és a Rahner vezette dogmatikus kutatócsoport tagja volt. Rahner haláláig büszke maradt Delphez fűződő barátságára.

Teológiai tanulmányok

Karl Rahner 1929-ben kezdte meg négyéves teológiai tanulmányait a hollandiai jezsuita egyetemen, Valkenburgban. A tanárai között találjuk a kor híres teológusait, közöttük az egzegéta A. Beát és a dogmatikus H. Langét. Bár Rahner világosan tudta, hogy tanulmányai végcélja – előjárói tanácsára – a filozófia elmélyült tanulmányozása, illetve a filozófiai doktorátus, soha nem hanyagolta el a teológiai stúdiumokat. Különösen sokat foglalkozott a latin egyházatyákkal, főként a 2. század ókeresztény íróival. Kedvenc foglalatossága volt ebben az időben Keresztes Szent János, Blaise Pascal, Szalézi Szent Ferenc, John Henry Newmann, Vlagyimir Szolovej misztikusnak számító lelkeségi szövegeinek olvasása. Nagy érdeklődéssel fordult ugyanakkor Origenész és Ágoston bűnbánattal kapcsolatos híres művei felé is.

Ebben az időben Rahner a valkenburgi jezsuita ház úgynevezet „méhészatyja” volt. Feladatul kapta a mézről való gondoskodást. Ekkor kezdett el dohányozni. Amikor idős korában abbahagyta, már késő volt. Élete végéig tüdőtüdőbetegségben szenvedett.

Rahner 1933 júliusában tanulmányai első nagy szakaszát teológiát és filozófiát átfogó záróvizsgával fejezte be. Hittudományi stúdiuma utolsó félévében pappá szentelték. És megjelentek első tudományos publikációi.²³

Doktori képzés a freiburgi egyetemen

Michael Faulhaber bíboros 1932. július 26-án a müncheni Szent Mihály templomban szentelte pappá Rahnert. A fiatal jezsuita 1933-tól – a rendi előírások szerint – terciátusát, azaz a „csendes évet” töltötte az ausztriai Sankt András-jezsuita házban, Lavanttalban. A rendi igénynek eleget té-

ve 1934-ben megkezdte szülővárosában, Freiburgban a doktori képzését a filozófia területén. Ebben az időben a freiburgi egyetem filozófia fakultása a legismertebbek közé tartozott. A kar keretében két tanszék is működött: Heidegger messze földön híres filozófia tanszéke s az úgynevezett „konkordátum-tanszék”, a katolikus Martin Honecker irányítása alatt. A „konkordátum” egy felsőoktatási szerződésre utal a badeni szövetségi állam és a Szentszék között. Ennek fő célja az volt, hogy az egyetem katolikus teológusait elmélyítse a filozófia tanulmányozásában. Rahner úgy döntött, bejelentkezik Heidegger előadásaira és a híres Hegel-főszemináriumra, de Martin Honeckernél, a konkordátum-tanszék vezetőjénél promovál. E döntés hátterére, valamint freiburgi tanulmányai kimenetelére maga Rahner világított rá az M. Krausszal folytatott – s korábban már idézett – interjújában:

„**Krauss:** Hogyan történt, hogy Martin Honeckernél, nem pedig Heideggernél akart doktorálni?

Rahner: Igen, akkoriban Heidegger még a frissen uralomra került jobboldali politikai irányzatokkal szimpatizált. Kezdő kis szürke káplánokként nem engedhettük²⁴ meg magunknak, hogy egyházellenes, szélsőjobboldali filozófust válasszunk „doktoratyánknak”, még akkor sem, ha ez Martin Heidegger. Így jelentkeztünk be Martin Honeckerhez doktorálni. Természetesen nagy érdeklődéssel vettünk részt Heidegger előadásain, és sikeres felvételi után a híres Hegel-főszemináriumra is bekerültünk. S ha mondhatok ilyet: talán még jobb és értékesebb ez Heidegger-tapasztalat, mint egy doktori munka az ő irányítása alatt. Disszertációm²⁵ Honecker nem fogadta el. Lotznak sikerült. Én őt követve nyújtottam be munkámat, a Heidegger hatása alatt írt dolgozat azonban nem tetszett a túlságosan katolikus Honeckernek. Ekkor már tudtam, hogy előjáróim inkább teológiai doktorátust javasolnak, így egyáltalán nem zavart Honecker visszautasító magatartása. Egyáltalán nem bántam, hogy nem Freiburgban kell filozófiából doktorálnom, hisz így mentesültem a (mellékszakként kötelező) felső-rajnai művészettörténet tanulmányozása alól. Ez a »megbukott« disszertáció aztán több kiadást élt meg, több nyelvre lefordították – tehát önértékelésem egyáltalán nem csorbitotta.²⁶

Rahner elismerte, hogy sokat tanult Heideggertől: „Megtanított, hogyan kell egy szöveget olvasni, hogyan kell egy szöveget magyarázni, s hogyan kell a szövegek között az összefüggéseket észrevenni. [...] Ezen túl megtanította, hogyan lehet a felfoghatatlannal beszélni. E tapasztalat, még ha az filozófustól ered is, rendkívüli fontosságú a teológiában, hisz a teológia hivatott arra, hogy a Megfoghatatlannól, Istenről beszéljen. [...] Tőle tanultam, hogyan kapcsolhatók össze a keresztény teológia és a modern filozófia diskurzusai. S ezért mindig hálás leszek neki.”²⁷

Doktori kurzus: Innsbruck

1936-ban Rahner Freiburgból Innsbruckba „igazolt át”, s előjárói utasításra megkezdte teológiai doktorátusát. Tekintettel arra, hogy az egyházatyákkal részletesen foglalkozott már korábbi tanulmányi éve alatt is, igen rövid időn belül összeállított egy – az akkori elvárásoknak megfelelő – doktori disszertációt: *E latere Christi. Der Ursprung der Kirche als zweiter Eva aus der Seite Christi als des zweiten Adam. Eine Untersuchung über den typologischen Sinn von Joh 19,34.*²⁸ 1936 decemberében avatták a teológia doktorává Innsbruckban. Mivel ekkor már komoly tudományos munkák sorozatát mutathatta fel Origenész, Bonaventura, Evagrius Ponticus és más egyházatyák, illetve más teológiai témák körében, 1937 januárjában az innsbrucki egyetemen habilitált. Ezt követően (1937 őszétől) ugyancsak Innsbruckban kezdte tanári pályafutását mint a dogmatika docense.

A teológus és lelkipásztor Karl Rahner

Innsbruckban fejeződött be a Rahner-biográfia egyik nagy fejezete, ám ugyanakkor Innsbruckban nyílt egy újabb fejezet, amely a tanár s a lelkipásztor Rahnerről szól.

1938–39-ben heti négy órában tartott dogmatika előadásokat a kegyelemről. Több korabeli publikációja²⁹ utal arra, hogy tananyaga már sajátosan rahneri gondolatokat tartalmazott. A folyamatos munka lehetősége itt sem adatott meg neki, hisz Ausztria német megszállása után, 1938-ban bezárták az innsbrucki teológiai kart.³⁰ Ausztriában a nemzetiszocialisták még nagyobb brutalitással léptek fel, mint az anyaországban. A náci ideológiák természetesen erősen antiklerikális beállítottságúak voltak. Rahner nagyon ritkán fejezte ki a nemzetiszocialista doktrínáról alkotott véleményét. De persze radikálisan elutasította őket.³¹

1938 és 1944 között Bécsben élt. Ez időben inkább lelkipásztor volt, mint teológus. A bécsi lelkipásztori intézet munkatársaként szentbeszédet, előadásokat, lelkigyakorlatokat tartott, illetve a spiritualitás teológiájáról írt szakvéleményeket. A náci uralom bukása után a München melletti Pullachban pásztorolta az „őshonosokat” és a menekülteket, majd 1948 őszétől újra az innsbrucki egyetem dogmatika tanára lett. E minőségében Innsbruckban töltötte élete leghosszabb időszakát (1938–1964). Mindvégig fivére mellett dolgozott. Sokáig az innsbrucki teológiai szemináriumok alkották tulajdonképpeni teológiai műhelyét, s több, később közzétett gondolatort itt formált meg és próbált ki.³²

Karl Rahner szerepe a II. vatikáni zsinaton

XXIII. János 1959. január 25-én hirdette meg az egyetemes zsinatot. A zsi-

nati előkészületek megkezdésekor Rahner is – akárcsak kora többi híres teológusa – zsinati meghívásra számított. E meghívás lehetősége igencsak valószínűnek tűnt, hisz Rahner ekkor már közismert teológusnak számított. A meghívás ellen csupán a korabeli római teológusok körében elterjedt, inkább szakmai féltékenységből eredő bizalmatlanság szólhatott. Rahner tudott erről az ellentétéről, s tudatában volt annak is, hogy bár neki személy szerint Rómával közvetlen nézeteltérése soha sem volt, az erős római befolyással rendelkező konkurens tábor elérheti, hogy a zsinatra Rahner ne kapjon meghívást. Mindamellet, hogy a Szentszék már az előmunkálatok idején felkérte a szentségekről szóló dokumentum előkészítésére, 1962 júniusában nagy meglepetés érte: generálisa tolmácsolásában eljutott hozzá a szentszéki felszólítás, mely szerint minden publikálandó írását előbb fel kell terjesztenie a szentszéki cenzúrához. Rahner a cenzúra előzetes ellenőrzése alól – főként Franz König és Julius Döpfner bíborosok valamint a parlamenti tanácsosok közbenjárására – 1963-ban mentesítették. Tévesnek bizonyulnak azok a híresztelések, amelyek szerint a Szentszék megvonja a teológustól a szólás- illetve a publikálás jogát.

A II. vatikáni zsinaton Rahner König és Döpfner bíborosok teológiai tanácsadójaként vett részt. Jelen volt a teológiai műhelymunkákon, aktívan közreműködött egyes dokumentumok megszerkesztésében. Rahneri vonásokat kifejezetten a *Lumen gentium* és *Dei Verbum* dogmatikus konstitúciókban fedezhetünk fel, valamint a *Gaudium et spes* pasztorális konstitúcióban. Az ő szakvéleményének köszönhető, hogy nem született külön mariológiai konstitúció; ehelyett a Szent Szűzről szóló tanítások az egyházzól szóló konstitúcióba (*Lumen gentium*) kerültek be.³³ Rahneri gondolati bélyegét ismerhetünk fel³⁴ a püspöki kollegialitásról, a részegyházak szerepéről, az egyházi hierarchiáról, az állandó diakonátus újra-bevezetéséről, a papképzésről valamint a szerzetesek szerepéről beszélő pontokban.³⁵

Innsbruckból Münchenbe

1964-ben Rahner – Romano Guardini utódként – a müncheni egyetemre került. Átvette az egyetem vallásfilozófiai és keresztény világnézeti tanszékét. 1964 februárjában indította első előadásorozatát: *Bevezetés a kereszténység fogalmába*³⁶, amelyet 1965-ben fejezett be. Ebben az évben új előadásorozatot indított: *Az egyház és a világ a II. vatikáni zsinat után*. Rahner ebben az időben kereste fel Herbert Vorgrimmlert azzal a felkéréssel, hogy legyen a tanársegéde. Vorgrimmler ezt személyes okok miatt nem vállalta, de maga helyett Karl Lehmannt ajánlotta, az akkor éppen filozófiából doktorált teológust, aki később Rahnernél fundamentális teológiai doktorátust is szerzett.³⁷

Hamisnak bizonyultak azok az állítások, amelyek szerint Rahner minden pápirmunkáját asszisztensei végezték.³⁸ A teológus igencsak hozzá volt szokva ahhoz, hogy mindenről maga gondoskodik.

A müncheni évek alatt a legtöbbet az egyetemen kívüli előadásaival foglalkozott. Előadást tartott Düsseldorfban, Kölnben, Freiburgban, Aachenben, Mainzban, Mannheimban, Hamburgban, Baselben, Duisburgban – és még sorolhatnánk. Beszédeinek fő tematikája ekkor: „az egyház megújítása a II. vatikáni zsinat után”, „az egyházi hivatal korlátai”, „az egyház új képe”, „az örökkévalóság teológiája”.³⁹ Tény, hogy a müncheni hallgatók számára Guardini könnyed nyelvezte után a rahneri precíz, de körülményes fogalmazás, a nehézkes stílus gondot jelentett. Frusztráltságához⁴⁰ nagymértékben az is hozzájárult, hogy a fakultáson belül „ellenségekre” tett szert: a dogmatikus M. Schmaus, a morálteológus K. Mörsdorf, a liturgikus J. Pascher és az egzegéta O. Kuss nem nézték önzetlen szemmel Rahner munkáját.⁴¹ Ilyen háttérrel nem meglepő, hogy 1966-ban – annak dacára, hogy már jócskán benne járt a korban – elfogadta egykori diákja, Johann Baptist Metz meghívását, és a münsteri teológia dogmatika és dogmatörténeti tanszékének vezetője lett.⁴²

A münsteri dogmatika-tanár

1967 februárjában teremtéstannal kezdte előadásait. Ezzel párhuzamosan felkínálta az „ösbűn és monogenizmus” főszemináriumot. Ennek folytatásaként mariológiát adott elő *A személyes üdvösségkövetés teológiája* címen. 1968-tól a teremtéstani traktátus második részét adta elő, s a kegyelemről hirdetett meg szemináriumot. Láthatóan jobban érezte magát a münsteri fakultáson, amelynek székhelye tulajdonképpen Düsseldorfban volt.

1968 nyugtalan évnek számít. Diáklázongások törtek fel a münsteri egyetemen is. Bár Rahner a diákok védelmében foglalt állást, a demonstránsok betörték egyik szemináriumára, a földre szórták kéziratát, lesöpörték szemüvegét. Tanársegéde, Füssel az idős teológus védelmére kelt, és kiűzte a randalírozókat az osztályteremből.

Ugyanebben az évben jelent meg a *Humanae vitae* enciklika, amely nagy visszhangra talált. Természetesen Rahner is foglalkoztatta a friss pápai megnyilatkozás. Októberben újraindította a *Bevezetés a kereszténység fogalmába* című előadásorozatát, amelyet nagy érdeklődéssel fogadott hallgatósága.

Az amúgy is melankóliára hajlamos Rahnert megviselte bátyja 1968 decemberében bekövetkezett halála.⁴³

1969 zsúfolt évnek számít. Rahner sok időt töltött előadáskörúton, főként külföldi előadásokat tartott: Rómában, Párizsban, Prágában, Grazban, Velencében és más

nagy városokban. Fő tematikája ebben az évben „a hatalom teológiája”, „eretnekek korunk egyházában”, „ateizmus és a szekularizáció jelensége”, „a jövő kérdése”. Ugyanebben az évben nevezte ki VI. Pál az első nemzetközi teológus-kommisszió tagjává, amelynek fő célja a zsinati dokumentumokat a teológia tudományának magaslatába emelni.

Gyengülő egészségére való tekintettel 1969/70 telén kénytelen volt szabad fél-évet kérni. 1970 őszétől újra teremtéstant oktatott, majd – életében először – az egyetemi év második félévében krisztológiát. Ebben az évben jelentkezett az úgynevezett „Gott ist tot”-teológia, amely futótüzként terjedt Európában. Rahner háromperces televízióinterjúban foglalt állást e teológia ellenében.⁴⁴

1971-ben egyre romlott az egészségi állapota. Szívelégtelenséggel küszködött, szakmai összeütközésbe került a würzburgi zsinaton a kölni bíborossal Krisztus istenségét illetően. Mindez arra ösztönözte, hogy idő előtti nyugdíjba vonulását kérje. 1971 nyarán elbúcsúzott hallgatóitól és münsteri kollégáitól, majd Münchenbe költözött, ahol a következő években írásait összegezte és publikálásra készítette elő.⁴⁵

Nyugdíjas évek

Karl Rahner nyugdíjas éveiből tízet Münchenben töltött. Ezt az időszakot előadói és szakírói tevékenysége tette mozgalmassá. Közben többé-kevésbé rendszeresen kollokviumokat tartott a jezsuiták müncheni főiskoláján és Innsbruckban. A szíve Innsbruckhoz húzott, ahol életének leghosszabb, legtermékenyebb idejét töltötte. A müncheni évek után, 1981-ben Innsbruckba költözött. 1984-ben 80. életévének betöltése nagy elismerést hozott Rahner számára. A Freiburgi Katolikus Akadémia ez alkalomból tisztelgő konferenciát szervezett, amelyen Rahner kezdetétől végéig jelen volt. Születésnapját Innsbruckban ünnepelte. Ekkortájt alapították a Karl Rahner-díjat, amely a katolikus teológus-utánpótlás előmozdítására jött létre.⁴⁶ Utolsó előadását az 1984. február 27-e és március 2-a között Budapesten megrendezett Marxisták és Keresztények Dialógusának Konferenciáján tartotta *Az ember felelőssége a mai világban* címmel.⁴⁷

Rahner utolsó napjai

Az ünnepség után Rahner egyre rosszabbul érezte magát. Orvosi felügyelet alatt kellett maradnia. Március 9-e és 29-e között a keresztesnővérek rumi szanatóriumában pihent. Csendes napok után engedélyt kapott közeli ismerősével, Oggel asszonnyal sétálni egyet. A mozgás igen megerőltető volt számára. Étvágytalan, nyugtalan volt. Mindennek ellenére Oggel asszonnyal lediktálta a perui püspökökhöz címzett, Gustavo Gutierrez – a felszabadítás-teológia atyját – védelmező

levelét. Sok rendtársa látogatta meg. Március 25-étől állapota egyre romlott, 29-én beszállították az innsbrucki egyetemi klinikára. Nehéz éjszaka után másnap reggel az intenzív osztályra vitték. Lélegeztető és vérnyomás-szabályozó gépre tették. Végig Oggel asszony volt mellette. Halálos ágyánál meglátogatta a kórház káplánja – aki a betegek kenetében részesítette, anélkül, hogy Rahner jelenlétének legapróbb jelét is adta volna –, majd a jezsuita kollégium rektora. 1984. március 30-án lélegzett utoljára.⁴⁸

„Valamikor pedig Te leszel az utolsó szó, az utolsó s az örök, ami soha nem feledhető. Akkor, ha majd a halálban minden hallgatni fog, ha már mindent megtanultam és elszenvedtem, akkor kezdődik ez a nagy hallgatás, amelybe egyedül Te illesz bele, Te, az örökkévalóságból az örökkévalóságba vezető Szó. Akkor elnémul majd minden emberi szó, a lét és a tudás, a felismerés és tapasztalás ugyanazt jelenti majd: felismerem azt, ahogyan engem felismertek, megértem azt, amit már oly rég mondasz nekem: a léteket. Semmi nem áll akkor közénk, sem szó, sem kép, sem fogalom. Te magad leszel az egyetlen örömszó, a szeretet s az élet, amely lelkem egészét betölti majd.”⁴⁹

Jegyzetek

¹ Rahner, Karl, *Bekenntnisse*. Wien-München 1984. 58. In: Vorgrimler, Herbert, *Karl Rahner verstehen*. Kevelaer 2002. 59.

² V.ö. Wass György, *Emlékezés Karl Rahnerrra*, In: *Távlatok*, 2004/4. 83.

³ Karl Rahner (1868–1934), az apa, fia gyermekkorában a freiburgi tanárképző isko-

lában németet, franciát és történelmet tanított.

⁴ Luise Rahner, szül. Trescher (1875–1976), fia, Karl, mellette volt, amikor meghalt.

⁵ *Anzeige für die katholische Geistlichkeit*, März, 1979, 74–80, in: Vorgrimler, *Karl Rahner – Gotteserfahrung in Leben und Denken*. 19.

⁶ V.ö. Vorgrimler, *Karl Rahner – Gotteserfahrung...* 20–21.

⁷ Holdt, Johannes, *Hugo Rahner – sein geschichts- und symboltheologisches Denken*. Paderborn 1997. 23.

⁸ ZDF – Interview mit Meinold Krauss: *Karl Rahner – Erinnerungen*, Innsbruck–Wien 2002. 45–46.

⁹ V.ö. Batlogg, Andreas, *Die Mysterien des Lebens Jesu bei Karl Rahner*. Innsbruck 2001. első rész.

¹⁰ V.ö. uo. második rész.

¹¹ V.ö. Zahlauer, Arno, *Wer sich Gott naht, dem naht sich Gott – Der mystische Denkweg Karl Rahners*. In: *Christ in der Gegenwart*, 2004/56. 2

¹² V.ö. uo.

¹³ Ezzel részletesen a tanulmány 2. részében foglalkozunk, a rahneri teológia és bibliográfia tárgyalásakor.

¹⁴ Vorgrimler, *Karl Rahner – Gotteserfahrung...* 22.

¹⁵ Eszerint szükség van egy fiatal, jól képzett filozófusra a pullachi főiskola számára.

¹⁶ V.ö. Rahner autobiografikus feljegyzései: *Rahner Karl, Glaube in winterlichen Zeit*, In: Vorgrimler, *Karl Rahner*, 26.

¹⁷ V.ö. uo. 27.

¹⁸ Uo.

¹⁹ Konkrét utalást más forrásban ezen eltérő apró részletekre nem találtam.

²⁰ V.ö. Vorgrimler, *Karl Rahner*. 29; (Vorgrimler, *Rahner verstehen* című művében arról ír, hogy Rahner latin nyelven oktatott. V.ö. Vorgrimler, *Rahner verstehen* 71.)

²¹ ZDF – Interview... 37–39

²² V.ö. Vorgrimler, *Karl Rahner*. 29; Vorgrimler, *Karl Rahner verstehen*. 71.-ben Delpről mint a *Stimmen der Zeit* szociológusáról beszél.

²³ V.ö. Vorgrimler, *Karl Rahner*, 31.

²⁴ Előljárói Rahnerrel együtt rendtársát, Johannes Lotzot is Freiburgba küldték doktorálni.

²⁵ A disszertáció címe: *Geist in der Welt*, amely tulajdonképpen a szenttamási megismerés-filozófia spekulatív értelmezése. A munka a maréchalai mű hatását mutatja, nem nélkülözve ennek kanti vonatkozásait sem. A háttérében Heidegger filozófiai rendszere ismerhető fel.

²⁶ ZDF – Interview 39–40.

²⁷ Uo. 42.

²⁸ Uo. 43.

²⁹ V.ö. Batlogg, *Wer war P. Karl Rahner*, In: www.kath.de/artikel/rahner01.htm (2004. 10. 15)

³⁰ V.ö. Lehmann, Karl, *Karl Rahner jelentősége az egyház számára*, In: *Távlatok*, 2004/2. 83.

³¹ Rahner a *Hörer des Wortes* című művében radikálisan elutasító magatartást tanúsít, ami a náci ideológiát illeti: v.ö. Vorgrimler, *Karl Rahner*. 52.

³² V.ö. Lehmann, *Karl Rahner jelentősége...* 84.

³³ V.ö. Vorgrimler, *Karl Rahner*. 86.

³⁴ V.ö. uo. 86.

³⁵ E gondolatait részletesebben a rahneri teológia kapcsán még érintjük.

³⁶ Előadássorozata az alapja a későbbi könyv formájában is megjelent *Grundkurs des Glaubens-nek (A hit alapjai)*.

³⁷ V.ö. Vorgrimler, *Karl Rahner*. 91.

³⁸ V.ö. Neufeld, Karl, *Die Brüder Rahner*. Freiburg 1994. 270.

³⁹ V.ö. Vorgrimler, *Karl Rahner*. 92.

⁴⁰ V.ö. Molnár Miklós, *Megjegyzések Karl Rahner leveleire*, In: *Vigilia*, 2004/11. 822.

⁴¹ Uo. 97.

⁴² Uo. 97.

⁴³ Uo. 98.

⁴⁴ Uo. 98.

⁴⁵ Uo. 100.

⁴⁶ V.ö. Lehmann, Karl, *Karl Rahners Bedeutung für die Kirche*, In: *Stimmen der Zeit*, 2004/Rahner Heft, 7.

⁴⁷ V.ö. uo. 135.

⁴⁸ V.ö. Vorgrimler, *Karl Rahner verstehen*. 166–167.

⁴⁹ Uo. 167.

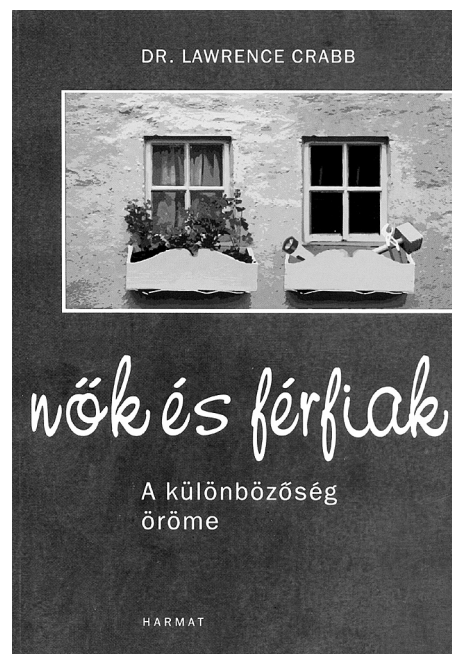
KÖNYV KÖNYV KÖNYV KÖNYV KÖNYV

DR. LAWRENCE CRABB: NŐK ÉS FÉRFIAK

A különbözőség öröme

A protestáns szerző könyvét elsősorban a házasság előtt álló fiatalok és a frissen házasodottak forgathatják haszonnal, de minden korosztály számára közöl értékes, a párkapcsolatot segítő gondolatokat.

Lawrence Crabb az Institute of Biblical Counseling alapítója és vezetője, a colorádói Keresztény Egyetem Lelkigondozói Tanszékének vezetője. 1970-ben szerzett doktorátust klinikai pszichológiából. Több könyve jelent meg az emberi kapcsola-

tokkal kapcsolatban (*Egybeszerkesztve, Kicsoda az ember?, Mélybenéző – énünk és kapcsolataink gyógyulása, Nők és férfiak*), valamennyit feleségének, Rachaelnek ajánlotta.

A *Nők és férfiak* című munkáját a Teremtés Könyve egyetlen versére építi: „Isten megteremtette az embert, saját képmására teremtette, férfinak és nőnek teremtette” (1,28). Ez a teremtettség nagyon sok szépség forrása, de jól tudja a szerző, hogy gyakran teherrel válik a mellénk rendelt isteni „ajándék”, a társ. Az egymást kritizáló, kioktató megjegyzések egyre inkább növelik a távolságot a párkapcsolatban élők között. A másikkal szemben támasztott elvárások, vádaskodások, a felelősség áthárítása, a karrierorientált gondolkodásból fakadó rohanó életmód figyelmen kívül hagyása mind akadályai a férfi és a nő Istentől akart igazi kapcsolata kibontakozásának, kiteljesülésének.

Lawrence Crabb könyvével kiutat kíván mutatni az ilyen omladozó párkapcsolatokból. Példákkal igazolja, hogy az állandó öngigazolás, a vádaskodás, a felelősség elhárítása mindig zsákutcába vezet. Minden helytelen emberi magatartás az önzésből fakad, az emberi kapcsolatok szétmorzsolódásának elindítója éppen az

önzés. Társkapcsolataink megújulásának gyógyszere viszont a megbocsátás. A szerző kifejti, Isten és az embertárs szeretete szabaddá tesz bennünket arra, hogy ki tudjunk lépni az önmagunk elől való menekülésből. Ha eljutunk bűneink beismeréséig és bevallásáig, ha vágyunk Isten és az embertárs megbocsátására, megváltozik életünk: a másik felé megnyíló, vele történő emberré válunk.

A protestáns szerző nem beszél a házasság szentségéről. A házasságot a szeretet jelének tekinti, ami rámutat arra, mennyire szereti Krisztus az ő népét és minden embert azon belül. Nagyon szépen tárja fel az igazi önátadáson alapuló házasságban megmutatkozó Szentháromságos Isten titkát – a házasságot a Szentháromság személyeinek kapcsolatából és szeretetéből vezeti le. Férfi és nő között igazi szerelem-kapcsolatról akkor beszélhetünk, ha az érzelmi, szellemi, lelki vonzalmuk a kölcsönös odaadásra, önfeláldozásra, azaz az önzetlen szeretetre épül.

Lawrence Crabb könyve az ajándékozott szeretet „tanulásához” nyújt segítséget.

(Harmat Kiadó – Budapest, 2002)

Balla Lóránt

SZABÓ M. ATTILA: ERDÉLY, BÁNSÁG ÉS PARTIUM TÖRTÉNETI ÉS KÖZIGAZGATÁSI HELYSÉGNÉVTÁRA

Azt mondják, tíz könyvből lehet egy újabbat írni. Nem restelltem összeszámolni ennek a kiadványnak a végén feltüntetett könyvészetet: 283 általános bibliográfiai tételt (ezek között cikkeket, sematizmusokat, lajstromokat, lexikonokat, rendeleteket, törvénytarakat, egy- vagy többkötetes szakkönyveket stb.), 18 helységmonográfiát és 29 térképet, illetve atlaszt találtam. Az elmélet értelmében a szerző akár 33 könyvet is írhatott volna, mégis csak egyet tett le az asztalra... egy kétkötettest!

Szabó M. Attila kitartó, konok, megszállott kutató. Még akkor is megmozgatótt mindent, hogy évtizedes munkájának eredményét közkinccsé tegye, amikor már kilátástalan volt a helyzet. Végül is a

hazai és a külföldi együttműködő partnereket megtalálva sikerült neki. Az említett intézményeken kívül számos magán-személytől is kapott forrásanyagot kutatásaihoz.

A könyvet Szabó T. Attila erdélyi szótörténeti tárához hasonlítom koncepciójában, de a befektetett munka volumenében is. Ez a tömör kiadvány nem (csak) a délutáni teázgatás mellé javallt, a tudományos munkához is elengedhetetlen.

A nálam idősebbek, s még az én korosztályombeliek is a Corolian Suciu-féle *Dictionar istoric al localităților din Transilvania* című, 1966–67-ben megjelent köteteket forgatták a bölcsészkaron, miközben a tanárok jelezték, hogy azok nem a

LAPTESTVÉREK

(Vigilia 2005/4, Távlatok 2004/4)

Az áprilisi **Vigilia** húsvéti témákat állít középpontjába: **Lukács László** főszerkesztő *Húsvéti ember* című bevezető írása ezt előlegezi, ilyen hangnemű-témájú **Nemeshegyi Péter** *Feltámadás és élet*, valamint **Pákozdi István** *Az arabok védőszentje. A Keresztre feszített Jézusról nevezett Boldog Mariam nővér* című esszéje, s **Godfried Danneels** belga bíboros (nemrég még esélyes pápajelölt) *Az Eucharisztia – hitünk misztériuma, ajándék, amellyel Krisztus megajándékozta egyházát* című tanulmánya. Esszéivel van jelen e lapszámban **Szennay András** nyugalmazott pannonhalmi főpápa (*Öregek és öregség – a Bibliában*) és **Nóvé Béla** (*A „Jessze fája”. Egy bibliai vándormotívum rejtélyei*). A lapszám tiszteleg József Attila emléke előtt. A *Szép/írás* rovatban tanulmányt olvashatunk **Beney Zsuzsa** tollából *Hogy valljalak, tagadjalak. József Attila két késői versének Isten-képe* címen, s e témához kapcsolódik **Rónay László** kérdézi **Tverdota Györgyöt**, a József Attila-kutatás egyik vezéralakját. Itt olvassuk: „Magyarország ma kultúrország, s amíg ez így van, nem kell félteni József Attila emlékét. Otromba kísérletek emberi és költői hitelének aláásására ma is történnek. Belenéznek pénztárcájába, megszámlálják, mennyi volt a havi jövedelme, górcső alá veszik szokásait, életmódját, szemére vetik alacsony származását, kétségbe vonják tragikus búcsúját az élettől. Bizonyos verseiről kijelentik, hogy ezek ma már atavisztikusak. Ezeket a törekvéseket nem szabad szó nélkül hagyni, de úgy gondolom, hogy az irodalomszerető kultúremlékek soha nem ülnek fel az effajta kultuszromboló szándékoknak.” Istenes verseiről is szó esik a beszélgetésben, megtudhatjuk, hogy Sík Sándornak kezdeményező szerepe volt abban, hogy ezek a figyelem homlokerébe kerültek, sőt, hogy a szegedi egyetemen esztétikát oktató piarista irodalmár javasolta József Attilának, nála írjon doktori disszertációt verstani témából. S bár a költő görög keleti vallásban született és a Kálvin térre járt hittanra, a katolicizmushoz való eszmetörténeti kapcsolódása nem elhanyagolható. Verseiből kiérezhetőek a tomizmus, a skolasztika tanulmányozásának nyomai, Pauler Ákos filozófiájának hatása. S barátja volt Barta István, aki hívő katolikus ember volt, s akivel József Attila vallásfilozófiai kérdésekről folytatott eszmecsereket. Tverdota értékelése szerint „Születésének 100. évfordulója esélyt ad arra, hogy elfogad-

tassuk a nagyvilággal, hogy világirodalmi nagysággal van dolga.”

bm

A magyar jezsuiták folyóirata, a **Távlatok** szerkesztői az Eukarisztia évére összpontosítva helyezték publikálendő anyagaik élére **Nemeshegyi Péter** írását, az *Eucharisztikus csodálkozás* című biblikus elmélkedést. Bevezetőjében a szerző a (rá)csodálkozásra való képességet nevezi meg az örömteli felismerés előfeltételének, azt a „gyermeki” képességet, amelyet még nem torzított el a tudás magabiztossága vagy gőgje: „Boldog az az ember, aki csodálkozni tud. Már Arisztotelész mondta, hogy minden emberi ismeret kiindulópontja a csodálkozás. A kisgyermek csodálkozik el mindenben. Ezért olyan frissek és üdék. Ezért tudnak bámulatos gyorsasággal magukévá tenni óriási ismeretanyagot. Minden erőfeszítés nélkül megtanulják anyanyelvük fortélyait, ismerik meg a világot. Csodálattal szemlélnék mindent, és kifogyhatatlanok kérdéseik. Amikor pedig valamit megértenek, ugrálnak és tapsolnak örömben.” Az „itt jelen vagyok a feltámadt Krisztus” versorra utalva Nemeshegyi a megváltó Jézus eukarisztikus jelenlétének teológiai magyarázat-változásait tekinti át, majd végigvezet azon a gondolatmeneten, hogy az eukarisztikus lakoma megment a haláltól, az áldozat pedig a bűntől. Tanulmánya végén a jeles jezsuita tanár az eukarisztia-ünnepelés régi és újabb módjai között tart gyors szemlét. Konklúziójában a Krisztus Testéhez és Véréhez való viszonyunk legfontosabb motívumaként a tiszta vágyat nevezi meg. Azt, hogy „ehesek legyünk Jézusra. Úgy, ahogy ő meg szomjazik mireánk.”

Az „Egyház és társadalom” anyagomban **Joseph Ratzinger** egy előadását olvashatjuk, amelyet a szövetséges csapatok normandiai partraszállásának hatvanadik évfordulója alkalmából tartott tavaly nyáron a bayeux-i székesegyházban. A nemzetközi etika körébe tartozó kiváló áttekintést kínál **Farkas Péter** *A szubszidiaritás. Globalizáció – Európai Unió – hazai kilátások* címmel. Különösen az alapelv gyakorlati alkalmazásának néhány területét vizsgáló fejezet érdemel nagy figyelmet (így a globalitás – lokalitás – helyi társadalom viszonyrendszer, a regionalizmus-kérdés, a „közösségek közössége” eszmény, a szociális piacgazdálkodás „szociálisabb” fele stb.)

További címek a tartalomról: *Jegyzetek a terrorizmusról*, **Hámori Antal**: *A magzatkorú gyermek élethez való jogának egyházjogi és világi jogi védelméről*, **Szilágyi Csaba**: *A magyar jezsuiták küldetése*, **Nemeszeghy Ervin**: *Loyolai Szent Ignác jelentősége a mai korban*, **Bartusz-Dobosi László**: *Jezsuiták és conquistadorok*, **Horváth Árpád**: *Kultúra és igazságosság*, **Bartók Tibor**: *A világ és Európa nagy színháza*, **Czigány György**: *Utolsó találkozás Lukin Lászlóval*, **Muzsly István**: *Boldog Károly magyar király.*

jt

legmegbízhatóbb munkák közé tartoznak. Közel 40 évet kellett várni egy ilyen alaposan dokumentált könyv megjelenésére.

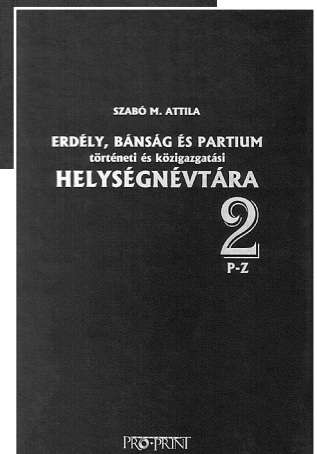
Szabó M. Attila 1938. november 15-én született Szilágyosomlyón, ott járta általános iskoláit, majd a zilahi Ady Endre Középiskolában érettségizett. Egyetemi tanulmányait a Bolyai (később Babeş-Bolyai) Tudományegyetemen folytatta, 1961-ben történelem–magyar nyelv és irodalom tanári oklevelet szerzett. Tanított Szilágyosomlyón, Szilágyperecsényben, Erzsébetvároson, Kiskapuson és Medgyesen, ahol 34 évet élt, majd Temesvárra költözött. Már pályája elején foglalkozott helytörténettel, vizsgálta a magyar–szász kapcsolatokat, kutatta a helységneveket. Első ilyen jellegű kötetét idő előtt elhunyt feleségével, Erzsébet asszonnyal együtt jelentette meg 1992-ben a Kriterion Kiadónál, ez az erdélyi magyar, román, német és szász helységneveket tartalmazta. 2002-ben ugyanaz a kiadó megjelentette a szótár második, bővített és javított kiadását, amelyik már hozta az erdélyi, bánági és partiumi helységek, tanyák, telepek, város- és falurészek nevét, a megfelelő területen élő nemzetiségi közösségek nyelvén. Szabó M. Attilát nyelvismerete is segítette e munkában.

A Teleki László Intézet és a Pro Print Könyvkiadó közös kutatási programjának keretében megjelent két kötet több mint 5800 lakott helység (város, falu, tanya, telep, városnegyed, falurész) történelmi és közigazgatási adatait tartalmazza. A gazdag anyagot szemlélve csak csodálni tudjuk a régi postásokat, akik eligazodtak a helységnevek tömkelegében, és kézbesíteni tudták a postai küldeményeket. De gondban lehetett az a terepen járatlan osztrák katonatiszt is, aki a Bécsben kiadott utasítások alapján igyekezett szolgálati helyére. És nem volt könnyebb dolga azon névváltoztatóknak sem, akik bármilyen meggondolásból új neveket próbáltak adni a településeknek úgy, hogy azok transliterációban vagy értelmezésben közelítsenek az eredetihez. Nevek cseréje, teljesen új nevek kitalálása (Hunyad és Szilágy megyében az osztrák adminisztráció alatt vagy a határőrvidék székely településein), a meglévők eltorzítása, egyesek betiltása gyakori cselekedet volt az államhatalmi szervek részéről. A magyar államhatalom 1901–1912 között megynként törzskönyvezte a helységneveket (kivévelt csak Fogaras és Hunyad megye képezett), sokszor hangzásuknak megfelelően magyarították, vagy próbálták a nemzetiségek nyelvére lefordítani őket. 1918 után a román állam több ízben intézkedett a helynevek ügyében (1925-ben, 1930-ban, majd 1954-ben és 1988-ban). A figyelmes kereső bőven talál példát mindegyik verzióra. Hol a magyarok bizonyították hegemoniájukat és prioritásukat, hol a románok próbálták kontinuitásukat igazolni. A dokumentumok viszont nem hazudnak, a feldolgozott és a feldolgozat-

lan levéltári anyagok – még ha el is rejtik őket – vallanak, akárcsak az emberi emlékezet.

A bevezetőben a szerző a településnevek kialakulásának folyamatát elemzi. A névadók az illető helység lakói vagy az ott átutazók voltak. Az együttélő erdélyi népek esetében különösen érdekesen-sokszínűen alakult ez a dolog, de – jegyzi meg Szabó – „ez a sokszínűség nem volt és nincs senkinek a kárára”.

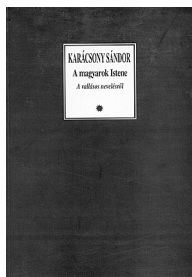
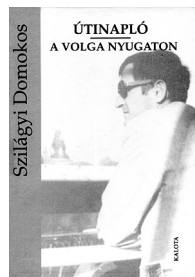
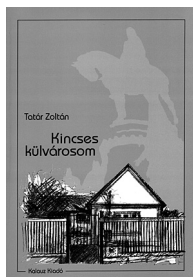
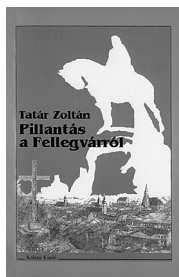
Nyomon követhető e kiadványban, hogy az idők folyamán egy település melyik vármegyéhez, megyéhez, járáshoz, székely vagy szász székhez, fiúszékhez, körzethez, kerülethez, határkerülethez, tartományhoz, rajonhoz tartozott. A helységek rangbeli változásai is rögzítettek a teleptől, a pusztán, tanyán, falun, nagyközségen, városon, mezővároson, szabad királyi városon, királyi bányavároson, ren-

dezett tanácsú városon át a municipiumig. A városkép alakulásáról is nyerünk információkat, amennyiben az idők során bekebelezett településeket is feltüntet. A tájékozódást segíti a melléklet anyaga is, az ott található térképek a 11. század közepétől a harmadik évezredig bekövetkezett módosulásokat szemléltetik, illetve az 1992-es megyei helyzetet mutatják. A térkép-anyag Sebők László munkája.

Szabó M. Attila két kötetét a kutatóknak és minden olyan embernek ajánlom, akik komolyan érdeklődnek a szűkebb vagy tágabb értelemben vett közösségük múltja, jelene iránt.

Róth András Lajos

Tatár Zoltán: Pillantás a Fellegvárról

Kalauz Kiadó, Kolozsvár 2004.

Mi inkább emlékezni akarunk. És emléket állítani egy olyan időszaknak, amely homlokegyenest különbözik a maitól, kezdve az emberektől, házaiktól magatartásukig és gondolkodásmódjukig.

Emlékdéző kolozsvári sétánk az említett cél mellett bátorításul is szolgál azoknak, akik becsülik a múltat, és hisznek a jövőben. A múlt jövőjében.

Tatár Zoltán: Kincses külvárosom

Kalauz Kiadó, Kolozsvár 2005.

A Békás patak hídjáról bámulok alá. A víz, úgy tűnik, a medrébe hajgált sok kacattól undorodva, panaszkodó csobogással rohan tova. Keresem a vadrózsa-, bodza-, mogyoróbokrokat, a néhai kanyarulatot, ahol majd négy évtizede kukoricakóréból vízimalmot szerkesztettem alig totyogó fiamnak. Eltűnt a három, szarkafészkes, óriás jegenye is.

Tekintetem újra a vízre téved. Régi film kockái peregnek előttem. A jobb oldali parton német katonák, áteltenben fürdögatyás kölyökhad. A hid karfájáról mint a békák cuppanunk a vízbe. Egy-egy jól sikerült produkciót nevetéssel, csokival jutalmaznak a „fritzek”. Néhány nap múlva a csukaszürke, fazonos egyenruhák nyakig gombolós „rubáskára” váltanak. Három muszka ijedt kistinót vonzol, kötélen...

Szilágyi Domokos: Útinapló. A Volga nyugaton

Kalota Könyvkiadó, Kolozsvár 2004.

Úgy emlékszem, hogy először a müncheni tanácsháza sörözőpincéjében pillantottam meg az első szürke fedelű jegyzetfüzetet.

– Itt született a fasizmus – mondta Szisz –, itt körülnéznek. – Aztán csak kortyolgatta a sörét, és írt. A lányommal két összerakható török gyűrűt vettünk egy bazárban, azt próbáljuk összerakni. Valamikor értettünk hozzá, most már alig-alig megy. Szisz mintha ránk se bagózna, csak a végén neveti el magát:

– Tudjátok-e, hogy miket mondtatok közben? Mert én mindent felírtam. – S már olvassa is somolyogva. Aztán zsebre teszi a füzetet, és megjegyzi:

– Úgy vigyázz, hogy ebben mindenki le lesz leplezve.

(Majtényi Erik)

Karácsony Sándor: A magyarok Istene. A vallásos nevelésről

Széphalom Könyvműhely, Budapest 2004.

Pszichológiai szükségszerűségből is fakadón kellett foglalkoznom a vallás és a vallásos nevelés problémájával. Szerintem ugyanis – mint ahogy az *Ocsúdó magyarságban* kifejtettem – nevelés csak egzisztenciális komolysággal és ennek megfelelőképpen csak a legmagasabb lelki hőfokon, és még mindig ebből kifolyólag csak a lehetőség felső határvonalán túl, tehát a transzcendensben lehetséges. Arról kellett meggyőződnöm azokat, akik a nevelés ügye iránt érdeklődnek, hogy *nevelés másforma, mint vallásos nevelés – társaslélektani képtelenség.*

Mióta meghaltunk a világnak Krisztusban, úgy vagyunk, mint a víz alá süllyedt búvárhajó, csak periszkópunk, Isten Igéjének segítségével tájékozódhatunk. Nem kíváncsiságból, megszokásból, gyönyörűségből vagy okulásért olvassuk a Bibliát, hanem léteérdeklünk, hogy olvassuk, különben siketek és vakok volnánk ebben az életben. Másoknak megsúghatja ösztönük, megadhatják jó tanácsok, ajánlhatja a tapasztalat, hogy mitévők legyenek éppen ma, Isten népével csak Isten rendelkezhetik. Olyasféleképpen tudakozzuk tehát naponkint a Szentírást, ahogy a katonák a napiparancsot hallgatják, tudomásul veszik és végrehajtják.

(Karácsony Sándor)

Marosi Ildikó: Örökbe hagyott beszélgetés gróf Teleki Mihállyal

Argumentum – Pallas Akadémia (2. kiadás) 2004

Csak egy lexikont kell felütni, s vége-hossza nincs a Telekieknek. E híres család leszármazottai ma többnyire a világ különböző pontjain élnek. Marosi Ildikó, a marosvásárhelyi irodalomtörténész úgy

gondolta, bármilyen híres is a Teleki-család, a mai ember ismerete róluk igencsak elenyésző. Ezért aztán az utolsó erdélyi Telekiek egyikét, Teleki Mihályt „vallatóra fogta”.

Teleki Mihály a geryeszegi Teleki-birtok utolsó tulajdonosa és gazdálkodója volt az államosításig. Ezt követően végigélte, végigszenvedte a „feleslegessé” vált arisztokraták hányatott, megalázó sorsát. Családja korábban, ő 1986-ban hagyta el hazáját, hogy aztán sírját 80 éves korában Németországban ássák meg.

A kitelepülést megelőző hónapokban kereste őt fel rendszeresen Marosi Ildikó, hogy életéről kérdezze. A jól végiggondolt kérdések nyomán a beszélgetések érdekes család- és életmódtörténeté kerekedtek. Olyan ez a szöveg, mint egy irodalmi szociográfia és a személyes vallomás ötvöze. A geryeszegi gyermek- és ifjúkor felidézése során képet kapunk egy nagybirtokos arisztokrata család és kastély életviteléről. Bár a múlt felidézése fájdalmas lehetett „Micu bácsi” számára, hisz minden odaveszett: föld, kastély, tárgyak, emberek. S velük együtt egy életforma. De ő nem panaszkodik, higgadt objektivitással fogadja az élet megpróbáltatásait, derűs fölényt, emberi tartását, méltóságát, humorát mindvégig megőrzi, bár mintha önmagára is vonatkoztatná a tárgyak sorát: „a tárgyak elpusztulnak, elkallódnak, ha a helyüket elhagyják”. Megveti az arisztokrácia lébecoló, sznob tagjait. Becsüli a dolgozó embereket, az öregkorában utcán virágot áruló Teleki Gemmát például, aki nem megy ki a gyerekeihez Bécsbe, mert „inkább dolgozom a kertészetenél – vallja –, minthogy a Schönbrunn árnyékában eltartott legyek.”

A beszélgetések során óhatatlanul szóba került a széles rokonság, fel-felbukkanak az ősök: itt egy Teleki, ott egy Tisza, amott egy Bethlen, s mindből mennyi s mily sokféle érdekes karakter. Marosi Ildikó sokszor rákérdez a családfa különböző „ágai”-ra, kiprovokálja, hogy kiszámítsák, Micu bácsi a XII., fia pedig a XIII. Mihály. Érdekesek a beszélgetéseket kiegészítő betétek: irodalmi, történeti munkák, szociológiai értékű dokumentumok, levélrészletek, sajtópublikációk, melyek szélesebb látókörbe vonják az elmondottakat.

Hiteles és tanulságos olvasmány.

A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Római Katolikus Teológia Karának hirdetőtábláin gyakran találkozni „Kedves szatmári egyházmegyes diákok!” felszólítással kezdődő üzenetekkel. Nem tanárok által írt közleményekről van szó, ezeknek az értesítőknek nincs is közük a tanuláshoz. Azaz – közvetlen módon nem ahhoz kapcsolódnak. A szatmári egyetemisták karon be-

lül szervezkedéséről van szó – közel két éve ugyanis csendesen külön életet kezdett élni a maroknyi fiatal ember. Az önszerveződés felől érdeklődve megtudtam, az egyik legfontosabb szál éppen az egyházmegye püspöksége felé vezet... Eldöntöttem hát, körüljáróm a kérdést, és megszólaltatok több olyan embert, akinek része, szerepe van e példaértékű élet valóságában.

A KIKET HAZAVÁRNAK

Szatmári diákélet a kolozsvári teológiai fakultáson

Az egyetem négy teológiai kara közül a római katolikus a legfiatalabb és a legkisebb is egyben, bár négy egyházmegye fiataljainak biztosít továbbtanulási lehetőséget. A diákok nagyrésze a gyulafehérvári főegyházmegyből érkezik, őket követik a szatmáriak, és egyformán kevesen vannak soraikban a váradai és temesvári egyházmegyesek.

A szatmári egyetemisták alig egytizedét teszik ki a teljes diákságnak, de túlzás nélkül állítható, hogy összetartásuk, egymásra és egyházmegyéjükre figyelésük külön „tekintélyt” parancsol nekik. Közös életük szervezésében a negyedéves Csiszár Klára vállalja a legtöbbet jelenleg, a mostani „mozgalom” elindítása is az ő nevéhez fűződik. A teológia-német szakon utolsó éves hallgatóval a kar bentlakásának társalgójában beszélgettünk.

Mi adta az indíttatást ahhoz, hogy összefogd a szatmári egyházmegyből itt tanuló egyetemistákat?

A 2000-ben első évet kezdő diákok között voltunk néhányan Szatmárról, akik már korábban is tevékenyen részt vettünk az otthoni egyházi élet szervezésében. Úgy érzem, bennünk komoly szatmári öntudat volt. Sokat beszélgettünk itt is az egyházmegyei programokról, a Hám János Líceumról (ketten ott végezték), s nagyon lelkesedtünk az otthoni dolgokért. Rendszeresen besegítettünk az egyházmegye ministráns és ifjúsági lelkészisége programjainak szervezésébe, jól tudtunk együtt dolgozni a megbízott vezetőkkel. 2000, 2001 és 2002-ben Bontó Gabriellával és Brumar Ancával alapemberekként szerveztük a különféle találkozokat és táborokat. Éreztük, hogy Danku Balázs akkori ministráns lelkész és Hankovszky Ferenc ifjúsági lelkész szívesen fogadta munkánkat. Az egyházmegye vezetősége akkor még nem ismerte a Kolozsváron tanuló teológushallgatókat.

Én tudtam arról, hogy a Gyulafehérváron tanuló kispapok rendszeresen látogatják s köszöntik az ünnepek alkalmával Reizer Pál püspök atyát. Arra gondoltam, vajon miért ne tehetnénk mi is ezt? És 2002 húsvétjára elküldtük mi is jókívánásainkat neki egy képeslapon. Húsvét harmadnapján

aztán a püspöki palota lépcsőjén találkoztam a püspök úrral, megköszönte a lapot és érdeklődött felőlünk. Ekkor éreztem először, hogy odafigyel ránk a főpásztorunk. Sajnos pár nap múlva aztán meghalt...

Én ekkor egy évre kikerültem Németországba, de szatmári kollégáimmal folyamatosan tartottam a kapcsolatot, tudtam, hogy ők azután is segítettek az otthoni ifjúsági programok szervezésében. A 2003/2004-es tanévet már itthon kezdtem. Lett új püspökünk, küldtünk neki is képeslapot karácsonyra, s tavaly húsvétkor már személyesen látogattuk meg. Tulajdonképpen ekkoriban kezdtük komolyabban számba venni, hányan és kik is vagyunk itt Szatmárról. A tavaly 22-en voltunk ezen a karon. Lepedus István, a világiak apostolkodási

gek nyomán – Bontó Gabi és Brumar Anca lett, ők személyesen is megismerkedtek az új püspökkel. Schönberger püspök atya akkor kifejezte, hogy szeretné közelebbről megismerni a többi szatmári teológushallgatót is. Az innsbrucki ösztöndíj-lehetőség továbbra is megmaradt az éppen utolsó éves egyetemisták számára.

Hogyan zajlott és miről szólt az első látogatás Schönberger püspöknél?

Magunk készítettünk meghívót a tavalyi húsvéti találkozóra és minden nálunk tanuló diáknak átadtuk. A 22 hallgató közül 12 jött el. A püspök atyával együtt Schupler Tibor gazdasági igazgató, Ádámkó István, a Hám János Líceum igazgatója és Hankovszky Ferenc ifjúsági lelkész fogadott

Csizsár Klára végzős egyetemi hallgató, aki a várakozások szerint a szatmári pasztorációs iroda vezetését veszi át.

irodájának vezetője is kért tőlünk egy ilyen névsort, hiszen ő nyilvántartásba akarta venni az összes Kolozsváron tanuló egyetemistát. Közben egyre jobban megismertük egymást, kisebb-nagyobb rendszerességgel találkoztunk, megbeszéléseket tartottunk egyházmegyei zsinatunk munkadokumentumairól. 2003-ban az egyházmegye Innsbruckból kapott két ún. pasztorális ösztöndíjat, ezeket a nálunk tanuló végzős diákoknak ajánlották fel. A két kiválasztott – éppen a korábban említett tevékenysé-

minket. Minden diákot személyesen szólítottak meg, oldott hangulatban beszélgettünk, éreztük, valóban fontosak vagyunk nekik. Ekkor új pályázási lehetőséget ajánlottak fel részünkre, az egyházmegye tanulmányi és szociális ösztöndíjának elnyerésére. 2004-ben öten kapták meg, az idén pedig hatan a Pax ösztöndíjat.

2004 húsvétja után aztán, úgy tudom, egyre előbb lett a kapcsolat a püspök úr és a diákok között.

Igen. Tavaly májusban ő látogatott el hozzánk Kolozsvárra. Ekkor született a gondolat, hogy rendszeresítsük a szatmári találkozókat, és válasszunk egy ún. seniort közülünk, aki összekötő szerepet vállal az egyházmegyei vezetőség és a diákok között. 2004 májusában engem választottak meg erre a tanévre. Megjegyzem, hogy bár korábban „hivatalosan” nem létezett ez a tisztség, szervező-összekötő ember mégis volt, mégpedig a később Innsbruckba távozott Bontó Gabi személyében. Tavaly májusban nemcsak seniort választottunk, hanem minden évfolyamra külön szatmári felelőst is, aki kollégái felé közvetíti az aktuális híreket.

A püspök atyát aztán karácsonykor ismét csoportosan meglátogattuk, ekkor kántáltunk is nála. Az év elején elküldtem neki egy beszámolót az idei tervekről, s társaim nevében meghívtam, hogy ha Kolozsváron át visz az útja és ideje engedi, jelezzze, és mi örömmel gyűlünk össze vele találkozni. Közben interneten is kommunikálunk, boldogan mondom, hogy élő kapcsolatban vagyunk.

Mesélj a ti kolozsvári találkozóitokról!

Ettől a tanévtől havi rendszerességgel szervezzük a szatmári találkozókat a teológiai karon, minden összejövetelnek van egy-egy otthoni vendége, akit közös döntés alapján hívunk meg. Az idén járt nálunk Albu Ottó tanfelügyelő, Lepedus István, a világiak apostolkodási irodájának vezetője és Orbán Emőke ifjúsági referens; várjuk még Solomayer Sándor, Vik János és Illyés Csaba plébánosokat, valamint Czier István káplánt. A velük való találkozások nyomán szeretnénk jobban megismerni egyházmegyénk életét, és szeretnénk, ha ők is lassan megismernék minket. Így erősödik bennünk is az a tudat, hogy szükség van otthon ránk, s egyházmegyénk mindannyiunkat hazavár. Akik megismernek bennünket, talán látják, hogy nem véletlenül tanulunk teológiát főszakon Kolozsváron...

2005 első meghívottja Albu Ottó fiatal lelkipásztor, az egyházmegye újonnan kinevezett tanfelügyelője volt. A pap-tanárokkal közösen bemutatott kari szentmise utáni találkozón szép számban vettek részt a szatmári egyetemisták. A tanfelügyelő elsősorban tanügyi kérdésekről informált, de közvetlen hangvétellő megbeszélésükön sok egyéb „otthoni” dolog is szóba került. Albu Ottót hazautazása előtt kértem mikrofon elé.

Milyen gondolatokkal érkezettél a Kolozsváron tanuló diákokhoz?

Amikor meghívtak, azt kérték, hogy az otthoni hitoktatási helyzetről, az elhelyezkedési lehetőségekről informáljam őket. Leendő munkatársak közé jöttem tehát, és örömmel tettem. Igaz, a szabad posztokról nem tudtam pontos kimutatást hozni, mert ezt csak később állítjuk össze, de azért úgy érzem, hasznos dolgokat mondtam nekik.

Főleg azon a téves szemléleten igyekeztem változtatni, mely szerint nincs értelme hazajönni, hiszen nincs álláslehetőség otthon. Ez egyáltalán nem így van. Szeptembertől például két városi iskolában is lett volna lehetőség hittanárként tanítani. Egyszerűen nem volt kit küldeni, így olyanok vállalták el a munkát, másodállásban, akiknek nincs államilag elismert teológiai diplomájuk. Ők megmondták, hogy azonnal félreállnak, ha okleveles hittanárként jelentkeznek. A rendszerváltás után valóban sokan elvégezték az akkor minden egyházmegyében indított teológiai főiskolát, de azzal a diplomával nem pályázhatnak vég-

zünk. A húsvét előtti hétfőgén lelkinapot tartottunk a hitoktatók számára, szeptemberben pedig ismét megrendezzük a minden évben szokásos továbbképzőt. Az idén ezt a magyarországi Jézus Szíve nővérek tartják majd. Ezeknek a nagy programoknak a szokondi lelkipraktikus házunk biztosít otthont.

A hitoktatáson kívül milyen más munkalehetőség mutatkozik a frissen végzettek számára az egyházmegyében?

Most tudtam meg, hogy kilencen végeznek az idén, de egyelőre csak ketten jönnek haza. Hát ennél többnek tudnánk kenyeret

Csiszár Klára és Albu Ottó Szatmár-egyházmegyei tanfelügyelő.

leges állásra a tanügyben. Ilyen szempontból tehát tanáriállással állunk szemben. A Kolozsváron tanulók ráadásul abban az előnyös helyzetben vannak, hogy dupla szakot végeznek, így nagyobb valószínűséggel tudnak elhelyezkedni, a két szakból könnyebben összeáll a katedrájuk.

Milyen a tanfelügyelő és a hittanárak kapcsolata a szatmári egyházmegyében?

Egyházmegyei tanfelügyelői kinevezésemet néhány hónapja kaptam, október elsejétől ez a főállásom. Olyan területre kerültem, amelyik nagyon árva volt eddig. Sok a teendő, plébániai munka mellett nem is lehetne ezt végezni. Óvodától líceumig felügyelem a hitoktatási tevékenységet, inspekciókba, konferenciákra járok, kinevezésekkel és sok egyébvel foglalkozom. Előbb a pontos kimutatáson dolgozom, hogy tisztán látszódjék, hol hogyan van megoldva a hittankérdés. Jelenleg 30 hittanár dolgozik a szatmári egyházmegyében, nagyrésztük főállásban, de ahogy mondtam, még mindig szükség van emberekre, és köztük első helyen számítunk az itt végzetekre.

Igyekszem jó kapcsolatot kiépíteni a tanárokkal, havonta találkozom velük a nagyobb központokban, ezeken sok fontos kérdést megbeszélünk. Közben készülünk az egyházmegyei és az egyházmegyeközi hittanversenyre is, amit az idén éppen a szatmári Hám János Líceumban szerve-

adni... Egyesek házasság révén költöznek másfelé, mások külföldi tanulmányútra mennek, úgyhogy most csak két emberrel számolhatunk. Szatmáron közvetlen munkatársam az ifjúsági referens, aki nyártól szülési szabadságra megy, az ő helyére is kellene egy teológiát végzett ügyes ember. A Scheffler János Lelkipásztori Központ-hoz is kellene még egy vezető, bár a nagy épületnek csak egy részét hagyjuk meg egyházi használatra, a többi bérbe adjuk, mert kihasználatlan és sokba kerül a fenntartása.

Csiszár Klári az egyik most hazatérő ember, őt a pasztorációs iroda vezetésével fogjuk megbízni – igazán testhezálló feladat lesz ez neki. Kell tehát a munkatárs, s én hiszem, hogy ha kölcsönösen jó kapcsolatra törekszünk, egyetlen szolgáló akaró ember sem „vész el”. Nekünk különösen fontos, hogy teológiát tanult fiatalokkal dolgozzunk, akik felelős módon állnak az egyházi munkához.

Ez itt egy ismételt meghívás az otthoni munkára?

Úgy is lehet értelmezni. Természetesen senkit sem akarok rábeszélteni arra, hogy mindenáron hazajöjjön, csupán elmondom, hogy van bőven feladat, ne féljenek Szatmártól. Nagyon jónak tartom, hogy közvetlenül is elmondhattam ezt a diákoknak, hiszen ha nem hallanák tőlünk, csak az em-

lített tévhit élne tovább. Már a beszélgetés után láttam, hogy változott egyesek hozzáállása. Volt olyan, aki az elején határozottan tiltakozott, s az együttléttel végén kifejezte nekem, hogy ha így áll a helyzet, át gondolja korábbi terveit. – Azt mindenképpen nyomtatékosítani akarom, hogy az egyház- megye tud róluk, és számít rájuk.

Az elmúlt tanévtől a kolozsvári teológiai fakultáson tanuló szatmári diákok is pályázhatnak a püspökségük által meghirdetett Pax tanulmányi és szociális ösztöndíjra. Az egy összegben folyósítandó támogatás odaítéléséről alaposan kidolgozott pontrendszer alapján dönt a kuratórium. (Megjegyzendő, hogy a meglehetősen szigorú pontozási feltételeket maguk az egyetemisták határozták meg.) Ebben az évben öt lány (Nagy (Dolhai) Gabriella, Csiszár Klára, Chimpán Noémi, Láng Erika és Bottyán Terézia) pályázott sikeresen, pénzjutalmukat személyesen vették át Schönberger Jenő püspöktől, aki Adámkó István iskolaigazgató társaságában fogadta őket egy havas februári délelőttön.

Az esemény résztvevőjeként közelről meggyőződhettem arról, amiről korábban már meséltek nekem a diákok. A főpásztor mindegyikőjüket személyesen ismeri, személyre szóló kérdései, üzenetei vannak

ba. És itt egyáltalán nem titkolta, hogy elsősorban azokra gondol, akik teológiai képzésben részesültek. Sajnos egyre inkább szórvány-egyházmegyévé válik a szatmári, sok helyen már nincs plébános, így össze kell vonnunk a plébániákat. Nem kis feladat tehát megmenteni azt, ami még maradt, mert ha nem, teljesen elvesznek ezek a szórványok. Ehhez a munkához pedig olyan elkötelezett világiakban lehet csak gondolkodni, akik az igeliturgiától kezdve a hittanórán, a közösségépítő csoportos foglalkozásokon keresztül mindenre vállalkoznak, és megtartják katolikus hitben ezeket az embereket. Most már tényleg csak egy kis magunk van, s ha nem figyelünk oda, nem fog kicsirázni ez a mag, s ha nem csírázik ki, nem lesz jövőnk itt. Hála Istennek újabb papi hivatásokkal is számolhatunk, de még velük sem vagyunk annyian, amennyien elférnének az egyházmegyében. Kell, nagyon kell tehát a munkás a mi „szőlőnkbe” is... Mivel a papok kevesen vannak, sok teendő nyomja a vállukat, ezért jól jön nekik a világi munkatársak által felajánlott segítség. Az általuk elvállalt területekről a pap nyugodtan visszavonulhat, s csak felügyeleti szerepet vállaljon. A zsinat után egyházmegyéink plébániáin kötelező módon újjaalakultak az egyháztanácsok, különböző plébániái bizottságok, karitatív közösségek létesültek, nagyon nagy előny, ha

sakká váltunk egyesekkel. Aztán mindkét oldalról kezet nyújtottunk egymás felé. Én egyre inkább tudni akartam, kik tanulnak a kolozsvári teológiai karon. Korábban nem nagyon figyeltünk rájuk, bár Marton professzor úr nagy vonalakban mindig beszámolt diákjaink működéséről. Személyes találkozás viszont egyáltalán nem vagy csak alig volt velük. Aztán ahogyan megejtettük az elsőt, kifejezték, hogy szeretnék, ha gyakrabban lennének ilyen alkalmak. En is voltam Kolozsváron, meglátogattam őket, beszélgettem velük, nagyszerű volt, nagyszerű! Azóta Klári a kapcsolattartó, ő rendszeresen írogat, én pedig igyekszem válaszolni neki. Ő több püspökségi munkatárssal is tartja a kapcsolatot.

Nagyon jónak tartom, hogy itteni embereket hívnak meg magukhoz, akik informálják őket az egyházmegye életéről – mindkét fél szempontjából jó és hasznos az ilyenfajta ismeretség. Zsinatunk munkálatai lezárultak ugyan, de mindnyájan tudjuk, hogy az igazi zsinat csak most, a határozatok életbe ültetésével kezdődik. Ebben is nagyon sokat számítunk rájuk, ezért is fontos, hogy kapcsolatban legyünk velük. Különléle irodák alakultak, ezek mint a véredények, mindenhová el kell juttassák az információkat, elemezniük kell a visszajelzéseket, és az összehangolt munka eredményének lassan meg kell mutatkoznia.

A diákok azért biztos munkahely-ajánlatokat is várnak, úgy gondolom...

Hogy mikor mennyi munkahely lesz, azt nem tudom megmondani, de hogy sok munka van az egyházmegyében, azt már elmondtam. Ezt az önkéntes munkára értem elsősorban, de azért remélem, hogy többeknek kerül főállás is. Mi azt szeretnénk, ha a diákok felelősséggel tekintenek az egyházmegyéjükre, és tenni akarnának azért, hogy abban jobban menjen az élet. Aki érzi azt, hogy kapott valamit egyházmegyéjétől, talán felelősebbnek is érzi magát érte. Ezért is fordítunk nagy gondot a Kolozsváron tanuló diákokra. Akik őszinte szolgálni akarással jönnek haza, biztos, hogy meg is találják az örömeiket abban a munkában, amit majd végezni fognak.

Azt is meg kell érezniük, hogy egyházmegyéink az építkezés fázisában van, és egészen lentről indultunk. Mi nagyon számítunk rájuk, s ha ezt komolyan veszik, hiszem, hogy tudni fogják, mi a dolguk.

Utolsóként magukat a diákokat kérdeztem egyházmegyéjükhez, az otthoni feladatokhoz való viszonyulásukról. Kérdéseimet írásban tettem fel nekik, válaszaik is ilyen módon érkeztek hozzám – riportom lezárásaképpen az ő gondolataikból idézek egy csokorra valót.

„Még csak másodéves vagyok, talán még ráérek az egyetem utáni dolgokról gondolkodni. Azt viszont mindenképpen érzem a visszajelzésekből, hogy fontos va-

A szatmári egyetemi hallgatók látogatásán Schönberger Jenő megyéspüspöknél.

mindannyiuk számára. Humoros megjegyzéseink jól derültek a lányok, s a csillogó szempárok kölcsönös bizalomról és őszinte szeretetről árulkodtak...

Az egyetemisták elbocsátása után Schönberger püspök készségesen vállalta a velem való beszélgetést.

Miképpen gondolkodik a világiak egyházi szolgálatvállalásáról a szatmári főpásztor?

Az egyházmegyei zsinat meghirdetésekor elődöm különös odafigyeléssel fordult a világiak felé, feltétlen fontosságúnak tartotta az ő bekapcsolásukat a pasztoráció-

ezekbe felelősen gondolkodó fiatalok körülnek. Szükségük van híveinknek a képzett vezetőkre – jól látom, hogy a kolozsvári teológiai karon tanuló diákjaink ilyenek lesznek. Önkéntes munkájukra mindenképpen számítunk tehát, de reméljük, hogy a legtöbbjük egyházi szolgálatát meg is tudjuk majd fizetni.

Igazán példaértékű ez a püspök–diák kapcsolat...

A püspökszentelés után ők jelezték, hogy szeretnék bekapcsolódni a zsinati munkálatokba, így már akkor munkatár-

gyok otthon. Az egyik legnagyobb dolognak azt tartom, hogy a püspök úr a szívében viseli a sorsunkat. Mert én így érzem. Ha nem tartana fontosnak minket, nem törődne így velünk.” (Maskulik Levente)

„A karon belül szervezett találkozók fontosak számomra, ezek is közelítenek egymáshoz bennünket. A meghívott vendégekkel való beszélgetések valósággal hazarepítenek. Fontosnak tartom, hogy együtt foglalkozunk egyházmegyénk életével. Összejöveleinken sokszor beszélünk otthoni teendőkről, főleg az ifjúsági programokat vitatjuk meg, eldöntjük, ki miben fog segíteni. Az ifjúsági lelkeséggel élő a kap-

csolatunk, ők is folyamatosan informálnak a programokról.

Véleményem szerint lesz lehetőség az egyházmegyében munkálkodni. Én mindenképpen ilyen szolgálatra készülök.

Hogy mennyire fontosak vagyunk otthon, szerintem jól bizonyítják a püspök úrral való találkozások. Mindenkiel kezét fog, a szemünkbe néz, személyre szóló buzdító, bátorító szavakat intéz hozzánk. Ő mindannyiunkat fontosnak tart.” (Láng Erika)

„A püspök atya és az eddig hozzánk látogató vendégek is azt mondták, hogy fontosak vagyunk otthon. És azt is mondták, hogy szükségük van ránk.” (Bottyán Terézia)

„A szatmári találkozókat nagyon fontosnak tartom, és remélem, hogy az utánunk következő egyetemisták tovább viszik ezt a hagyományt. Sok otthoni információhoz hozzájutunk így, a közös beszélgetések pedig meghozzák a kedvünket a munkához. Látom, hogy mások is hasonlóan gondolkoznak, s ez bátorítólag hat.

Szülővárosomat nagyon szeretem, szívem mindig hazahúz. Egyetem után mindenképpen otthon szeretnék tevékenykedni.” (Orosz Krisztofer)

**Szöveg és kép:
Ozsváth Judit**

Füzes Ádám

ÁLDOZAT ÉS ÁLDOZAT-BEMUTATÓK

A pap vagy a hívek áldozata a szentmise?

Amikor a szentmisét említjük hittanórán vagy máshol, a legritkább esetben beszélünk csak „szentmiseáldozatról”, vagy „áldozatról”, inkább miséről, közösségi ünneplésről szólnak. II. János Pál pápa 2003-ban kiadott eukarisztikus enciklikájában sokat foglalkozik a mise áldozati jellegével, sőt mintha erre helyezné a nagyobb hangsúlyt. A miseszövegek vizsgálatánál is lépten-nyomon a felajánlás, feláldozás, áldozat kifejezésekbe ütközünk. Vajon hol van a helye a teológiai gondolkodásunkban az áldozatnak, van-e helye az életünkben ezeknek a fogalmaknak?

Az áldozat definíciója

Az ember kezdettől fogva ajándékokat ajánl föl Istennek, hogy belső odaadását tanúsítsa és jelezze. Ezek az adományok azáltal lettek szentek, hogy a többi dologtól elkülönítve, a profán használattól távol tartva annyira kivonták őket az emberi birtoklásból, hogy a megsemmisítés útján valamiképpen Isten személyes tulajdonai lettek.¹

Az Ószövetségben számos példát látunk erre a fajta áldozatra. Növényeket és állatokat áldoz fel Káin és Ábel. A jeruzsálemi templomban naponta mutattak be véres, elégő, engesztelő, illat- vagy ételáldozatokat. Mindez azonban az Ószövetség tanúsága szerint is csupán jel volt. A próféták újra és újra szóvá teszik, hogy az áldozatok nem fizikai valójukban kedvesek Isten előtt, hanem a följajánló lélek, az áldozatos szív nyeri meg az Úr tetszését. Szent Ágoston majd így fogalmazza meg az áldozat természetét: „A látható áldozat tehát a láthatatlan áldozatnak szentsége, azaz szent jele.”² Majd hozzát teszi, hogy az irgalmasság, az irgalmas szív az igazi áldozat.

Áldozat és felajánlás

Az *áldozat* szó kapcsán gyakran használjuk a *felajánlás* kifejezést is. A két megnevezés között különbség is van, általában azonban felváltva találkozunk velük, gyakran szinonimaként használják őket. Kimutatható a különbség az áldozat és a felajánlás között a Levitik könyvében leírt áldozatban. Az áldozati állat levágása maga az áldozat: kiontják a vérét és megölik. Ez a szentélyen kívül is történhet. Ezután következik az áldozati állat véreinek oltárra hintése vagy az oltár szarvára kenése, illetve bizonyos húsnak az elégetése. Ez már az áldozat felajánlásának a mozzanata. Az áldozat és felajánlás kettősségét figyelhetjük meg a Zsidókhoz írt levélben is (9,14), ahol Jézust az emberek ölik meg, áldozzák fel, azonban ő magát ajánlja föl szeplőtelen áldozatul az Atyának. Egyenletként felírhatjuk, hogy a *sacrificium = immolatio + oblatio* azaz az áldozatbemutatás egyfelől az áldozat leöléséből, másfelől felajánlásából áll.³

A kereszténységben az első századokban a kenyértörés után az *eukarisztia* szót használták a misére, majd a IV. századtól a *proszfora*, illetve *oblatio* szó is megjelenik, amely felajánlást jelent. A *Didakhé* az eukarisztiát az „áldozat felajánlásának” nevezi (14.), Római Szent Kelemen Krisztust „a felajánlás Főpapjának” (1,34) hívja, a *Traditio Apostolica* az adományok előkészítésekor írja le a püspök imáját, aki fölöttük felajánlást végez, majd lehívja a Szentlelket. Nagy Szent Gergely pápa a már átváltoztatott színeket nevezi *oblatiónak*, a misekánont pedig *oratio oblationisnak*.⁴

A mise Krisztus áldozata

A trienti zsinat

A jelenlegi dogmatikai gondolkodást meghatározó módon a trienti zsinat alapozta meg a mise áldozati jellegéről szóló tanításával, a következőképpen:

„A misében történő isteni áldozat ugyanazt a Krisztust foglalja magában, s áldozza fel vértelenül, mint aki a kereszt oltárán »egyszer saját magát adta vértontásával áldozatul« (Zsid 9,14.27), ezért a Szent Zsinat azt tanítja, hogy ez az áldozat valóban engesztelő.

Egy és ugyanazon áldozatról van tehát szó, és ugyanaz a Jézus ajánlja föl most a papok szolgálata által, ő, aki egykor a ke-

A szerző a budapesti Angolkisasszonyok templomának és a Szerviták templomának igazgatója, a liturgika megbízott előadótanára a Pázmány Péter Katolikus Egyetem Hittudományi Karán; a Magyar Tudományos Akadémia liturgiatudományi kutatócsoportjának munkatársa. Az itt közölt írás előadásként hangzott el Kolozsváron, a Liturgikus SzabadEgyetem keretében 2005. január 20-án. A tanulmányt az MTA támogatta.

reszten ajánlotta föl önmagát: a különbség csak a felajánlás módjában van.”⁵

A zsinat atyái ismerték a középkorig elterjedt meggyőződést, mely szerint a mise Krisztus kereszten felajánlott áldozatának ünneplése. Azt keresték, vajon hogyan valóságos ez az áldozat-ünneplés. Különbség látszik ugyanis a megjelenés (*figura*) és a valóság között. A valóságon a misében Krisztus jelenlétét értjük, a keresztről itt ránk áradó kegyelmet. A megjelenés azonban a mise vacsora jellege; s úgy tűnt, mintha hiányoznák az egység a kettő között. Az egység pedig a két valóság közös húsvéti szemléletében rejlik. Jézus a rituális húsvéti vacsorán mondta testét és vérértünk adott áldozatnak, ebben a húsvéti megjelenítő megemlékezési értelemben beszélhetünk a misén is áldozatról, látjuk az étkezés megjelenési formája mögött a megváltó valóságot. A mise maga *sacramentum*, szentség, amely mögött a *sacrificium*, az áldozat Krisztus keresztdozata.⁶

A II. vatikáni zsinat

A II. vatikáni zsinat Konstitúciója a Szent Liturgiáról (*Sacrosanctum Concilium*) a 47. pontjában megismétli a keresztdozatról szóló tanítást:

„Üdvözítőnk az utolsó vacsora alkalmával azon az éjszakán, melyen elárultatott, megalapította testének és vérének eucharisztikus áldozatát, hogy így a kereszt áldozatát a századokon át eljöveteleig megörökítse, és így szeretett jegyesére, az Egyházra bízva halálának és föltámadásának emlékezetét.”

Ecclesia de Eucharistia, 2003

II. János Pál pápa enciklikájában újra kifejti és hangsúlyozza a mise áldozati természetét. Jézus eledelül adja testét és vérért, de áldozati módon adja és ajánlja föl, nem egyszerűen „nektek”, hanem „értetek” adatik, ontatik ki. A *Katekizmus* is a trienti zsinatot

idézi az áldozati felajánlás dogmatikai jelentésének alátámasztására.⁷

Az egyház felajánlása

Azt, hogy a mise Krisztus áldozata, még a protestánsok is elfogadják, de azt már nem, hogy a kereszt áldozatát a misében az egyház újra felajánlhatja. Szerintük az egyház csak befogadó lehet, amely imával és hálaadással emlékezhet a keresztdozatra. Ezzel szemben Jézus azt parancsolta apostolainak, hogy cselekedjék ezt az ő emlékezetére. Az ő parancsa alapján mutatjuk be mi is az áldozatot, hálaadásban. Az alapítás elbeszélése a keresztény hagyományban Keleten és Nyugaton egyaránt imádság formájában hangzott el, az egyház az Atyának ajánlotta föl Krisztust. Luther azonban azt akarta, hogy a szerezteségi igéket evangélium-tónusban beszélje el a pap, a néppel szembe fordulva, ezzel is hangsúlyozva: nem imáról, felajánlásról van szó.⁸

A mise nem csak ima, hanem felajánlás is. A Római Kánonban a *memores* után jön az *offerimus*, a megemlékezés után a felajánlás. Krisztus az egyház kezébe helyezi azt az áldozatot, amit helyette ajánlott fel. Az egyház az, amely a térben és időben helyére teszi a Krisztustól kapott szentségi jelet, ebben az értelemben a mise Krisztus és az egyház áldozata. A *sacrificium* (áldozat) Krisztus, az *oblatio* (felajánlás) pedig az egyház része.⁹

Az egyház áldozata nem emberi erőből megy végbe. A Római kánonban imádkozzuk: „bökezű ajándékaidból felajánljuk magasztos fölségednek”. Az egyház Krisztustól kapott erővel ajánl föl, a Krisztus-test, vagyis a megkeresztelték közösségeként. Sevillai Izidor írja, hogy az egyház Krisztus testeként ajánl föl.¹⁰

Az egyház és a hívek annyiban részesei az eukarisztiának, amennyiben magukévá tudják tenni Krisztus felajánló lelkületét. Nincs

MISZTÉRIUMJÁTÉK – AVAGY „A SZEMLELET PSZICHOLÓGIÁJA”

Improvizáció kötött formában? Irodalmi műről lévén szó a szemléleti foglatnál elemibb erővel hat az érv. Nos, ha a kritikus az a veszély fenyegeti, hogy nem tud dönteni, idézze meg a szakirodalmat!

Egyfelől Vida Máriával együtt vallom, hogy a mai művészeti „termékeknek” a legizgalmasabb vonása az aszimmetria, illetve az olyan aszimmetrikus kompozíció, amely tökéletes egyensúlyban van. Másfelől: „Néhai való Apor Péter báró, kétszáz esztendővel ezelőtt élt gyűkeres székely keserűséggel és szánakozva látta, mint felejtik el földieki rendre-rendre a régi, igaz magyar szokásokat s mint változik ennek következtében koldusságra az ő állapotjuk” – írja Csúry Bálint *A magyar Nép Könyvtára* feladatának megjelölésekor. Harmadfelől pedig a régi magyar próza „szép, tarka képét” idézném meg – Tandori Dezső *Stilusteremtő Polihisztorság* című jegyzete szerint – Heltai Gáspár életművéből, mielőtt Csizsér Albert és Bodó György tősgyökeres, stílusművészetében sajátos kétfelvonásos bibliai drámáját bemutatnám.

A misztériumjáték „nem szereti”, ha megörökítik, mert a sötét világ elleni felháborodottságát, tiltakozását minden esetben a jövő képének felvillantása követi. „Tudja”, hogy a sötétség gyűlöli a fényt. Tiltakozik a merevség, a megmerevítő folyamat el-

len. Érvet a szerző, a mű, a műfaj. Az ótestamentumi dohos világ Heródese a rugalmasság, hajlékonyság, könnyedség esküdt ellensége. Ami eleinte csak kimért, feszes, az fokozatosan merevvé válik. Merevgörccse a ma emberét is előbb önveszélyessé, majd közveszélyessé változtatja.

Igen, érvet a dráma a témakezeléssel, a második felvonásban lírai nyelven párhuzamot teremt az újszövetségi Abiátár és Erzsébet párbeszédében: „Nem hisz a jelekben, hogy megérett már a történelem a változásra.” „Aki ugyanazt a nyelvet beszéli, mint én, ugyanazt az istenhitet vallja, mint én, ugyanannak a kultúrának az embere, mint én... elérkezett az idők teljessége, ő ezt nem akarja, nem érzi, nem érti...” „Megdöbentő, de a jel jel marad továbbra is. Isten mindig az igazság, a testvériség és az élet pártján áll.” Üzeni, hogy a homokon fú akar nőni és a hatyúk a felhőbe kívánnak emelkedni.

Történeti háttéréről már esett szó a Zabolán is bemutatott misztériumjátéknak. Heródes király Kr. e. 29-ben féltékenységből megölette második feleségét, a szépséges Mariamnét. Mariamnétől született fia, Alexander és Arisztobulosz, Rómába menekültek. 17-ben innen hivatja haza őket. A fiúk már nős emberek, így hát feleségükkel együtt indulnak haza. Heródes

Kr. e. 14-ben visszaveszi első feleségét, Dorist, fiával, Antipaterrel együtt. A két feleségtől származó három fiú és ezek feleségei, illetve a női konoksággal célra törő Doris együtt élnek a heródesi palotában, amely immár női intrikák, pletykák „viperafészke”. Ennek a szövevényes világnak lesz áldozata Alexander és Arisztobulosz. Heródes mindkettőt kivégezteti!

A már beteg Heródes szabad kezet kap Augustus császártól: azt tehet Antipaterrel, amit csak akar. Történt, hogy Heródes a mellette levő szolgától kért almát. A szolga urának késsel szolgálja fel a gyümölcsöt. Heródes a tálcáról elragadott késsel fel akarja vágni ereit, hogy véget vessen szenvedésének. A szolga kicsavarja kezéből a kést. A palota börtönében fogva tartott Antipater meghallja a kiabálást, futkosást, arra gondol: bizonyára meghalt apja, Heródes. Ajánlatot tesz az örök, aki ijedtében jelenti a királynak Antipater szökési kísérletét. Heródes, aki haldokolva is a hatalom megszállottja, dühében utasítást ad harmadik, elsőszülött fia kivégzésére is. A parancsot végrehajtják, de négy nap múlva maga Heródes is meghal. Doris álma, hogy fiát a trónon láthassa, meghíusul.

Pásztori Tibor Endre

más felajánlás és felajánlani-való, mint ez. A felajánlás nem a hálaadás helyett van, de nem lehet meg nélküle – hanem *beteljesíti* azt.¹¹

A fölajánló pap

Az egyház fölajánl, de a pap ennek a „szócsöve”, ő ejti ki Krisztus szavait, szentségileg működik közre e felajánlásban. A szentségi közreműködés miatt aztán egyre inkább a pap szerepére terelődik a figyelem. Aquinói Szent Tamás a hangsúlyt erősen a szentségre tette. Számára az volt a fontos, hogy „a pap Krisztus képét hordozza, akinek a személyében és erejében” változtat át, „a pap és az áldozat valamiképpen egy és ugyanaz”. Tamás számára a felajánlás inkább azt támasztja alá, hogy mi is felajánlhatjuk a misét élőkért és holtakért.¹²

A II. vatikáni zsinat is beszél a pap szerepéről. Az egyházi szöveg dokumentumában, a *Lumen Gentium*ban így ír: „Akit a *szolgálati papságra* szenteltek föl, szent hatalom birtokában kialakítja és kormányozza a papi népet, *Krisztus személyében létrehozza az eucharisztikus áldozatot, és az egész nép nevében fölajánlja Istennek*” (LG 10). A Liturgikus Konstitúcióban is úgy áll a pap előttünk, mint aki a nép nevében az imákat Isten elé terjeszti (SC 33). A Misekönyv általános rendelkezéseinek bevezetője is összefoglalja a tanítást a pap szerepéről: „az egész nép nevében is Istenhez fordul, hálát ad, fölajánlja az élő és szent áldozatot, vagyis az Egyház áldozatát, és azt a Bárányt, akinek feláldozása árán Isten kiengesztelődni akart, és könyörög, hogy Krisztus teste és vére a mennyi Atya előtt kedves és az egész világ javára üdvösséges áldozat legyen” (RMÁR Bev. 2.). „Az áldozópap Krisztus személyében mutatja be az áldozatot és áll Isten szent népe közösségének élén” (uo. 4.). „Az imádságokat a pap, aki Krisztus személyének képviselőjeként a közösség előjárója, Istenhez intézi az egész szent nép és minden jelenlévő nevében.” (RMÁR 11.)

2003-as enciklikájában a pápa is hangsúlyozza a pap különös szerepét, aki „sajátosan és szentségi módon azonosul az örök Főpappal, aki szerzője és alanya a saját áldozatának, amelyben őt senki sem helyettesítheti.”¹³

A hívek felajánlása

Gondolkodásunk legkritikusabb részéhez érkeztünk. Eddig csupa olyan dologról volt szó, amelyben a szent hagyomány, a katolikus szerzők mindig is egyetértettek. A hívek bekapcsolódásának kérdése azonban már sokkal összetettebb probléma.

A középkor általánosan elterjedt vélekedés volt, hogy Isten népe ajánl fel áldozatot Istennek.

Alexandriai Szent Cirill írja, hogy áldozatainkban képek formájában lelkieket ajánlunk föl. Az áldozat megsemmisítés jellege abban van, hogy lélekben meghalunk a bűnnek, a tiszta életmóddal magunkat majdne keresztre szögezzük.

Nagy Szent Gergely szerint szükséges magunkat is megölnünk, utánoznunk kell azt, amit a misében teszünk, hogy önmagunkat lelki áldozatokká tegyük.

Nagy Szent Leó arra tanít, hogy a kereszt áldozatában az emberi természet feláldozását ünnepeljük.¹⁴

Sevillai Szent Izidor szerint az eukarisztia alanya az „Egyház”, a „keresztények”, a „hívők”, „mi” vagyunk. Az egész egyház fölönt és megszentelt, mert Krisztusba testesült a kereszttségben.

Lyoni Florus írja, hogy „amit a papok sajátos szolgálatukban véghezvisznek, azt hitükkel és áhítatukkal mindnyájan teszik”.

Aquinói Szent Tamás állítja, hogy minden megkeresztelt hatalmat kapott az imádságra.¹⁵

A 16. századra élessé vált a vita az egyház hierarchikus rendjéről. Krisztus felhatalmazását keresték a szentségekben. A misében Krisztustól jövő hatalommal, az egyházi hierarchia megbízásából a pap konsekrálhat, ilyen szempontból jelentéktelenné vált a hívek szerepe, végül is egyéni üdvösségük érdekében elég az áhítatos jelenlétük.¹⁶

1947-ben, *Mediator Dei* kezdetű, liturgiáról szóló enciklikájában már XII. Piusz pápa megállapította, hogy a hívők „nem csak a pap kezével, hanem bizonyos mértékig vele egységben” ajánlják fel áldozatukat.¹⁷

A II. vatikáni zsinat a hívek bekapcsolódásánál nem szorítkozott korábbi megállapítások ismétlésére. Már a Liturgikus Konstitúció 11. pontjában meghirdette a tudatos, tevékeny és gyümölcsöző

részvétel ideáját. A tudatosság azonban jól felkészültséget, a tevékenység a szívnek a szavakhoz való igazítását, a gyümölcsözőség pedig a kegyelemmel való együttműködést jelenti. A 26. pontban kifejti: „a liturgikus cselekmények nem magáncselekmények, hanem az Egyház, »az egység szakramentuma«, tudniillik a püspökök vezetése alatt egyesült és rendezett szent nép ünneplései”. A 30. pontban még csak a hívek gyakorlati tennivalóit, a feleleteket, énekeket sorolja. A legérdekesebb talán a 48. pont, amely szerint a hívek „a seplőtelen áldozatot nem csak a pap keze által, hanem vele együtt fölajánlván tanulják meg önmagukat fölajánlani”. A kérdés az, hogy ez a pappal együtt való felajánlás azt jelentené-e, hogy a misében Krisztust ajánlják fel az egyház nevében? A többi rendelkezés egyértelművé teszi, hogy nem erről van szó, továbbra is lelki, életfelajánlásról, nem pedig rituális felajánlásról beszélhetünk.

A papi életről szóló zsinati határozat is ezt erősíti meg: „A papok szolgálata által a hívők lelki áldozata egyesül Krisztusnak, az egyetlen közvetítőnek áldozatával, amelyet a papok keze az egész Egyház nevében vérontás nélkül és szentségi módon a szentmisében fölajánl” (*Presbyterorum Ordinis* 2. p.).

A hívek papi szerepének legfontosabb zsinati dokumentuma mégis az egyházi szöveg konstitúció, a *Lumen Gentium*. Ennek 10. pontja szól először a hívek egyetemes papságáról. A keresztény embernek minden cselekedetével lelki áldozatokat kell bemutatnia, magát oda kell adnia Istennek tetsző áldozatul. A szolgálati és az egyetemes papság különbözik, de egymásra van rendelve, és „mindegyik a maga sajátos módján Krisztus egy papságából részesedik”. A 11. pont az egyetemes papság gyakorlását írja le. Ennek színhelye a szentségekben való részesülés és az erények gyakorlása. A szentségek között az eukarisztiáról olvassuk: „isten Áldozatot ajánlanak föl Istennek, s vele együtt önmagukat; mind a felajánlással, mind a szentáldozással mindenki részt vesz a liturgikus cselekményben, de nem egyformán, hanem a különbözőségek megtartásával”. Ezt azonban a 34. pont pontosítja: Krisztus részt ad papi hivatalából *lelki* istentisztelet bemutatására, azonban a világi hívek minden cselekedetét, amely lelki áldozattá válik, „amelyet az Eucharisztia ünneplésében az Úr testének felajánlásával együtt nagy áhítattal ajánlanak föl az Atyának”.

A felajánlás a misében

A felajánlás több dolgot is értettek a misében, ahogy azt az előbbiekben már láttuk. Kérdés, hogy a konsekráció mellett a felajánlás gesztusának van-e még jelentősége.

Az adományok előkészítése

Szent Iréneusz számára a kenyér és bor felajánlása is hozzátartozik az áldozathoz. Ezek a föld zsengeiként a teremtő Isten kezének nyomai, az emberi munka gyümölcséiként a Krisztusban megváltott keresztény élet eredményei. Ezek után következik majd Krisztusban az átváltoztatás, amely után az adományokat a hívek magukhoz veszik, de már nem úgy, mint ahogy idehozták őket.¹⁸

A felajánlás a mise szentségi megjelenítéséhez is hozzátartozik. Az egyház részese a keresztáldozatnak, kenyeret és bort ajánl fel, amelyeket Krisztus szentel meg, nélküle értelmetlen a felajánlás. A teremtmény magát felajánlja Istennek, aki a Szentlélekben Krisztus áldozatává teszi, teljesen ingyen.¹⁹

A felajánlás gesztusai több helyen is ott vannak a misében. Egyrészt a mai formában a felajánlaskor megemeljük a kenyeret és a bort. Nem egyszerű elvlasztás ez, kiválasztás, hanem hálaadás, amit a kíséző ima is mutat: „Áldott vagy, Urunk...” Az adományoknak az áldozatba való bekapcsolása a híveknek is több szerepet juttatna, hiszen most adják oda az eukarisztia „anyagát”, vele együtt pedig életüket, lelki áldozatukat is.

A felajánlási szertartás elhanyagolt eleme a processzió. Ennek szerepe az, hogy a hívek (és akár a ministránsok is azok) hozzáadja a kenyeret és a bort az oltárhoz. Áldozat-előkészítés és felajánlás-előkészítés két oldalról összeérő szóp mozzanata ez. A másik elem a tömjénezés, amely adománynak és felajánlóknak egyaránt szól, ezért lesz megtömjénezve a szent nép is.

A felajánlás szertartását lezáró könyörgésnek hosszabb bevezetője van. A pap felszólítása („Imádkozzatok, testvéreim...”) a 9. századból való, az amiens-i szakramentáriumból. Ebben a pap „meum

ac vestrum sacrificium"-ról beszél. Tehát nem „áldozatunk”, hanem az „én és a ti áldozatotok”. Nem mesterséges különbségtétel ez, hanem jelzi, hogy másként, mást, mégis egységben ajánlanak fel, egyfajta áldozati szolidaritásban a hívek a pappal és Krisztussal.²⁰

Az eukarisztikus imák

Az alábbiakban az eukarisztikus imáknak a témához tartozó részeit emeljük csak ki, ahol az áldozat és a felajánlás kifejezésekkel találkozunk.

I. Római Kánon

A Római Kánonban erősen dominál az áldozati jelleg, többször beszél adományokról és áldozatról, már a konszekráció előtt is, valamint megjelennek a felajánló hívek, mint *körülálló* közösség, amely a papok („szolgáid”) mellett áll. / „adományokat és ajándékokat, ezt a szent és tiszta áldozatot.” / „Elsősorban szent és katolikus Egyházadért ajánljuk fel neked.” / „Emlékezzél meg minden jelenlévőről (*circumstantes* = körülállók) is, akiknek hitét és buzgóságát ismered, akikért ezt a dicsőítő áldozatot felajánljuk, vagy *akik ezt felajánlják* önmagukért és övéikért, lelkük megváltásáért, üdvösségük és épességük reményében, és *hódolatukat bemutatják neked*, az örök, élő és igaz Istennek.” / „Kérünk, Istenünk, fogadd megengesztelődve ezt az *áldozati adományt* tőlünk, *szolgáidtól és házad egész népétől.*”

A konszekráció után a hagyományos *oblatio* található, majd az ószövetségi áldozatokhoz kapcsolja a bemutatás gesztusában. / „és ajándékaidból felajánljuk magasztos Fölségednek ezt a tiszta, szent és szeplőtelen áldozati adományt...” / „Nézd kegyes és jószágos szemmel, és fogadd el, amint elfogadtad igaz szolgádnak, Abelnek ajándékát.”

II. Eukarisztikus ima

Ebben a kánonban rövidege miatt csak az anamnézis után jut rövid félmondat a felajánlásnak, az áldozat szó nem szerepel benne, az *epiklészisznél* (lélekhívásnál) beszél még adományokról. / „felajánljuk neked, Istenünk, az élet kenyerét és az üdvösség kelyhét.”

III. Eukarisztikus ima

Ez a kánon a római mintájára erősebben áldozati jellegű, az anamnézis után az *oblatio* is áldozatról beszél, majd a rámutatás áldozati adományról, amelyet világosan azonosít Krisztus keresztáldozatával. / „hálás szívvel felajánljuk neked ezt az élő és szent áldozatot.” / „Tekints, kérünk, Egyházad áldozati adományára, ismerd föl benne Fiad áldozatát, amely által kiengesztelődni akartál.”

IV. Eukarisztikus ima

„felajánljuk neked testét és vérét, amely előtted kedves áldozat, és az egész világ üdvösségére szolgál.” /

„Tekints, Istenünk, erre az áldozatra, melyet te magad készítetél Egyházadnak.”

A misében nem az egyház általában ajánl fel, hanem a jelen lévő hívekben megjelenő egyház. Az áldozás utáni könyörgésekben visszatérő mozzanat: „szent lakomával lakattad jól népedet, Urunk” – ez csak az ott jelenlévőkre vonatkozhat.²¹

Összefoglalásul megállapíthatjuk, hogy az egyház a szentmiseben fölajánlja Krisztust, ezzel megjeleníti az ő egyetlen, mindenkorra szóló szeplőtelen keresztáldozatát. Ebben részesülünk, sőt bekapcsolódunk. Rituálisan a misén való tudatos, tevékeny és gyümölcsöző részvétellel, a felajánlás szertartásába pedig az adományok vitelével és a perselyadománnyal kapcsolódunk be. A bekapcsolódásnak azonban ugyanolyan fontos mozzanata az, amikor egész életünket akarjuk odaadni Istennek kedves áldozatul, és ezt az odaadott életet tehetjük mi is a pap által felemelt paténára.

Jegyzetek

¹ Gyulai Gaal György, Az oltár áldozata De la Taille szerint. Budapest 1941. 21.

² Gyulai Gaal, i.m. 22.

³ Gyulai Gaal, i.m. 29.

⁴ Vincenzo Raffa, *Liturgia eucharistica. Mistagogia della Messa: dalla storia e dalla teologia alla pastorale pratica*. Roma 1998. 762–763.

⁵ Trienti Zsinat XXII. ülészak (1562. IX. 17.) 2. Fejezet. In: Fila Béla – Jug László, *Az egyházi tanítóhivatal megnyilatkozásai*. Kisterenye–Budapest 1997. 1743. sz.

⁶ Marsili, Salvatore, *Teologia della celebrazione dell'eucaristia*. In: Marsili, Salvatore (szerk.), *Anamnesis III/2*. Casale Monferrato 1983. 117–118.

⁷ II. János Pál, *Ecclesia de Eucharistia kezdetű enciklikája*. Budapest 2003. 12.

⁸ Jungmann, Joseph A., *A szentmise. Történelmi, teológiai és lelképásztori áttekintés*. Eisenstadt 1977. 110–111.

⁹ Jungmann, i.m. 118–119.

¹⁰ Jungmann, i.m. 112.

¹¹ Raffa, i.m. 764.

¹² Power, David N., *Teologia della celebrazione eucaristica*. In: Chupungo, Anscar J. (szerk.), *Scientia Liturgica. Manuale di liturgia*. III. *L'Eucaristia*. Casale Monferrato 1998. 378.

¹³ *Ecclesia de Eucharistia* 28.

¹⁴ Fenti vélemények: Gyulai Gaal, i.m. 23.

¹⁵ Fenti vélemények: Jungmann, i.m. 112.

¹⁶ Jungmann, i.m. 124.

¹⁷ Uo. 127.

¹⁸ Power, i.m. 377.

¹⁹ Uo. 379.

²⁰ Raffa, i.m. 362.

²¹ Jungmann, i.m. 125.

Fodor György

SALKAHÁZI SÁRA, A SZERETET VÉRTANÚJA

Több mint hatvan éve, 1944. december 27-én halt vértanhúhalált Salkaházi Sára szociális testvér. Aki ráérősen és szeretettel nézeget róla készült fényképeket, emberséget, meleg együttérzést, bátorító erőt érez meg benne.

Egyházunk hagyománya – Krisztus példája és az apostoli tanítás alapján – mindvégig megőrizte a teljes önfelajánlás eszményét mint Krisztus követésének tökéletes

formáját. Sokak előtt ismert Loyolai Szent Ignác felajánló imádsága: „Fogadd el, Uram, egész szabadságomat, fogadd el emlékező-tehetségemet, értelmemet és egész akaratomat... Mindezt visszaadom Neked és mindenestől átadom szent akaratodnak, hogy rendelkezél vele...” Az önfelajánlás tette fel a töviskoronát Salkaházi Sára életére is.

Ki volt ő, akinek Duna-parti emléktábláját az utóbbi években kétszer is eltüntették,

meggyalázták? Ki volt ő, aki nem sejtette „boldogságát”, de bátor volt a vértanúságig? Ki volt ő, akinek fát ültettek a Yad Vashemben, Jeruzsálemben, s aki mind a Terror Háza Múzeumban, mind a Holokauszt Múzeumban kitüntető megemlékezésben részesül? Ki volt ő, aki annyira szerette Erdély népét, s akinek munkásságát jól ismerte az a másik Igaz Ember, Márton Áron püspök is?

Készület

1899. május 11-én született Kassán, amely akkor szabad királyi város és művelődési központ volt – ma Szlovákiához tartozik. Szülei életét beárnyékolta előző gyermekeik halála. Az életben maradtak közül 1897-ben született meg Lipót, majd Sára, és 1901-ben Jolán. Apjuk akkor már szívbeteget volt, s még Jolán születésének évében – csupán 43 évesen – meghalt. Az árvaság, az apátlan gyermek- és fiatalok

vajon mi, gyerekek, észrevevessük-e, hogy ez az osztrák asszony épp így szerzi meg a magyarsághoz tartozandóság szent jogát?”

1909-ben kezdte meg polgári iskolai tanulmányait a kassai orsolyita nővéreknél, majd ugyanott folytatta a tanítóképzőben. Ott ismerte meg későbbi legjobb barátnőjét és bizalmasát, Forgách Erzsébetet, aki 1945 után így emlékezik vissza arra az időszakra: „Mihelyt alkalmam volt kiismerni mélyen érző szociális lelkiségét, és mindig tréfálkozó aranykedélyét, valóban kitünte-

sebb éveit és kereste önazonosságát. 1919. február 2-án jelent meg első cikke Syphax álnéven a kassai *Esti Újság*ban. Voltaképpen minden érdekelt: a közélet, az irodalom, a politika, a művészet, de írásaiban már akkor megjelent a szegények iránti részvét és az értük való tennivágyás is.

1919. március 15-én a következőket jegyezte le naplójába: „A csehek megtiltották az ünnepélyeket és a jelvényeket. Elkergették a tömeget. Kilenckor a dómba mentem... Mise után elkezdtek a diákok a Himnuszt és a Szózatot énekelni. Délután fél háromkor a dómba mentünk Rákóczi kopersójához, fenyővel, virággal teleszórtuk. Majd én tartottam egy rövid beszédet; szövege arról a megváltozott időről, hogy földalatti sírboltba jövünk ünnepelni, de mégis ünnepelünk. Délután már mindenki mellől leszedték a jelvényeket a cseh katonák.” Időközben Magyarországon kialakították a Tanácsköztársaságot, s a magyar Vörös Hadsereg júniusban bevonult Kassára, de a következő hónapban már el is hagyták a várost, mivel a francia miniszterelnök, George Clemenceau jegyzékben ígerte meg, hogy „a román csapatokat abban a pillanatban visszavonják [Magyarországról], amikor a magyar csapatok kiűrik Csehszlovákiát”. Ezt azonban a román csapatok nem tették meg.

Salkaházi Sára 1919 novemberében kapott újságírói igazolványt, majd 1920. január 2-ától könyvtőrtanonc volt, s így csak „másodállásban” folytatta publicisztikai tevékenységét.

1925-ig – kis megszakítással – már könyvtőrségédként dolgozott. Erkölcsi ideálja rendkívül szilárdnak mutatkozott, világnézetében a meg nem alkuvó katolicizmus volt a legmeghatározóbb elem. Össze tudta ötvözni a publikáló író és a kétkezi munka életeszményét. Ugyanebben az időszakban következett be életében egy olyan fejlődési folyamat, amely nem kevesebb „eredményt” hozott, mint magát a hivatást. Amint Forgách Erzsébet írja, tíz évig – 1918 és 1928 között – harcolt a hivatás *ellen*. Egyre erősebben kezdte érezni a meghívást, hogy Isten magának akarja lefoglalni. Aztán nagyon rövid ideig „gyűrűs menyasszony” lett.

Népéért érzett felelősségtudata bevitte őt a keresztényszocialista pártba. 1925 végén kilépett a könyvtőrműhelyből, a párt kassai irodájának lett munkatársa, s ezzel egyidőben a párt *Nép* című lapját szerkesztette három éven keresztül. 1926-ban jelent meg novellagyűjteményének első kötete, a *Fekete furulya*.

Kapcsolat a szociális testvérekkel

1927 márciusában két erdélyi szociális testvér négynapos kurzust tartott a városban, s ugyanazon év szeptember 12-én a Szociális Testvérek Társasága meg is telepedett Kassán. A testvérek egyházközségi munkát végeztek, és megkezdtek a Katolikus Nőszövetség megszervezését. A kö-

fájdalmas nyomot hagyott Sára életében, szellemi és érzésvilágában egyaránt. Egy 1942-ben fogalmazott imádságában így fohászkodott: „Ó, Szent József, [...] bizalommal és gyermeki szeretettel ajánlom magam a Te pártfogásodba. Látod, én atya nélkül nőttem fel, családomban sohasem érezhettem az atyai gondoskodás melegét és az atyai szigor bölcsességét...” Özvegy édesanyja kora reggeltől késő estig dolgozott, és közben családjának az ebédét is elő kellett készítenie. Betartotta elhunyt férje óhaját, s bár (német anyanyelvű lévén) maga csak törte a magyart, gyermekeivel csakis magyarul beszélt. Sára így emlékezett róla: „Ott ülünk a kályha előtt, mi testvérek: három kislány, és egy fekete ruhás, nagyon szép és nagyon jó, a legjobb és legszebb asszony a világon, ott ül mellettünk és mesél, mesél kifogyhatatlanul. Kicsit kerékbe töri a magyar szavakat, kicsit összekeveri a kifejezéseket... És

tés volt számomra az ő végig kitartó, hűséges barátsága.”

Elsőéves volt, amikor kitört az első világháború. 1917 júniusában kapta meg tanítói oklevelét. Valószínű, hogy azért véggezte el a tanítóképzőt, mert akkor Kassán ez volt a legmagasabb képesítési lehetőség egy lány számára. De a tanítást nem érezte igazán hivatásának.

1918 őszén a magyarországi őszirózsás forradalommal egyidőben megkezdődött a történelmi Felvidék megszállása. A fiatal lányban most tudatosult a szülőföld szeretete. A földé, amelyet addig olyan természetesen táposott, mint ahogy lélegzett. A szülőföldhöz való ragaszkodás, a hozzátartozás érzése éppen Trianon után vált tragikusan megfoghatóvá az utódállamok magyarjainak mindennapi életében – így a Sáráéban is.

Salkaházi Sára a történelem ilyen nehéz óráiban élte fiatalkorának legígérete-

vetkező év tavaszán egy szociális és népgondozó tanfolyamot indítottak, amelyet 1928. április 16-a és június 28-a között Sára is elvégzett.

Ezt az apostoli életű társaságot Slachta Margit (1920-tól a magyar Országgyűlés első női képviselője) alapította 1923. május 12-én, azzal a céllal, hogy lélekben megszentelődött és képzett munkásokat állítson be a modern élet minden területére, ahol erre karitatív, szociális, valláserkölcsi, egészségügyi, kulturális, népmozgalmi és állampolgári vonatkozásban, továbbá gyermek-, nő- és családvédelmi szempontból szükség van. A későbbiekben a külföldre szakadt magyarok szolgálatát is feladatuknak tekintették. A társaság sajátos karizmája a Szentlélek tiszteletének terjesztése, jelvénye is a galambbal szimbolizált Szentlélekre utal. Tagjai azért mertek rendkívüli feladatokra vállalkozni, mert bíztak – és ma is bíznak – a Szentlélek vezetésében.

Sára 1929 egy korányári napján a társaság budapesti anyaházába ment „háztűznézőbe”. Annak dacára, hogy szinte provokatív módon rágyújtott és igen elegánsan volt öltözve, jelentkezősét elfogadták. A rövid látogatás után Grazba ment, onnan haza. Ismeretlen kassai visszaemlékező örökítette meg az újságíróklubban a következő jelenetet: „Lassú léptekkel közeledett asztalunkhoz. Ott megállt, előhúzta zsebéből tárcáját, kivett egy cigarettát és a szája felé kezdte emelni. De a mozdulat abba maradt, összehúzott szemmel, tűnődve nézett kis ideig maga elé. Aztán hirtelen visszatéve a cigarettát, az asztalra dobta a tárcát. – Mától fogva nem dohányzom! – mondta halk, rekedtes hangon...” Ezzel mondott „igent” immár véglegesen a hívó szóra. Hálával említi lelki naplójában: „hosszas, hivatásom elleni küzdelmemet se untad meg, hazajuttattál engem...” Jelentkezősét elfogadták, kitértek a belépés idejét.

Sára elhatározó döntése nemcsak családját, hanem a magyarok terület irdalmi életét is érintette. Több dokumentum maradt fenn erről, az egyik Mécs László hozzá írt levele. Valószínű, hogy Sára megírta neki azt, hogy immár követi felismert hivatását. A szerzetespap-költő válasza szinte önéletrajz jellegű. Ezeket írja: „Kedves Sári! Már értesültem. Imádkozni fogok Magáért, hogy a noviciátus kegyelmeinek hímpora a lélek lepkeszárnyain ne szürküljön el soha. Mert a lélek is keresztülmegy hideg és sötét életdarabokon, mint a költözőmadár. Néha viharba, néha földközbe kerül, míg eljut az állandó melegbe és fénybe... Szeretettel üdvözlöm: Mécs László.”

Belépési idejét a társaságba 1929. február 2-ára vagy 6-ára teszik a visszaemlékezők – írja biográfusa, Mona Ilona szociális testvér. Szegváron népes noviciátust talált, mesterük egy olyan testvér volt, aki azelőtt Franciaországban végzett cselédmunkát, annak ellenére, hogy doktorátussal rendelkezett. Előjárója tanúsította, hogy Sára jó közösségi lény. Állandóan

tanult abból, amit megismert és tapasztalt. Emberi viszonyát jellemzi az adakozó és jóakaró szeretet, önmagának nem vár semmit. Egyéni hangvétellel szólítja meg az Urat. A társaságba lépése után néhány évvel, életének egy nehéz megpróbáltatásában írta a következőket: „Nem akarom elhárítani magamtól az ezzel járó szenvedést, akarom vállalni, mert Te akarsz, készségesen vállalni, de azért Neked mondom, hogy nagyon fáj. Nem kérem, hogy add: ne fájjon, csak azt kérem, hogy adj erőt a fájdalom elviselésére. Nem kérem, hogy ne adj gyötrelmet, csak azt, hogy a gyötrelmek és a nehézségek mellett adj kegyelmet, hogy Téged, Téged mindig jobban szeresselek!”

„Nagybőjtben az előjáró a jelölteket bízta meg, hogy a keresztút egy-egy állomásánál hangosan elmélkedjenek. Sárának a 12. állomás jutott: Jézus meghal a kereszten. Amikor rákerült a sor, csak állt egy kis ideig, azután hangosan mondta: »Uram, halált, nagy halált adj nekem!« Önmaga halálát kérte, olyan értelemben, hogy elmondhassa, hogy »élek, pedig már nem én, hanem Krisztus él bennem«. Azonban a szíveket vizsgáló Isten megértette őt, s nemcsak lelki értelemben, de a valóságban is megadta neki a »nagy halált«, a vértanúságot.” (Mona Ilona: *Salkaházi Sára élete*)

1930 pünkösdhétfőjén, fogadalomtétel másnapján, Sára ezt írta: „Nem a magam erejéből mondtam, nem a magam elhatározásából, hanem azéből, aki kiválasztott és meghívott. És ma már nem mondhatok semmi mást, csak azt, hogy áldott legyen az Isten! Alleluja, alleluja, alleluja!”

A munka „dandárja”

Sára testvér a kassai Caritashoz kapott beosztást. Magyarul és szlovákul vezette a gyűléseket, és miután rájött, hogy az emberek nehezen adnak ki pénzt, élelmiszergyűjtést szervezett a szegények javára. Ez bevált.

A társaság fő feladata azonban a szociális és népmozgalmi munka, tagjai a nőket akarták ráébreszteni Isten-adta hivatásukra, feladataikra, méltóságukra. 1931 tavaszától Salkaházi Sára megkezdte szervező-előadó körútjait. De közben folytatta a kassai caritas-munkát és szerkesztette az akkori Csehszlovákia egyetlen népmozgalmi lapját, a havonta megjelenő *Katolikus Nőt*. Aztán, 1932 novemberében lerakta a társaság komáromi működésének alapjait is. Az ottani Caritasban is bevezette az élelmiszergyűjtést, abból hozta létre a gyermekkonyhát, ahol mintegy 500 gyermek kapott ebédet.

1934. június 15-én lelkigyakorlaton vett részt Szatmárnémetiben, majd 1936. augusztus 30-án Nagyváradon.

Sára testvér első eszköze az ima volt, amelyet nagyon komolyan vett. „Egész napom olyan lesz, mint amilyen az elmélkedésem reggel...” – vallotta. Lelki naplójából tudjuk, milyen keserűen vádolta magát,

ha önhibájából elmulasztotta imáját. Második eszköze a fegyelem megtartása volt. Nemcsak a kereteket tartotta be, de étellel akarta kitölteni. Harmadik eszköze a közösség: „Jól tudom, hogy nem szeretnék közösségen kívül élni, nem tudnék már másként élni, mint így... hűséges akarok lenni és maradni mindhalálig.”

Előbb braziliai, majd Los Angeles-i missziós feladatokkal akarták megbízni, meg is tett mindent, ami tőle telt, még útiköltségét is megpróbálta összekoldulni, de mire a formások elintéződtek, kitört a második világháború.

1939 márciusától 1941 februárjáig Sára testvér szociális szolgálatot teljesített. Ez már a világháború időszaka s a Magyarországot érintő bécsi döntéseké is.

A harmincas-negyvenes évek fordulóján születhettek tollából a Krisztus-legendák, amelyeket 1947-ben adatott ki a társaság. A tucatnyi legenda ma is mélyen megérinti a krisztusi örömhírré nyitott olvasót.

Sára testvér 1940 pünkösdjén tette le az örökfogadalmat, amikor első mottója, az „Alleluja” mellé egy mondatot illesztett a Szentírásból (Izajástól): „Ecce ego, mitte me!” (Itt vagyok, engem küldj!).

1941 februárjában új beosztást kapott: a Katolikus Dolgozó Nők és Leányok Országos Szövetségének központi vezetője lett. Ezt a mozgalmat egy másik szociális testvér, Rónai Paula hívta életre az 1930-as évek elején. A szövetség a dolgozó nő „ideigvaló és örök javát” tartotta szem előtt, ezért lelki, szellemi, szakmai, egészségügyi stb. téren képviselte érdekeiket és segítette a tagokat, hogy XI. Piusz pápa (1922–1939) óhaja szerint saját társadalmi osztályuk apostolai lehessenek. Jó vezetőként Sára megtartotta, ami jó, és megpróbálta még jobbra tenni, míg saját meglátásait igyekezett az eddigi keretek megtartásával szépen beilleszteni. Három évet dolgozott ott, s ezalatt öt új otthont alapított – 290 hellyel – a meglévő hat mellé. 1943-ban előkészítette és elkezdte az első Munkásnő Főiskola megépítését, amely 1944 nyarára, rekordidő alatt befejeződött. Ugyancsak 1943-ban ünnepelték a mozgalom tízéves jubileumát. Sára testvérnek az ünnepségeket záró újságcikkéből idézünk: „Azon fáradozunk, hogy a magyar munkás-családok a nemzetnek és az országnak öntudatos tényezői legyenek. Magyarok vagyunk, magyarságunkat a legegyszerűbb hétköznapi munkában is meg akarjuk vallani, azzal a tudattal és bizonyossággal dolgozunk, hogy a legcsekélyebb, de becsületesen és lelkiismeretesen végzett munka is országépítés!”

Sára testvér bejárta és szerette Erdélyt s a Székelyföldet, Márton Áron püspök is jól ismerte munkásságát. 1943 márciusában a szatmári igralmas nővérek iskolájában tartott előadást, majd ugyanazon év decemberében Sepsiszentgyörgyön, Csikszeregyében, Székelyudvarhelyen és Székelykeresztúron. 1944. május 5-e és 15-e között pedig Nagyváradon vett részt lelki gyakorlaton.

Slachta Margit és a *Lélek Szava*

Köztudott, hogy a társaság alapító főnöknője, Slachta Margit évtizedeken keresztül komoly közéleti munkát is folytatott. 1939-től már ilyen mondatokkal találkozunk beszédeiben: „Olyanokkal kerülünk ellentétbe, akik magukról azt hiszik, hogy keresztények, de cselekedeteikben lépten-nyomon megtagadják a kereszténység legalapvetőbb tételeit.” 1940-ben pedig szót emelt a munkaszolgálatosok érdekében, és számos illetékes mellett Horthy Miklósnénak is írt, hangsúlyozva: „Csoda, hogy a vörös és barna áramlatok között még fennáll Magyarország.” A német követ ezek után vádat emelt Slachta Margit ellen, akit első fokon el is ítélték, de a Királyi Tábla felmentette. 1943 márciusában Margit testvért személyes kihallgatáson fogadta XII. Piusz pápa, akinek a Tiso-féle szlovákiai zsidó-deportálások súlyosságára hívta fel a figyelmét. Látogatása sikerrel járt. A *Lélek Szava* című lapban megjelent híressé vált *Újévi levél*ben olvashatjuk Margit testvér felhívását. S ebben: „Merd ezekben a halálosan komoly időkben szívedből kiűzni a közönyt, a szeretetlenséget, a gyűlöletet – merd bent, szíved legmélyén testvérednek elismerni azt a másik anyát és fiát, merd befogadni fájdalmát és hordani segíteni keresztjét...”

A *Lélek Szavát*, amelyet a társaság adott ki, az 1944. március 19-i német megszállás után az elsők között tiltották be. Margit testvér kiűritette a budapesti anyaházat és a társaság más házait, hogy azokban menedéket kérő zsidókat bújtsanak. Mindent Isten nevében – pénzt soha senkitől nem fogadtak el. Válogatás nélkül befogadtak mindenkit, aki ezt kérte, köztük sok híres művészt és más közéleti személyiséget. A testvérek közül csak azok maradtak a házakban, akiknek jelenléte szükséges volt a mentési akciókhoz. A többiek átadták okmányaikat, keresztleveleiket a menekítettek megsegítésére, és máshol húzták meg magukat.

Szeptember 23-án a Vörös Hadsereg átlépte Arad felől a magyar határt. Október 15-én a rádióban elhangzott az elkésett és előkészítetlen Horthy-kiáltvány: ezt a háborút a németek elvesztették, Magyarország fegyverszünetet kér. Aznap délután azonban már Szálasi Ferenc vette kezébe a hatalmat.

Árulás, halál

A nyilas hatalomátvétel után életveszélyessé vált munkában Sára testvér az élen járt. Azokban az években a szociális testvérek hat ország huszonöt városában – köztük Kolozsváron – fejtették ki áldásos működésüket. A több mint ezer ember közül, akik nekik köszönhetik életben maradásukat, Sára testvér hozzávetőleg száz emberéletet mentett meg.

Az orosz ostromgyűrű 1944. december 24-én bezárult a magyar főváros körül, az emberek azonban erről mit sem tudtak. A

város élte, ahogy tudta, mindennapi életét, sőt karácsony estéjének ünneplésére készült. Az elsötétítési parancs miatt a püspöki kar engedélyezte az éjjeli mise délutáni celebrálását. A Bokréta utcai leányotthon kis kápolnájának ablakai vastag fatáblákkal voltak ellátva, így ott rendes időben, éjjélkor mutatta be a szentmisét egy – számunkra eddig azonosítatlan – erdélyi újmisé. Sára testvér harmóniumozott és énekelt. Azokban a napokban az egyik női

Paskai László bíboros hivatalos kezdeményezésére a vatikáni Szenttéavatási Kongregáció megindította Salkaházi Sára testvér boldoggá avatási eljárását. Ruppert József, az ügy posztulátora tájékoztatása szerint az eljárás kedvező ütemben halad. 2005 januárjában kezdte el vizsgálni a hét szakteológusból álló bizottság a Salkaházi Sára életéről és vértanúságáról készített nagy összefoglaló munkát, az úgynevezett *pozíciót*. Kongresszuson tárgyalják meg a

Emléktábla
Salkaházi Sára
és Bernovits Vilma
halálának helyén,
a pesti Duna-parton

alkalmazott feljelentette Sárát a zsidóbújtatásért, bosszúból azért, mert megfeddte őt kicsapongásáért és áthelyezte egy másik otthonba.

1944. december 27-én este a nyilas pártszolgálatosok az otthonban rejtgetett néhány – szerintük „zsidógyanús” – személyel valamint Bernovits Vilma hitoktató-nővel együtt (aki bizonyítottan régi kassai keresztény családban született) elhurcolták Sára testvért is. Még aznap este menekítettjeivel együtt a Duna-parti fővárház elé szállították, levetkőztették és a folyóba lőtték őket.

Schéda Mária *Boldog vagy, Sára?* című könyvének ajánlásában így ír róla Erdő Péter bíboros: „Tanúságtevő halála életének nem váratlan, összefüggés nélküli záróeseménye volt, hanem hívó életének, szeretettől vezérelt munkásságának summája és összefoglalása. Nem tulajdoníthatjuk magunknak hősiességének örök ragyogását. Ki merheti vakmerően állítani, hogy a saját erejéből maga is megállná a próbát? De Sára testvér tanúságtételéből Krisztus ereje és szeretete ragyog. A krisztusi ember arcának vonásai a történelemnek egy – jaj, nem is távoli – konkrét pillanatában. Úgy tekintünk hát életének tükrébe, hogy benne a hiteles keresztény élet példaképet látjuk.”

szakvélekedéseket, majd a véleményezett köteteket hét bíboros is átnézi és nyilatkozik az ügyben. Ha semmi sem jön közbe, nyár elején megszülethet a dekrétum Sára testvér hitéért és embertársaiért vállalt mártírhaláláról. Ezután már csak a boldoggá avatás időpontjáról kell tárgyalni. Ha Isten is úgy akarja, a magasztos esemény 2006-ban következhet el.

Salkaházi Sára életpéldája adjon indítást minél többeknek a teljes önfelajánlásra, hogy Istentől elfogadott kedves áldozatként szolgálja egyházunk javát.

Források

- Hetényi Varga Károly, *Akiket üldöztek az igazságért*. Budapest 1985.
Jakubinyi György, *A szentek nyomában Erdélyben*. Gyulafehérvár 2000.
Mona Ilona – Szeghalmi Elemér, *Salkaházi Sára élete és munkássága*. Budapest 1990.
Puskely Mária, *Keresztény szeretetesség*. Budapest 1995.
*** *Salkaházi Sára, a szociális szeretet apostola*. Kecskemét 1998.
Schéda Mária, *Boldog vagy, Sára?* Budapest 2004.
Török József – Legeza László, *A magyar egyház évezrede*. Budapest 2000.

Albert-Lőrincz Márton

A KATOLIKUS HITOKTATÁS EGYHÁZI SZABÁLYOZÁSA A KOMMUNISTA URALOM IDEJÉN

A kommunizmus útjára lépett Romániába 1948-tól kezdve csak nagyon szórványosan érkeztek be a pápai enciklikák. Az államhatalomnak – miközben a nemzeti (vagyis „közben tartható”) katolikus egyház létrehozásán fáradozott – gondja volt rá, hogy a katolikus egyházat elszigetelje Rómától. A román állam érvénytelennek tekintette a közte és a Szentszék között megkötött konkordátumot, amely a római katolikus egyház működési feltételeit az országban szabályozta. A katolikus egyház természetesen továbbra is a megyéspüspökök irányításával igyekezett betölteni hivatását. Ezt megakadályozandó a politikai és rendőri szervek közvetve vagy közvetlenül az egyházi vezetők, a püspökök fizikai megsemmisítését is célul tűzték ki. Az összes katolikus püspököt börtönbe vetették. Márton Áron 1955-ben, hat évi börtön után élve szabadult. A püspökök és helynökök között azonban vértanúk is voltak, így például Scheffler János szatmári vagy Bogdánffy Szilárd váradai püspök.

A katolikus egyház a II. világháborút követő új világfelosztás után alaposan megkétszerezte, közel két évtizednyi lépéshátrányban reagált az új kihívásokra, abban az összefüggésben szemlélve az egyház szerepét, hogy „koronás nemzetek” szakadtak részekre, egyházmegyék csonkultak meg és/vagy kerültek idegen nemzeti-hatalmi ellenőrzés alá, megerősödött az ateista világszemlélet, a marxista-materialista ideológia nem tűrte meg a vallást, a szovjet blokk államaiban megszűnt a felekezeti oktatás. Az állam és az egyház kapcsolatát általában, illetve a kelet-európai kommunista államok polgárainak a valláshoz való viszonyát e periódusban két számottevő esemény befolyásolta: a II. vatikáni zsinat és a Magyar Katolikus Püspöki Kar hitoktatásra vonatkozó híres rendelete (1974). Kétségtelenül el kell ismernünk ezeknek az egyházi eseményeknek a fontosságát, de nem hallgathatjuk el, hogy a „kivárásból” vagy inerciából adódó nagy lépéshátrány jelentősen gyöngítette az egyházak lehetőségeit és esélyeit a katekézis és a lelkipásztori munka terén egyaránt.

A zsinat álláspontja az egyház és a világ viszonyáról

A II. vatikáni zsinat (1962–1965) négy ülészakot hívott össze, amely alatt 168 alkalommal ülésezett a mintegy 2540 szavazati joggal bíró zsinati atya. A zsinat összehívását boldog XXIII. János pápa rendelte el, aki 1963. június 3-án, 82 éves korában, a zsinat idején elhunyt. A zsinat munkáit nem szakították meg, a gyors pápaválasztás¹ lehetővé tette a munkálatok folytatását. A zsinat célja mindkét pápa akarata szerint: a „mélyebb önértékelés és őszinte szembenézés a 20. századi modern világgal.”² A zsinati atyák többsége belátta e cél időszerűségét – és el is fogadta. XXIII. János tulajdonképpen semleges „békepolitikát” folytatott, elutasította ugyan az ateista világszemléletet, de „a kommunista kormányok által vezetett népekkel és államokkal szemben szigorúan semleges magatartást”³ hirdetett és gyakorolt. Ezeket a hagyományokat követte VI. Pál pápa is.

A vallásszabadságról szóló nyilatkozat vitáját a 1963. szeptember 23-i ülésen tűzték napirendre. A nyilatkozat védelmezi a lelkiismereti szabadságot, amin azt kell érteni, hogy a vallás vállalásának és gyakorlásának joga az egyén illetékességébe tartozik. Ezt az álláspontot támogatta Wojtyła krakkói érsek is, aki a lelkiismereti szabadságot egyfajta pajzsként értékelte a kommu-

nista totalitarizmus uniformizáló törekvéseivel szemben. Az oktatás és nevelés kérdését külön előkészítő bizottságra – a Papképzés és a Katolikus Oktatás és Nevelés Bizottságára (PKONB) – bízták, amelyet Pizzardo bíboros vezetett. A vallásszabadságról folyó vitában azt szögezték le, hogy a vallásszabadság dekretálása a mindenféle kényszerítéssel, erőszakkal szembeni szabadságot hivatott érvényre juttatni. Wiszynski lengyel és Beran cseh bíborosok is úgy vélték, hogy „a vallás megvalósítása és gyakorlása lényege szerint mindenekelőtt belső, emberi és szabad cselekedetekben áll. [...] Az ilyenfajta cselekedeteket pusztán emberi hatalom sem nem parancsolhatja, sem meg nem akadályozhatja.”⁴ Mindhárman a kommunista országok egyházfői voltak, akik az országokban tapasztalt hivatalos ideológiai vallásellenesség alóli „kibúvó” lehetőségét érezték a vallásszabadság egyetemes egyházi meghirdetésében. Az újszerű benne az, hogy felismerték és megfogalmazták, hogy az ateista doktrínákat hirdető kommunista államok – de általában a modern államot – az egyház nem tekinteti a vallás védelmezőjének és hatalmi kényszerítő bázisának. Tudomásul kell venni, hogy a modern állam már nem keresztény állam (ortodox értelemben; érdekei tehát nem fonódnak össze az egyházzal). Ez a szemléletváltás nyilván a katolikus-keresztény világra érvényes. Az államnak meghagyja az őt megillető jogokat, az egyház fenntartja a maga jogait és az egyénre bízta a döntés jogát.

Nem hagyhatjuk e helyen szó nélkül, hogy a zsinat formálisan nem ítélte el a kommunizmust. A zsinati atyák egy 450 fős csoportja ez ellen kifogást emelt, és beadványban a zsinat elé terjesztette – de a zsinat nem vette figyelembe.

1965. október 26-án aláírták a *Gravissimum Educationis* kezdetű nyilatkozatot, a keresztény nevelésről szóló zsinati dokumentumot, amely tizenkét irányelvben rögzíti az egyén és a család jogát a keresztény neveléshez, és a felekezeti iskolák és egyetemek kívánatos voltát, hangsúlyozza a szülők és a lelkeszek felelősségét a nevelésben, aláhúzza a tanuláshoz, a lelkiismereti szabadsághoz és a vallási identitáshoz való alapvető emberi jogot.

A zsinat értelemszerűen nem jelölt ki aktuális, konkrét feladatokat, csupán irányelveket fogalmazott meg. Elismerte az állam jogát a neveléshez, de azt is rögzítette, hogy az egyháznak részt kell vennie a nevelés fejlesztésében és általánossá tételében.

A Magyar Katolikus Püspöki Kar hitoktatásra vonatkozó rendelete

Az MKPK 1974 decemberében Budapesten kelt Püspökari Körlevélben fektette le a templomi hitoktatás egységes szabályait, amely 1975. január 15-én lépett érvénybe. Ezt a szabályozást nem minősítették egyházi törvénnyé, de gyakorlati rendelkezésként kötelező érvényűnek tekintették. A templomi katekézis szabályai:

1. „A templomi hitoktatás csak templomban és más istentiszteleti célt szolgáló helyiségben vagy – szükség szerint (télien) – a sekrestyében tartható heti két alkalommal egy-egy órában.

2. A templomi hitoktatási órák közül az egyik vasárnap, az ún. diákmisséhez kapcsolódóan, a másik hétköznap tartható, amelyet úgy kell kijelölni, hogy az iskolába járó fiatalok tanulmányi rendjét és fegyelmét ne zavarja.

3. A templomi hitoktatáson való részvétel önkéntes. A hat és tíz év közöttieknek és a tíz éven felülieknek a templomi hitoktatás külön tartható. Amennyiben egy templomban a résztvevők száma korcsoportonként a 35-40 főt meghaladja, úgy megengedett még egy-egy csoport létrehozása.

4. A templomi hitoktatáshoz felhasználhatók mindazok az oktatási eszközök – hittankönyvek, szemléltető eszközök –, amelyek az iskolai hitoktatásnál is megengedettek. Ezen oktatási eszközök felhasználásánál – hasonlóan az iskolai hitoktatáshoz – meg kell tartani az állami felügyeletre vonatkozó rendelkezéseket.

5. A templomi hitoktatás során érdemjegyet adni és a távolmaradókat felelősségre vonni nem lehet. Alkalmazni lehet az egyházi szertartások során használt liturgikus módszereket – például a közös imát, éneket, a papok és hívek közötti párbeszédet stb.

6. A templomi hitoktatás idejét és helyét – a bérálási és elsőáldozási előkészítő oktatáshoz hasonlóan – a lelkészek minden év október 15-ig (az 1975. évben január 15-ig) írásban kötelesek bejelenteni a területileg illetékes helyi tanácsnak.⁴

A gyulafehérvári egyházmegye hitoktatási gyakorlatán is nyomot hagytak az egységesítő szabályok. Az utasítások tulajdonképpen gyakorlati követelmények voltak a hitoktatók számára, a hitoktatás anyagára, módszereire, az egyházi énektanításra és bibliaismeretre vonatkozóan.

Rendelkezések:

1. A hittanórák szükséges száma a heti két óra, de az V–VIII. osztályosoknál általában csak egy órát lehet megtartani. A foglalkozást osztályokra kell bontani. Az elsőáldozókkal legalább az év második felétől külön is kell foglalkozni, hogy az elsőáldozásra mindenki felkészülhessen.

2. A hitoktatás anyagát egy javasolt, osztályokra lebontott terv alapján kell beütemezni, lehetőleg a tanév idejére, de városokban és a szórványban lehetővé kell tenni, hogy két-három hét alatt a hiányzások miatt keletkezett hiányosságokat mindenki pótolhassa.

3. A módszerre vonatkozó javaslatok: rendszeres házi leckétől óvakodni kell, érdemjegyet adni nem szabad, a kikerdeztetést a megbeszélés, a vissza-visszatérés, az ismételtetés helyettesítse, hangsúlyt kell fektetni a hittani és apologetikai ismeretek maradéktalan átadására. A III. osztálytól be kell vezetni a gyermeket a gyakorlati hitéletbe (szentgyónás, gyakori áldozás, részvétel szentmisén, első péntek, első vasárnap, rózsafüzér, ministrálás).

4. Liturgia: A mise feleletét már az első osztálytól kell gyakorolni, a negyedik osztályosnak már tudnia kell.

5. Ének: Legyenek olyan énekek, amelyeket az egész egyházmegye ismer, ezért minden órán kell tanítani, ismételni.

6. Szentírás: Az I–IV. osztályban a bibliai történeteket kell ismerettni, később minden órán folytonos bibliaolvasás ajánlott.

7. Minden év bezárultával a hitoktató köteles jelentést küldeni a püspökhöz.⁵

A püspök maga tett javaslatot a hittanórák anyagbeosztására, de nem erőltette a pártállami instrukciókkal való szembehelyezkedést. A hitoktatói jelentések minden kétséget kizáróan az állami ellenőrzés lehetőségét voltak hivatottak biztosítani.

Márton Áron a hitnevelést az erkölcsi és a kisebbségi létre nevelés eszközeként, a keresztyényi lét megalapozásának tekintette, és ebben nem ismert engedélyt. A hitoktatói jelentések és a levéltári iratok erről győznek meg.

Márton Áron halála után a helyzet némiképp megváltozott. Az új püspök, a római doktorátussal rendelkező Jakab Antal politikusi erénnyel felvértezve vezette az egyházmegyét. Ő az állami tiltások látszatbetartását egyházpolitikai eszköznek tekintette, miközben az ellenőrizhetőséget és lefűlést kivédő személyes utasítások, üzenetek magánútjait látta járhatónak. Neki az egyházi intézmények fennmaradásáért kellett küzdenie a tomboló falurombolás és templomrombolás idején.⁶

A legfiatalabb, a '80-as években kezdő papi generáció már nem érezte, hogy a hitoktatás kérdésében valamiféle összehangolt vezetés és irányítás lett volna. Gergely István csíksomlyói plébánost idézem: „A programok minősége, így a hitoktatásé is, első sorban a programvezető személyiségétől, elhivatottságától, munkájától és kitarásától függött. Nem volt központi irányítás, '80

után még nyilvántartást sem volt szabad vezetni. Én nem tanultam gyakorlati pasztorációt, soha nem is gondoltam arra, hogy az ifjúsági pasztorációban töltöm le az életem, de a gyakorlat ezt megkövetelte tőlem, és ez mind magától jött.”⁷

A hitoktatásban fölmerülő főbb nehézségek

Alább felsorolás-szerűen, konkrét „tanúvallomások”, dokumentumok, feljegyzések, beszélgetések részleteit felhasználva foglaljuk össze a katekézist akadályozó tényezőket.

– Nem voltak hittankönyvek, a hitoktatóknak/papoknak saját források alapján kellett kiigazodniuk az oktatás során.

– Az iskola vasárnap délelőtti szabadidőprogrammal, ún. „foglalkoztatással” próbálta elvonni a gyermekeket a vasárnapi templomi programoktól.

– Az iskolaigazgatók és a pedagógusok egy része kampányszerű fenyegetőzésekkel, büntetésekkel, ijesztgetésekkel, rámutogatással, negatív példaállítással frusztrálta a hittanóra és misére járó gyermekeket és becsmérelte a papokat.

– A tanítók egy része – a kommunista párt irányelveihez hasonlóan – a hitoktatást alkotmányellenesnek tekintette, még a templomi hitoktatást is büntetendőnek tartotta.

– Az iskolaigazgatók némelyike a paptól írásbeli engedély felmutatását kérte, mondván, hogy csak a materialista világnézet alapján szabad oktatni.

– A tanítók, igazgatók az iskolai oktatás végeztével egy darabon elkísérték a gyermekeket, nehogy a pap hittanóra hívhassa őket. Néhol a templom előtt felügyeltek a tanítók és megfenyegették a templomból kijövő gyermeket.

– Gyakori volt, hogy a hittanóra idejére egészségügyi felvilágosító vagy valamilyen konzultációs órát, mozilátogatást iktatott be az iskola.

– Az iskolában írásban fogadalmat tettek a gyerekekkel, hogy többé nem mennek hittanóra vagy templomba.

– Az iskola(igazgató) figyelmeztető cédulákat küldözgetett a szülőknek.

– Néhol az oktatók diszkriminatív bánásban részesítették a vallásgyakorló gyerekeket (célozgatások, molesztálások, testi fenyegetés, kipellengérezés). Sok esetben butának, ostobának, csalónak csúfolták a vallásos gyermeket, sőt még a papot is. A gyermekeket néhol annyira megfélemlítették, hogy még köszönni sem mertek a papnak.

– Az iskolaigazgató saját kezűleg javította ki a magaviseleti jegyet, ha kitudódott, hogy a gyermek hittanra jár.

– Sok helyen beidéztek a lelkészt a néptanácshoz, ahol a leghatározottabban megtiltották az iskolás gyerekekkel való foglalkozást, vagy heti egy órára próbálták korlátozni – minden korosztálynak egyszerre, és csak a templomban.

– Voltak néptanácsi elnökök, akik a papokat azzal fenyegették, hogy eljárást indítanak ellenük, ha nem szüntetik be a gyermekek vallásnevelését.

– Rendkívüli esetben magánházban tartották a hittanórákat, emiatt azonban a tulajdonosokat állandó fenyegetés érte a néptanács részéről.

– A hatóság emberei szóbelileg és/vagy tettelesen is inzultáltak a templomba járókat és a papot. Például Lupényban „1966. február 27-én, március 6-án, 13-án és 20-án – azaz négy egymás utáni vasárnapon – a plébániatemplom bejáratánál kb. 6-8-an (férfiak, nők), valószínűleg hatósági megbízásból, a templomba igyekvő híveket (felnötteket, gyermekeket) gúnyos szavakkal inzultáltak, míg egyeseket fizikai erőszakkal akadályoztak meg abban, hogy a templomba menjenek. A gyermekeket egyáltalán nem engedték be, s ha egy-kettő mégis bejutott, azokat a templomból is kivezetették.”⁸

– A párttitkárok attól sem riadtak vissza, hogy pártgyűlésen kijelentsék: „Pártunk és kormányunk tiltja a hitoktatást és a templomba járást” (Mihály Sándor pártalapszervezeti titkár). A gödemes-terházi iskola igazgatója, Paraschiv Dina azt állította a papnak, hogy nem szabad a gyermekeket hitoktatni, sőt nem szabad belépniük a templomba sem.

– A Securitate emberei megtiltották a külön hittanra járást, mondván, hogy a Regátban sincs, itt miért legyen? Szerintük elégéses a vasárnapi istentisztelet.

– A tartományi vagy rajoni kultusz megbízottak (inspektorok) a feljük érkező lelkesítő támogató kérelmekre kitérő válaszokat adtak (pl. Marosvásárhelyen: „Ne hitoktasson, s akkor nem lesz semmi baja”⁹), vagy válasza sem méltatták.

– A jelentéstevő papok a hitoktatásban felmerülő nehézségek között említik a következőket:

- a nagy távolságokat a gyermekek lakóhelye és a templom között. Pl. „Apanagyfaluban iskolás 2 leányka van. Az egyik pontosan jár hittanóra, a másik, Fazakas Rozika kb. jó 2 km-re lakik kinn a mezőn, másod(ik) osztályos, egyedül nehezen jöhet el hamarabb, mint a hozzátartozói, iskolába sem jár pontosan.”¹⁰

- a hitoktatás végzésére alkalmas helyiség hiányát,
- a felnőttek két műszakban dolgoznak,
- a paphiányt (pl. Kolozsváron),
- a felnőttek hézagoss, rendszertelen jelenlétét, elfoglaltságát, érdektelenségét. Pl. A megyesi Somlyai István vicarius substitutus tudatja a püspökkel, hogy „a gyermekek legnagyobb része szinte minden vallási alap nélkül jön az első hittanóra. A minimális ismeretekkel sem rendelkeznek igen sokan (keresztvetés, legegyszerűbb imádságok). Sokan nem tudják, milyen vallásúak, nem tudják, hogy szüleik járnak-e templomba, és ha igen, melyikbe. Ilyenformán az első osztály anyaga [...] a legegyszerűbb fogalmakra szorítkozik, és az a szomorú tapasztalat, hogy a szülők egy része ebben sem segít a hitoktatónak. Hetente egyszer tudunk a gyermekekkel találkozni, meglehetősen korlátozott időre, és akkor kell, ahogy lehet, tanítani, biztatni.”¹¹

- az erős szektamozgalmat (pl. Nyárádköszvényesen),

- a hittanórák megzavarását az állami hatóságok részéről (kultuszinspektorok, néptanácselnökök, párthivatalnokok) és az iskolák részéről (igazgatók, pedagógusok, gondnokok, tanfelügyelők). Például a kultuszinspektorokon keresztül igyekeztek megtiltani a diafilmvetítést, amely igen vonzotta a gyermekeket, sőt a felnőtteket is, ellenőrizték ezek beszerzési forrásait, tartalmát. De az elbátortalanítás eszközeként a hittanórások névsorát is ellenőrizték.¹²)

Jegyzetek

¹ VI. Pál pápát az 1963. június 19–21-i konklávéban választották meg. Korábban a milánói egyházmegye bíborosa volt (Montini).

² Jedin, Hubert, ... 191.

³ V.ö. XXIII. János, *Pacem in terris* című pápai békeenciklikájával.

⁴ Idézi Jedin, i.m. 200.

⁵ Utasítás a hitoktatáshoz. Gyulafehérvári Érseki és Főkáptalani Levéltár (GYÉFL), Püspöki iratok, 1945–90.

⁶ Incze Dénes: i.m.

⁷ Albert-Lőrincz Márton, *A Salvator kápolna közelében*. Beszélgetés Gergely Istvánnal: 2003. július 9. kézirat.

⁸ *A hitoktatás nehézségeiről* 1966, Lupény (38/1966, E.H. 808/1966.sz.), GYÉFL, Püspöki iratok, 1966/18. sz. dosszié.

⁹ 15-1966 szám. *A hitoktatás nehézségeiről*, Gödemesterháza, GYÉFL, Püspöki iratok, 1966/18. sz. dosszié.

¹⁰ Aczél András jelentése az 1957. évi hitoktatásról, GYÉFL, Püspöki iratok, 1957.

¹¹ Somlyai István megyesi vic. subst. tájékoztató levele a püspökhöz 1964. október. 16-án. GYÉFL Püspöki iratok, 1964.

¹² Albert-Lőrincz Márton: „*Öreg a legény*”. Beszélgetés Lestyán Ferencsel. kézirat.

Wildmann János

A reformzsinat üzenete (9)

AZ EMBERI KÖZÖSSÉG

Miután a lelkipásztori konstitúció az emberrel mint individuummal foglalkozott, a második fejezetben az ember közösségi mivoltának néhány sarkalatos igazságára emlékeztet (GS 23). A keresztény tanítás szerint az az Isten akarata, hogy „az emberek egyetlen családot alkossanak, és testvérek tekintsék egymást. Hiszen mindannyian Isten képére vannak teremtvé” (GS 24), s mivel „Krisztus mindnyájukat megváltotta, mindnek ugyanaz a hivatása, és az Isten szándéka ugyanaz velük” (GS 29). Ha valamennyien egyenlőek vagyunk Isten előtt, akkor ki kell hatni az emberek közötti kapcsolatra is. „Ezért az első és legfőbb parancs Isten és az embertárs szeretete. A Szentírás arra tanít, hogy Istent szeretni nem lehet az ember szeretete nélkül” (GS 24).

Az ember lényege szerint társas lény —

A „társadalmi kötelek közül némelyik közvetlenül tartozik belső természetéhez,

például a család és a politikai közösség, mások inkább az ember szabad elhatározásából jönnek létre”. A politikai közösségen a zsinati dokumentum nem a politikai berendezkedés egy bizonyos formáját érti, hanem csupán azt a tényt, hogy az ember szükségszerűen be van ágyazva bizonyos közösségi struktúrákba. Ez az ún. szocializáció „bizonyára rejteget veszélyeket, mégis sok előnnyel jár a személy értékeinek megszilárdítása és növelése, valamint jogainak védelme szempontjából”. Ami pedig a szocializáció veszélyeit illeti, ezek és „a társadalmi rendet sűrűn felborító zavarok oka részben a gazdasági, politikai és társadalmi formákban lappangó feszültség”. Ez azonban nem Istentől akart, de nem is valami objektív adottság, hiszen a dolgok világa önmagában erkölcsileg se nem jó, se nem rossz, hanem mélyebb oka az emberi „góg és önzés”, ezért az emberen múlik, hogy ezeket megszüntesse. (GS 25).

„Az emberek kölcsönös függése egyre fokozódik és lassanként kiterjed az egész világra”, épp ezért különösen fontos, hogy valamennyien a közjót tartsák szem előtt. *De mi is a közjó?* A konstitúció szerint „azoknak a társadalmi életfeltételeknek az összességére, amelyek mind a csoportoknak, mind az egyes tagoknak lehetővé teszik, hogy teljesebben és könnyebben elérjék tökéletességüket”. A közjó ilyen értelmezése nem engedi meg – amint ezt gyakran tapasztaljuk –, hogy egyesek a köz kárára érvényesüljenek, de azt sem – amint erre is találunk példát –, hogy a közjó nevében szipolyozzák ki az embereket. Az első esetben önző egyéni haszonszerzésről van szó, míg a második esetben egy anonim kollektívizmus oltárán áldozzák föl az egyént. Ezekkel ellentétben az igazi közjó épp az ember személyiségének kibontakozásában rejlik.¹ „Az ember számára tehát hozzáférhetővé kell tenni mindazt, ami a hozzá illő életmódhoz szükséges. Ilyenek a táplálék,

a ruházat, a lakás, a jog az életállapot szabad megválasztására és a családalapításra, a neveltetésre, a munkára, a jó hírnévre, a tiszteletre, a megfelelő tájékoztatásra”, valamint a lelkiismereti és szabadságjogok – beleértve a szabad vallásgyakorlás jogát is. Hogy mindez megvalósulhasson, ahhoz szükség van arra, hogy „a társadalmi rend állandóan fejlődjék, alapja az igazság legyen, igazságosságban építsék és szereztek itassák át; a szabadságban pedig egyre emberibb egyensúlya felé haladjon. Az egész gondolkodásmódnak meg kell újulnia; a társadalomban pedig messzemenő változásokra van szükség” (GS 26). A zsinat azonban nem akar pusztán elvi síkon maradni, ezért a következőkben néhány gyakorlati és időszerű következményt említ.

„Mindenki köteles embertársait kivétel nélkül úgy tekinteni, mint »másik önmagát«, akinek segítségére kell sietnie, ha szükségét szenved, legyen az „egy mindenkitől elhagyott öreg, egy igazságtalanul lenézett vendégmunkás vagy egy hontalan, akár pedig egy házasságon kívül született gyermek [...], vagy egy éhez”. Épp így *elfogadhatatlan az emberi jogok megsértése*, mert „gaztett mindaz, ami az élet ellen irányul: a gyilkosság bármilyen formája, a népirtás, a magzatelhajtás, az eutanázia, és maga a szándékos öngyilkosság is; mindaz, ami csorbítja a személy épségét: a csonkítások, a testi vagy lelki kínzás, a lélektani kényeszer alkalmazása, mindaz, ami sérti az emberi méltóságot: az embertelen életkörülmények megtűrése, az önkényes bebörtönzés, az elhurcolás, a rabszolgaság, a prostitúció, a nőkkal vagy ifjakkal való kereskedés; de az is gaszág, ha lealacsonyító munkafeltételek között pusztán jövedelmező eszköznek tekintik a munkásokat, nem pedig szabad és felelős személynek” (GS 27). Az emberek között fennállnak ugyan valós különbségek, akár fizikai, értelmi vagy erkölcsi alapon, de ezek sohasem indokolhatnak semmiféle „társadalmi vagy kulturális megkülönböztetést, akár nem vagy faj, akár bőrszín vagy társadalmi helyzet, akár nyelv vagy vallás miatt”. Épp így *botrányság azok a „kirívóan nagy gazdasági és társadalmi különbségek...”,* amelyek az emberiség egyetlen nagy családjának tagjai és népei között mutatkoznak”, nem is beszélve arról, hogy ezek „veszélyeztetik a társadalmi meg a nemzetközi békét” is (GS 29). A tiszteletet és szeretetet azokra is ki kell terjesztenünk, „akik társadalmi, politikai vagy éppen vallási kérdésekben másként vélekednek, vagy más magatartást tanúsítanak, mint mi”. Nemcsak azért, mert – amint ezt általában túl későn be is látjuk – a különböző gondolkodás- és cselekvésmódok kiegészíthetők és gazdagíthatják egymást, hanem mindenképp azért, mert mindenki, még a tévedő ember is „megőrzi személyi méltóságát”. Az egyház, saját hibáiból is tanulva arra figyelmeztet, hogy „csak Isten ítélhet, csak ő lát az emberek szívébe” (GS 28). Csak kevesek képesek arra, hogy mindazokat, akik másképp vélekednek és cselekszenek mint ők, ne ellenségesen ítélik

meg. Pedig minden dialógus és együttműködés alapja a másik ember szeretetben történő elfogadása. Ez a zsinati tanítás egyik sarkköve.

A mondottakkal összeegyeztethetetlen az az *individualista etika* is, amelynek évszázadokon keresztül maga a katolikus egyház volt a művelője, és amely keresztények tömegeire még ma is jellemző, miszerint mindenki csak „egy merőben az egyénre szabott erkölcszöveg igazodik”. A világ mélyreható és rohamos változásából mindenkinek tanulnia kell, és fölül kell vizsgálnia korábbi álláspontját.² „Az igazságosság és szeretet követelményeinek egyre inkább csak akkor lehet eleget tenni, ha minden egyes ember, azon túl, hogy a maga képességei és mások szükségletei szerint hozzájárul a közjóhoz, egyszersmind támogatja és segíti is azokat a magán- és közintézményeket, amelyek a jobb életkörülményeket szolgálják.” A konstitúció elmarasztalja például azokat, „akik nagyvonalú és fennkölt eszméket hangoztatnak, valójában azonban úgy élnek, mintha semmi közük sem lenne a közösség bajaihoz [...], semmibe veszik a szociális törvényeket és előírásokat [...], mindenféle csalással és megfélemlítéssel kivonják magukat a törvényes adók és a társadalomnak járó egyéb tartozások alól”, esetleg mit sem törődnek „az emberi együttélés szabályaival, például azokkal, amelyek az egészség védelmét vagy a közlekedés biztonságát célozzák” (GS 30).

A zsinat tudatában van annak, hogy az emberben „aligha alakulhat ki a közösségi felelősség érzete, ha életkörülményei nem teszik számára lehetővé, hogy tudatára ébredjen saját méltóságának”. A szabadság ugyanis „elkorcsosul abban, aki nyomorba süllyed, de veszendőbe megy ott is, ahol az ember egy túl könnyű élet csábításának engedve elefántcsont-toronyba zárkozik”. De vajon melyik társadalmi rendszer az, amelyik leginkább biztosítja polgárainak, hogy „valódi szabadságban” vegyék ki részüket a közügyekből? Korántsem természetes, hogy a zsinat a *demokratikus társadalmi berendezkedéseket* tartja dicséretre méltónak, erről azonban majd a politikai közösség tárgyalásánál lesz részletesebben szó (GS 31).

Az ember közösségi mivolta a *vallási életet* is magában foglalja, amint ezt már a *Lumen gentium* kezdetű konstitúció is hangsúlyozta (ld. LG 9). Ha az egyház világhoz fűződő viszonyáról beszél, ezzel nem alapítójától fordul el, hanem éppen ellenkezőleg, Krisztus példáját követi. A közösségi jelleget ugyanis „Jézus Krisztus tette tökéletessé és teljessé”, amennyiben ő is „részt akart venni az emberi együttélésben. Ott volt a kánaeni menyegzőn, betért Zakeus házába, asztalhoz ült a vámosokkal és bűnösökkel. Beszédeiben [...] a társadalmi élet legismertebb dolgait említette, kifejezéseit és hasonlatait pedig a mindennapi életből vette. Megszentelte az emberi kapcsolatokat [...] és önként alávetette magát hazája törvényeinek”. Halála és feltáma-

dása után „új testvéri közösséget alakított ki mindazokból, akik őt hittel és szeretettel befogadják”. Az egyház feladata, hogy ápolja és gyarapítsa ezt a közösséget, amelyben mindnyájan „a kapott különböző adományok szerint kölcsönösen szolgálják egymást” (GS 32).

Az emberi tevékenység

A következő fejezet az új zsinati gondolkodás egyik kiemelkedő példája: az ember világi tevékenységét nem fölülről, a valóságtól idegen teológiai kategóriákkal közelíti meg, hanem a valós helyzetből indul ki, készen a dialógusra, sőt az eddigi egyházi szemlélet korrigálására is. A bevezető cikkely megállapítja, hogy az ember „már csaknem az egész természetre kiterjesztette hatalmát, és egyre tovább terjeszti, elsősorban a természettudomány és a technika vívmányai révén”, aminek következtében „az emberiség nagy családja lassanként az egész földkerekségen egyetlen közösségnek ismeri föl és szervezi meg önmagát”. E szédítő fejlődés sok kérdést vet fel, hogy például „mi az értelme és az értéke ennek a fáradozásnak? Hogyan kell használnunk mindezeket a javakat? Minő cél felé tartanak az egyének vagy a közösségek törekvései?” Ahelyett azonban, hogy a konstitúció itt az egyháztól megszokott oktató stílusban közölné az örök érvényes tanítást, kijelenti, hogy „az egyháznak nincs mindig keze ügyében a felelet minden részletkérdésre, viszont őrzi Isten ígését, amelyből a vallási és erkölcsi élet elvei meríthetők”. A zsinat ezért csak arra vállalkozik, hogy megkísérelje egyesíteni „a nyilvánlatkoztatás fényét az emberi tudással” (GS 33). Ez három lépcsőfokon történik. Az ember tevékenységét először a teremtés tükrében, majd a bűn árnyékában, végül pedig Krisztus teste fölépítésének titkában szemléli.

Az ember „életkörülményei javítására” tett erőfeszítése a *teremtés lényegéből fakadóan* „önmagában véve egészen megegyezik Isten szándékával”. Eszerint ugyanis az emberek kettős feladata van. Egyrészt, „hogy vesse uralma alá a földet”, ami azonban nem kizsákmányolást vagy önkényuralmat jelent, hanem arra kötelezi az embert, hogy Isten helytartójaként „kormányozza igazságosan és szentül a világot”. Ebből következik másrészt az is, hogy ne borítsa fel a teremtett világ rendjét, hanem „elismerve Isten a mindenség Teremtőjének, hozzá vezesse vissza önmagát és az egész világot”. A zsinat itt nem tudatos vallási vagy teológiai reflexióra gondol, hanem hangsúlyozza, hogy „mindez a leghétköznapibb dolgokra is érvényes”. Mindazok, akik „a maguk és családjuk fenntartásán fáradoznak és [...] a társadalomnak is hasznára vannak [...], a Teremtő művét fejlesztik tovább, embertestvéreik javát mozdítják elő, és személyesen segítik megvalósulni az isteni Gondviselés tervét a történelemben”. Ezért „a krisztusi üzenet nem vonja el az embereket a világ építésétől, nem teszi

őket közönyöskévé sorstársaik iránt, éppen ellenkezőleg: még szigorúbban kötelezi őket, hogy a világ javára munkálkodjanak” (GS 34). Joggal mutatnak rá a kommentárok, hogy ez a szemlélet új az egyház történelmében, hiszen ellentétes azzal a régi felfogással, amely szerint a keresztény embernek türelmesen el kell viselnie sorsát.³ Ezen túlmenően azonban a cikkely igazi újdonsága abban van, hogy hangsúlyozza: az emberi tevékenységnek *önmagában véve* van értéke. A világ dolgai ugyanis „többek annál, hogy csupán az erkölcsi és vallási próbatétel anyagául szolgáljanak, többek, mint »occasiones moralitatis sive pietatis«, amint a középkorban mondták. Az egyházi gondolkodást talán még ma is túlságosan gúzsba köti a platóni idealizmus és arisztotelészi intellektualizmus, olyannyira, hogy a természettudomány és a technika önértékét még nem tudja teljesen elismerni. Az ilyen félresiklás könnyen ahhoz a moralizáláshoz vezet, amely ellen a mai ember joggal tiltakozik”.⁴

Sohasem szabad azonban szem elől téveszteni a *helyes értékrendet*, azt ugyanis, hogy az emberi munka és a *termelt javak* nem öncél, hanem „kiindulópontja is, de célja is az *ember* [...], aki saját magát tökéletesíti; sokmindent megtanul, fejleszti képességeit, kilép önmagából, sőt önmaga fölé emelkedik. Ez a gyarapodása, ha jól meggondoljuk, sokkal nagyobb érték, mint a maga körül felhalmozódó vagyon”. Az ember kibontakozásának azonban *szociális vetülete* is van, ugyanis „a technikai haladásnál többet ér mindaz, amit az emberek a nagyobb igazságosság, a szélesebb körű testvériség és a társadalmi viszonyok emberibb rendje érdekében tesznek. [...] Ennek következtében az emberi tevékenység alapszabálya az, hogy – Isten tervéhez és akaratához igazodva – legyen összhangban az emberiség valódi érdekével, és tegye lehetővé az ember mint egyed és mint a társadalom tagja számára teljes hivatásának szolgálatát és betöltését” (GS 35). Az emberi tevékenység helyes értékrendje így egyszerre vonatkozik az anyagi világ fölötti uralomra, a személyiség kibontakozására és az emberi közösség humanizálására.

Ha a konstitúció az emberi tevékenység értékét és rendjét Istenre vezeti vissza, sok kortársunk ezt valamiféle újabb ideológiai kényszerzubbonynak gondolhatja.⁵ Ezzel szemben a zsinat a *földi dolgok jogos autonómiáját* hangsúlyozza. „Ha a földi valóságok autonómiáján azt értjük, hogy a teremtett dolgoknak, maguknak a közösségeknek is, megvannak a saját törvényeik és értékeik, amelyeket az embernek lépésről lépésre felismernie, alkalmaznia és alakítania kell, akkor az autonómia megkövetelése teljesen jogos; korunk embere igényli, sőt a Teremtő akaratának is megfelel.” Mind ebből több dolog következik. Egyrészt, „hogy minden dolognak megvan a maga állaga, igazsága és jósága, megvannak a saját törvényei, és megvan a saját rendje: ezeket az embernek tisztelnie kell azzal,

hogy elismeri a tudományok és művészetek *saját módszereit*”. Másrészt, „ha valóban tudományosan és az erkölcsi elvek szem előtt tartásával folyik a módszeres kutatás, akkor ez egyetlen ismeretággal sem kerül soha igazi ellentétbe a hittel, hiszen a földi valóságok és a hit valóságai ugyanattól az Istentől erednek”. Végül az egyház arra kényszerül, hogy őszintén szembe nézzen saját, a történelem során elkövetett túlkapásaival is. A dokumentum itt óvatosan fogalmaz és elkerül mindenfajta konkrét utalást: „Hadd fejezzük ki tehát mély sajnálkozásunkat bizonyos szellemi magatartás fölött, amely néha megnyilvánult éppen a keresztények között is, akik nem mindig látták eléggé tisztán a természettudományok jogos autonómiáját. Ez a magatartás nézeteltérésekre vezetett, szenvedélyes vitákat váltott ki és sokakkal elhittette, hogy a hit és a tudomány szembenállnak egymással”. A földi dolgok jogos autonómiájának hangsúlyozása után a konstitúció visszautasítja az autonómia hamis értelmezését, mely szerint „a teremtett dolgok nem függenek Istentől, és hogy az ember a Teremtőre való tekintet nélkül rendelkezhet velük. [...] A teremtmény ugyanis a Teremtő nélkül a semmibe zuhan [...], ha Isten feledésbe merül, maga a teremtmény érthetatlenné válik” (GS 36).⁶

Az eddigiek alapján (ahol az emberi tevékenységről a teremtés tükrében volt szó) az olvasónak az a benyomása támadhat, hogy a zsinati püspököket valami vak haladás-hit kerítette hatalmába és nem látják a technikai fejlődés veszélyeit. Hogy ez korántsem így, azt bizonyítja a következő cikkely, amelyben a témát a *bűn misztériumában* szemlélik. „A Szentírás az örök emberi tapasztalattal összhangban arra tanítja [...] az emberiséget, hogy a haladás [...] nagy kísértése is lehet: ha megzavarodik az értékek rendje és a jó a rosszal keveredik, akkor az egyes emberek és csoportok már csak a maguk érdekét nézik, másokét nem. Ez az oka, hogy a világ nem az igazi testvériség hazája, az emberiség nagyra nőtt hatalma pedig már magát az emberiséget fenyegeti pusztulással.” A történelmen „végigvonul valami élet-halál harc a sötétség hatalmai ellen” és mindenkinek „szüntelenül küzdenie is kell, hogy kitartsa a jóban”. Az egyház feladata figyelmeztesse az embert: ne szabja magát „ahhoz az elbizakodottsághoz és rosszululathoz, amely [...] munkálkodását a bűn eszközévé változtatja”. A kevélység és önszeretet által megrottott emberi tevékenységet „Krisztus keresztje és feltámadása által kell megtisztítani és tökéletessé tenni”, hiszen ezáltal lett az ember új teremtmény, aki „a szegénység szellemében a lélek szabadságával” használja és élvezzi a teremtett dolgokat: „mint akinek semmije sincs, de mindene megvan” (GS 37).

A fejezet befejező része az ember tevékenységét Krisztus misztériumában szemléli, aki maga is „itt lakott az emberek földjén, vagyis ízig-vérig emberként lépett a történelembe, azt magához emelve és ön-

magában újra összefogva”. Ebben az értelemben az egész világ mintegy Krisztus titokzatos teste, amit az ember munkája révén épít.⁷ „Ő nyilatkoztatta ki nekünk, hogy »az Isten a szeretet« [...] hogy az ember tökéletesedésének, és következésképpen a világ átalakításának alaptörvénye az új parancs: a szeretet”. Ő a Lélek erejével „nem csupán a túlvilág vágyát ébreszti fel” bennünk, „hanem éppen ezáltal életi, megtisztítja és erősíti a nemes kezdeményezéseket, amelyekkel az emberiség nagy csatládja emberségesebbé teszi a maga életét, és e célja szolgálatába állítja az egész földet”. Az eukarisztia szentsége már rejte magában foglalja ezt a valóságot, mert benne „a természet és az emberi munka gyümölcssei dicsőséges testté és vérré változnak át” (GS 38). Az ember feladata, hogy ezt a világtörténelemben is megvalósítsa. Természetesen „a földi haladást gondosan meg kell ugyan különböztetnünk Krisztus országának növekedésétől, ez a haladás mégis sokat jelent az Isten országa szempontjából, amennyiben hozzájárulhat a társadalom külön rendjének megalkotásához”. Az ember erőfeszítései az eljövendő új ég és új föld szempontjából sem fölöslegesek, mert „a szeretet és művei megmaradnak, és a mulandóság szolgálai állapotából mindenestől fölszabadul a világ, amelyet Isten az emberért teremtett” (GS 39).

Jegyzetek

¹ Semmelroth, O., *Kommentar zum II. Kapitel*, In: LThK 14, 354–377, itt 362–363. – „Kibontakozni» nem azt jelenti, hogy többet birtokolunk, hanem, hogy többek vagyunk. [...] A haladás célja az emberek teljes kibontakozása. Más szavakkal, hogy tekintettel legyen az emberre, valamint szellemi és morális értékeire.” – Sugranyes, de Franch, R., *Die Völkergemeinschaft*, 447.

² „A történelem az egyházat is tanítja, amennyiben az emberi együttélés, valamint a teremtés és kinyilatkoztatás új és más szempontjait helyezi előtérbe, amelyek bár mindig is hozzátartoztak a keresztény igazsághoz, valójában kevésbé vettük figyelembe azokat. Az új látásmód új magatartásformákat is követel, amelyek a kor megváltozott feltételeinek jobban megfelelnek.” Semmelroth, O., *Kommentar zum II. Kapitel*, In: LThK 14, 354–377, itt 371.

³ „Mindez a katolikusok között uralkodó konzervativizmus végét jelenti: az embernek, individuálisan és közösségekben is, az a feladata, hogy átalakítsa életkörülményeit és környezetét”. Smulders, P., *Das Menschliche*, 207.

⁴ Auer, A., *Einleitung*, 383. – Aquinói Szent Tamás az emberi munkának még négyes céljáról beszélt: a mindennapi kenyérkereset, a restségnek mint fő tehernek az elkerülése, az állandóan lázadó test aszkézis által történő megzabolázása, valamint a másra segítő adományozás lehetőségének a megteremtése.

⁵ A kortársak félelme érthető – írja Alfons Auer professzor –, „elvégre létezett már tanítás a »potestas directa ecclesiae in temporalibus«-ról (az egyház közvetlen hatalma a világi dolgokban – W. J.). Igaz ugyan, hogy ezt később a »potestas indirecta« (közvetett hatalom – W. J.) tanára enyhítették, sokan azonban még ma is úgy gondolják, hogy a természeti törvényről

szóló ismert tanítás nem egyéb mint egy – a szekularizációs gondolkodáshoz kénytelen-kelletlen alkalmazkodó – ideológiai formula. Ennek segítségével kísérelné meg az egyház, hogy a potestas indirecta in temporalia (közvetett hatalom a világi dolgokban – W. J.) tanát egy további örökkévalóságig becementezze”. Auer, A., *Einleitung*. 385.

⁶ „A 36. cikkely tulajdonképpen semmi újat nem tartalmaz, de a világ saját értékének elismerése nem lesz hatástalan. Az egyház ugyanis rászánta magát arra, hogy véglegesen földadja azt a középkori törekvését, mely szerint a világot egy egységes rendbe kényszeríti. A világ a maga sajátosságaival együtt szabaddá válik. Auer, A., *Einleitung*. 386.

⁷ „Az örök Ige emberré levése által magára öltötte az egész emberiséget és az egész világmindenséget, úgy ahogy van, és ahogy a történelemben kibontakozik. Minden létező valóság, minden érték és minden rend benne egyesül. Ez az egyesülés a feltétele annak, hogy az Úr halála és feltámadása a világ üdvtörténetében is megvalósulhasson.” Auer, A., *Einleitung*. 390.

dokumentum

XVI. BENEDEK PÁPA HOMÍLIÁJA A BEIKTATÁSI SZENTMISÉN, 2005. ÁPRILIS 24-ÉN

Ezekben a mozgalmas napokban háromszor is hallhattuk Mindenszentek litániájának dallamát: II. János Pál pápánk temetésén; a Bíborosi Kollégium bevonulásakor a konkλάβé kezdetén és ma: Tu illum adiuvā – tartsd meg Szent Péter új utódját. Minden alkalommal különleges vigasznak éreztem ezt az imádságot.

Mennyire elhagyatottnak éreztük magunkat, amikor II. János Pál, aki több mint 26 éven keresztül pásztorunk és vezetőnk volt, itthagyt minket! Átlépte a másik élet küszöbét – belépett Isten misztériumába. De nem egyedül! Aki hisz, soha nincs egyedül – sem életben, sem halálban. Akkor az elmúlt évszázadok szentjeihez fordultunk – barátaihoz, testvéreikhez a hitben, hogy élő menetként kísérjék át Isten dicsőségébe.

Tudtuk, hogy ott már várják őt. Most pedig tudjuk, hogy valóban hazaérkezett övéi közé. És újból vigaszt nyertünk, amikor ünnepélyesen bevonultunk a konkλάβé-ra, hogy megnevezzük, akit az Úr kiválasztott. Hogyan tudtuk felismerni? Hogyan tudhatta a 115, különböző országból és kultúrából érkezett püspök „kitalálni”, ki az, akit az Úr a kötés és az oldás küldetésével kíván felruházni? Ismétlem: tudtuk, hogy nem vagyunk elhagyatva; körbevesznek, vezetnek és irányítanak Isten barátai.

És most, e pillanatban, nekem, Isten gyenge szolgájának kell vállalnom ezt a hihetetlen, minden emberi képességet meghaladó feladatot. Hogyan leszek képes ez a feladatot ellátni? Kedves Barátaim, épp most fohászokdátok ti mindannyian a szentek közösségéhez, amelyet csupán néhány nagy név képvisel Istennek az emberekkel közös történelmében. Ily módon bennem is újraéled a tudat: nem vagyok egyedül. Nem kell egyedül viselnem, amit valójában nem is tudnék magam viselni.

Isten szentjeinek közössége megvéd, megtart és hordoz. A ti imáitok, kedves Barátaim, jóindulatotok, szeretetetek, hitetek és reményetek kísér utamon. A szentek közösségéhez nem csak azok az előtűnk élő nagyok tartoznak, akiknek a nevét ismerjük. Mi mindannyian, akik az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében megkeresztelkedtünk, akik Krisztus testének és vérének ajándékából élünk, aki ezáltal akar bennünket önmagához hasonlóvá tenni, mi mindannyian a szentek közössége vagyunk. Igen, az egyház él – ezt a csodát tapasztalhattuk meg ezekben a napokban. A pápa betegségének és halálának szomorú napjaiban éppen ez nyilvánult meg csodálatos módon a szemünk előtt: az egyház él és fiatal. Magában hordozza a világ jövőjét, és így megmutatja mindannyiunknak a jövő felé vezető utat.

Az egyház él, és mi ezt látjuk: megtapasztaljuk azt az örömet, amelyet a Feltámadott övéinek megígért. Az egyház él, mert Krisztus valóban feltámadt. A hűs-vét napjaiban a pápa arcán látott fájdalomban Krisztus szenvedésének misztériumát láttuk, és érintettük sebeit. De ugyanakkor ezekben a napokban egészen mély értelemben a Feltámadottat is megérinthettük. Megadatott nekünk, hogy a sötétség rövid ideje után megtapasztalhattuk a megígért örömet, a feltámadás gyümölcsét.

Az egyház él – így köszöntelek nagy örömmel és hálával mindannyiótokat, akik itt összegyűltetek, Bíborosok és Püspökök, kedves Paptestvérek, Diákonusok, Lelkipásztorok és Hitoktatók. Köszöntelek benneteket, kedves Szerzetes Testvérek és Nővérek, Isten átváltozott jelenlétének tanúi. Köszöntelek benneteket, hívó Testvéreim, akik belevetettétek magatokat Isten országának egész világra kiterjedő hatalmas építkezésébe.

Szeretetteljes üdvözléssel fordulok mindazokhoz is, akik bár újrászülettek a kereszttség szentségében, még nincsenek teljes közösségben velünk; és felétek is Zsidó Testvéreim, akikkel a hatalmas Isten visszavonhatatlan ígértében gyökerező lelki örökség köt össze. És végül – mint egy tovahaladó hullám – gondolataim kiterjednek a mai idők minden emberére, hívókra és nem hívókra egyaránt.

Kedves Barátaim! E pillanatban nem szükséges bemutatnom kormányzási programomat. Néhány feladatomat már megfogalmaztam április 20-i üzenetemben; és lesz még erre alkalom. Az én igazi programom, hogy ne a saját akaratomat

valóítsam meg, ne a magam elképzeléseit kövessem, hanem az egész egyházzal együtt arra figyeljek, mi Isten szava és akarata, és hagyjam, hogy ő maga vezesse az egyházat a történelemnek ebben az órájában.

Ahelyett, hogy programmal állnék elő, egyszerűen csupán két jerről szeretnék beszélni, amelyek a liturgiában a péteri szolgálat felvételét mutatják be [...].

Az első jel a gyapjúból készült pallium, amelyet a vállamra helyeznek. Ősi jelkép ez, amelyet Róma püspökei a 4. század óta viselnek; úgy is értelmezhetjük, mint Krisztus igájának jelét, amelyet ennek a városnak a püspöke, Isten szolgáinak szolgálja a vállára vesz. Isten igája Isten akarata, amelyet elfogadunk. Ez az akarat nem külső teher, ami elnyom bennünket, és elveszi szabadságunkat. Megismerni, amit Isten akar, ami az élet útja – ez okozott Izrael népének hatalmas örömet, ez volt kiváltsága. Ez a mi örömünk is: Isten akarata nem elidegenít bennünket, hanem megtisztít – bár talán fájdalom árán – és visszavezet önmagunkhoz. Ily módon nem csak őt szolgáljuk, hanem az egész világ, az egész történelem üdvösségét. A pallium jelkép-értéke valójában még konkrétabb: a bárány gyapja az elveszett bárányt vagy a beteget, a gyengét jelképezi, akit a pásztor a vállára vesz, hogy elvigye az életet adó vízhez.

Az eltévedt bárányról szóló példabeszéd, amelyet a pásztor a pusztában keres, az egyházaták számára Krisztus misztériumának, az egyháznak a képét jelentette. Az emberiség – mi mindannyian – az eltévedt bárány, amely a pusztában nem találja az utat. Isten Fia ezt nem tudja elviselni; nem hagyhatja az emberiséget ebben a nyomorúságos helyzetben. Elindul, otthagya a mennyek dicsőségét, hogy megtalálja azt a bárányt és visszavezesse, egészen a keresztségig. Vállán viszi, hordozza emberségünket – ő a jó pásztor, aki életét adja juhaiért. A palliumnak mindenekelőtt az az üzenete, hogy mindannyiunkat Krisztus hordoz. Ugyanakkor arra is felszólít minket, hogy hordozzuk egymást. Így lesz a pallium a pásztori feladat jelképévé. [...]

Krisztus szent nyugtalanságának kell mozgatnia a pásztor: számára nem közömbös az, hogy oly sokan élnek a pusztaságban, a szegénység, az éhség, a szomjúság, az elhagyatottság, a magány, az összetört szeretet sivatagában, azoknak a kiüresedett lelkeknek a pusztaságában, akik nincsenek tudatában az emberi méltóságnak és útjának. A külső pusztaságok sokasodnak a világban, mert hatalmasá vált a belső sivárság.

Ezért a föld kincsei már nem szolgálják Isten kertjének építését, amelyben mindenki boldogan élhet, hanem kiszolgáltatnak a romboló és a kihasználó hatalmaknak. Az egyház egészének és benne a pásztoroknak éppúgy, mint Krisztusnak, útra kell kelniük, hogy kivezessék az embereket a pusztaságból az életbe, az Isten Fiával való barátságba, ahhoz, aki a teljes életet adja.

A bárány szimbólumának van még egy aspektusa. Az ókori Keleten szokásban volt, hogy a királyok magukat népbűk pásztorának nevezték. Hatalmuk jelképe voltaképpen cinikus kép: a nép olyan, mint a bárányok, amelyek felett a pásztor kedve szerint rendelkezik, mindaddig, míg a mindenek Pásztor, az élő Isten maga is bárányá lett – állt oldalukra. Így fedte fel, valójában milyen is a jó pásztor: „Én vagyok a jó pásztor... Életemet adom juhaimért” – ezt maga Jézus mondja (Jn 10,14). Nem a hatalom vált meg, hanem a szeretet! Ez Isten jele: ő maga a szeretet. Hányszor szeretnénk, hogy Isten erősebben mutakozzon meg! Hogy keményen büntessen, győzze le a rosszat, és hozzon létre egy jobb világot!

Minden hatalmi ideológia ezzel igazolja magát, így igazolja azt, amikor lerombolja, ami a haladást, az emberiség szabadságát gátolja. Szüvedünk Isten türelméért! De nem kevésbé van szükségünk mindannyiunknak az ő türelmére. Isten, aki bárányá lett, azt mondja: a világot a keresztre feszített váltotta meg, nem a megfeszítők. A világot Isten türelme megszabadítja, az emberek türelmetlensége viszont lerombolja.

A pásztor egyik jellemzője az kell hogy legyen: úgy szeresse a rábizottakat, amint Krisztus szeret. „Legeltesd juhaimat” – mondja Krisztus Péternek és nekem is ebben a pillanatban. Legeltetni azt jelenti, hogy szeretni, szeretni azt jelenti, hogy az ember kész szenvedni is. Szeretni annyit tesz: megadni a juhoknak az igazán jót, Isten igazságának, igéjének táplálékát, táplálni jelenlétével, amit az oltárszentségben ad.

Kedves Barátaim! E pillanatban csak ennyit tudok mondani: imádkozzatok értem, hogy megtanuljam mind jobban szeretni az Urat! Imádkozzatok értem, hogy megtanuljam mind jobban szeretni nyáját – benneteket, az egyházat, mindannyiótokat egyenként és együtt! Imádkozzatok értem, hogy ne meneküljek félelemből a

„farkasok” elől! Imádkozzunk egymásért, hogy az Úr hordozzon bennünket, és megtanuljunk egymást hordozni!

A második jel, amelyet a mai beiktatási liturgia bemutat, a halászyűrü átadás. Péter meghívása a pásztori szolgálatra, amelyet az evangéliumi olvasmányban hallottunk, a bőséges halászat elbeszélését követi: miután egész éjszaka hiába vetették ki hálójukat, a tanítványok meglátják a parton a feltámadt Urat. Ő felszólítja őket, menjenek vissza még egyszer halászni, és íme, a hálók úgy megtelnek, hogy alig bírják kihúzni; 153 nagy hal van benne: „Noha ennyi volt a hálóban, nem szakadt el.” (Jn 21,11).

Ez a történet megfelel egy kezdeti elbeszélésnek, amikor a tanítványok szintén nem fogtak semmit egész éjjel; Jézus akkor is felszólította Pétert, hogy menjen ki újra a tengerre. És Simon, akit még akkor nem hívtak Péternek, csodálatraméltó választ ad: „Mester, ha te mondd, kivetem a hálókát!” És íme a küldetés megerősítése: „Ne félj! Mostantól emberhalásszá teszlek!” (Lk 5,1–11).

Ma is azt mondják az egyháznak és az apostolok utódainak: menjenek ki a történelem tengerére, vessék ki hálójukat, hogy megnyerjenek embereket az evangéliumnak – Istennek, Krisztusnak, az igaz életnek. Az egyházatyák különleges figyelmet szenteltek ennek a résznek. Ezt mondják: a halnak, amely a vízi életre teremtett, végzetes, ha kifogják a tengerből. Azért fogják ki éltető eleméből, hogy az ember táplálékává legyen. De az emberhalász küldetésében ez épp fordítva történik.

Mi, emberek, elidegenedve élünk a szenvedés és a halál sós vizében, a fény nélküli sötétség tengerében. Az Evangélium hálója kiemel bennünket e tengerből, és Isten fényének ragyogásába, az igaz életbe helyez bennünket. Tényleg így van – Krisztus példája nyomán az emberhalász küldetésében ki kell menteni az embereket az elidegenedésből az élet földjére, Isten világosságára.

Valóban: azért élünk, hogy megmutassuk Istent az embereknek. Csak ott kezdődik igazán élet, ahol Isten megmutatkozik. Csak akkor tudjuk meg, mi az élet, amikor Krisztussal, az élő Istennel találkozunk. Nem véletlen a létünk és nem értelmetlen a fejlődésünk. Mindannyian Isten egy gondolatának gyümölcse vagyunk. Mindannyiunkat akar, szeret, és mindenkire szüksége van. Nincs annál szebb, mint amikor elér, megérint az Evangélium, Krisztus. Nincs annál szebb, mint megismerni őt és megosztani barátságát másokkal. A pásztor és az emberek halászának feladata sokszor fárasztónak tűnik. De szép és nagy feladat, mert határozottan az örömet szolgálja, Isten örömét, aki be akar lépni a világba.

Még egy dolgot szeretnék tisztázni: mind a pásztor, mind a halász képében nagyon határozottan kiemelkedik a meghívás az egységre. „Más juhaim is vannak, amelyek nem ebből az akolból valók. Azokat is vezetnem kell. Hallgatni fognak szavamra: egy nyáj lesz és egy pásztor” – mondja Jézus a jó pásztorról szóló példabeszédben (Jn 10,16). És a 153 hatalmas hal elbeszélése ezzel az örömteli megálapítással zárul: „Noha ennyi volt a hálóban, nem szakadt el.” (Jn 21,11)

De jaj, szeretett Urunk, a háló elszakadt! – mondanánk fájdalomunkban. De nem – nem kell elszomorodnunk! A Te ígéretedben bízunk, amelyben nem csalódhatunk, és mindent megteszünk, hogy végigjárjuk a megígért egység felé vezető utat. Erre emlékezünk az Úrhoz szóló imáinkban, akár a koldusok: igen, Uram, emlékezz az ígéretedre! Add, hogy egy nyáj legyünk! Ne engedd, hogy hálód elszakadjon, és segíts, hogy az egység szolgálói lehessünk! Ebben a pillanatban gondolataim 1978. október 22-re térnek vissza, mikor II. János Pál pápa megkezdte szolgálatát itt, a Szent Péter téren. Azóta is folyamatosan a fülemben csengenek akkor mondott szavai: „Ne féljétek, tárjátok ki az ajtókat Krisztusnak!” A pápa az erősekhez, a világ hatalmasaihoz beszélt, akik attól féltek, hogy Krisztus megfosztja őket hatalmuktól, ha beengedik őt. Igen, biztosan elvett volna tőlük valamit: a korrupció uralmát, a jog átértelmezését, az önkényeskedést. De nem vett volna el semmit, ami az ember szabadságához, méltóságához, egy igaz társadalom neveléséhez tartozik.

A pápa ezenkívül minden emberhez is szólt, különösen a fiatalokhoz. Nincsen-e vajon mindannyiunkban valamiféle félelem, hogy valamit elvihet az életünkől, ha teljesen megnyitjuk magunkat Krisztus számára? Nem félünk-e attól, hogy le kell mondanunk valami nagy, egyedi dologról, ami széppé teheti az életünket? Nem áll-e fenn a veszélye annak, hogy szorongunk, és szabadságunktól megfosztva érezzük magunkat? És a pápa újra ezt akarta mondani: nem! Aki beengedi Krisztust, nem veszít el semmit, ami az életet szabaddá, széppé és nagygyá teszi. Nem! Csak ebben a barátságban tárulnak ki az élet kapui. Csak ebben a barátságban tárjuk fel valójában az emberi természet nagy képességeit. Csak ebben a barátságban tapasztalhatjuk meg azt, ami a szép és ami megszabadít.

Így, nagy erővel és meggyőződéssel, egy hosszú élet személyes tapasztalataiból kiindulva szeretném ma azt mondani nektek, kedves fiatalok: ne féljétek Krisztustól! Nem vesz el tőletek semmit, hanem mindent nektek ad! Aki neki adja magát, megkapja a százszorosát! Igen, nyissátok ki, tárjátok ki az ajtókat Krisztusnak – és megtaláljátok az igazi életet! □

TEST LÉLEK SZELLEM TEST LÉLEK SZELLEM TEST LÉLEK SZELLEM

Sebestyén Péter

KAPCSOLAT

Anthony de Mello után szabadon

Szent Pál apostol írja a rómaiaknak, hogy „gyöngeségünkben segítségünkre siet a Lélek, mert még azt sem tudjuk, hogyan kell helyesen imádkoznunk...” (Róm 8,26–27). A gyakorlati élet igazolja ezt. Vagy csak kérünk, vagy csak egy pillanatnyi jajistenemmel „intézzük el”, miközben nem is értjük, nem is tudjuk felfogni az ima erejét, mélységét és értékét. Az évszázadok folyamán a misztikusok, a szerzetesek, a szentek sokszor próbáltak elmerülni Isten titkában, nem is akármilyen eredménnyel. A bencések, a karmeliták, a jezsuiták külön művészetévé fejlesztették a lelki élet alapvető eseményét, az Istennel fenntartott kapcsolat legfontosabb eszközét, az imádságot. A jezsuiták pedig a keleti imádság szerekeit tanulmányozásával, a lélektan tudományos módszereivel is besegítettek abba, hogy imádságunk tényleg az Isten jelenlétében való elmerülés és öntadás legyen. A nemrég elhunyt Anthony de Mello jezsuita évtizedekig tartott lelkigyakorlatokat a világ különféle tájain, hogy „aprópénzre válva” hatalmas tudását és imatapasztalatát, megízleltesse a keresztényekkel (de nem csak velük), miért fontos az ima – mint kapcsolat. Elmékedései könyv formában magyarul is napvilágot láttak (Anthony de Mello, *Kapcsolat...* Kecskemét, 2003). E könyv gondolatai mentén, a

magam lelkipásztori tapasztalatával próbálok választ keresni arra a kérdésre, mire jó az imádság, hogyan imádkozzunk, melyek az imádság alaptörvényei?

Mire jó az ima?

Sokan felteszik a kérdést: mire jó az imádság. Még hívó emberek között is találni olyanokat, akik azt mondják, Isten ugyanis mindenható, az ő akarata mindenképp megvalósul, őt nem lehet befolyásolni, rá amúgy sem lehet hatással lenni. Ezért tisztázzuk előbb, mi az ima. Hogy jobban megérthessük, hasonlatokkal fogok élni:

– Az ima arra való, hogy megértsük, hol ered Isten folyója. Ez a legmagasabb energiaforma. Alexis Carrel, a hitetlen orvos, egy lourdes-i csodás gyógyulást követően, megtérése után ezt sokszor megtapasztalta...

– Nem tilthatjuk meg a fájdalom madarainak, hogy felettünk röpködjének, azt azonban elkerülhetjük, hogy a hajunkban fészket rakjanak. Ezt pedig az imádságnak köszönhetjük.

– Az ima Isten adatbankjának jelszava, amellyel behatolhatunk a „szívéhez”...

– Az imádság az a rádiótelefon, amellyel jelezhetjük a mennyei irányítótoronynak, hová zuhantunk le...

– Az imádság az az antenna, amellyel ráhangolódhatunk Isten hullámhosszára, amellyel venni tudjuk adását, jelzéseit, hangját, üzenetét...

Nem azért imádkozunk tehát, hogy Istent kioktassuk szükségleteink felől, hogy megpuhítsuk, nem azért van az ima, hogy Istent akarunkhoz igazítsuk, hanem hogy a mi akaratunkat igazítsuk Istenhez. Nem annyira beszélgetés, mint inkább hallgatás. *Odahallgatás.*

Az imádságban Isten jelenlétébe helyezem magam. A lélek őszinte vágyakozásáról van szó. Az imádságban megtapasztal-

hatjuk az élő, személyes, minket határtalanul szerető Istent. Mi kell ehhez a megtapasztaláshoz? Vágyakozás, bátorság, nagylelkűség. Hogy nem találjuk Istent, annak az oka az, hogy nem vágyódunk eléggé utána. Telezsúfoljuk életünket sok fontos dologgal, miközben nem vesszük észre: Isten olyan fontos kellene hogy legyen, mint a levegő, amelyet belélegzünk. De Mello leír egy történetet, amely egy hindu templom papjáról szól, aki szeretett volna találkozni Istennel. Olyan tünetek látszottak rajta, mint aki szerelmes. Lefekvéskor az istenség előtt keserves sírásra fakadt, és ez így ment hetekig. Isten nem is tudott ellenállni az ilyen vágyódásnak, ebből az emberből, Ramakrisnából India egyik nagy misztikusa lett. Ez a misztikus elmondta egyszer a barátjának, mit jelent az Isten utáni vágyódás. Ha egyszer egy tolvaj

olyan teremben aludna, amelyet csak egy vékony fal választana el az arannyal teli kincstártól, aludna-e a tolvaj akár egy percet is? Egész éjjel fent lenne, és különféle megoldásokon törné a fejét, amelyekkel megszerezheti az aranyat. – Amikor fiatal voltam – fejezi be de Mello történetében a mesét a misztikus –, én még annál is buzgóbban vágyakoztam Isten után, ahogy a tolvaj sóvárog az arany után.

Szent Agoston híres mondása is ezt sugallja: Nyugtalan a mi szívünk, míg meg nem nyugszik benned, Istenünk. Egy másik helyen pedig azt mondja: Isten nélkül olyanok vagyunk, mint a partra vetett hal.

Ha nincs meg bennünk ez a vágy, kérhetjük. A kérő ima mindenek előtt áll, mindent kérnünk kell.

A vágyakozás mellett épp annyira szükséges a nagylelkűség és a bátorság meg a kitarás. Hajlamosak vagyunk „megtakarítani” az időt Istentől. Unalmas talán a rózsafüzér, fárasztó ugyanazt ismételtetni, nehezünkre esik a térdelés vagy a virasztás. De az is lehet, hogy miközben kérünk, imádkozunk, védekezni is akarunk Isten ellen, nem akarunk túl közel kerülni, merészkedni hozzá, inkább észérvekkel körülsáncoljuk magunkat. Pedig az imádság azt jelenti, hogy vállaljuk az Istennel való találkozás kockázatát. Bátorság kell ehhez, hisz az Istennel való találkozás lehet kellemetlen vagy felkavaró. Isten olyan, mint a sebész: először vág, utána gyógyíthat. Ha Istennel akarunk találkozni, nem szabad magyarázkodni, tiltakozni, szabadkozni, fel kell készülni arra, hogy olyasmit hallunk tőle, ami nekünk nem tetszik, nincs az ínyünkre, sérti büszke önértetünket, nehezen kivívott szabadságunkban korlátoz. De az önátadás nélkül Isten szeretete, jelenléte nem tudja életünket átjárni. Enélkül nem gyógyulnak be lelkünk sebei. Jézus sok példabeszédeben beszél a tiszta örömről, amely az Istennel való találkozást, a rátalálást követi (lásd a példabeszédet a földbe rejtett kincsről...)

Hogyan imádkozzunk?

Csendben. Mai, rohanó világunkban nagy szükség van a csendre. Isten Lelkét nem lehet kényszeríteni. Tudni kell várni, csendben ülni.

Mi sokszor túlságosan nyugtalanok, türelmetlenek vagyunk. Add meg, Uram, de most!... Az eszünk sem ott jár, a szívünk is állandóan zaklatott. Az ima a szív csendjében születik meg. Ez akár munka közben is lehetséges. Természetesen a külső csend is szükséges, de nem ez az elsődleges. Egy ember lelki mélységét nagyon is elárulja, hogy tud-e csendben maradni, tud-e elmerülni, meg tud-e feledkezni minden egyébről Isten jelenlétében? Mert az imádságos csendben nem kell semmit mondanunk, a csend majd megszólal. Lehet, hogy ez eleinte nehéz. Lehet, hogy a szájunkat talán sikerül becsuknunk, de gondolataink már kavarnak, a bennünk levő zaj tombol. Nem arról van szó, hogy kizárjuk a világból a szívünket, de arról igen, hogy zárjuk be magunk mögött az ajtót, és határozottan összpontosítsuk Istenre a figyelmet. És lassan sikerülni fog olyannyira, hogy akár ágyúval is lőhetnek mellettünk, a figyelmünk nem terelődik el Istenről. Szükség van a csendre. Tanuljuk el Jézustól, aki rendszeresen elvonult, akár egy éjszakára, akár néhány órára a hegyre, vagy negyven napig a pusztába.

A csend azt jelenti, hogy miközben mindig Isten jelenlétében élünk és végezzük dolgainkat, lelkünknek van egy belső „tisza szobája”, egy pusztasága, ahol megtapasztaljuk Isten lágy szelőlőjének érintését, mint Illés vagy Mózes, aki az égő csipkebokorra figyelve Isten közelébe került. Jézus így taníthatta meg a legszentebb és a legszebb imádságot, a Miatyánkot.

Kérjünk! Amikor imádkozunk, Isten van a középpontban, vele kezdjük, egyetlen rögeszménk legyen az ő akarata, a mi üdvösségünk, az ő országának terjedése és kiteljesedése már itt a földön. (Ez azért fontos, mert imádság alatt sokszor a mi kis önző dolgaink vannak elől, mindig az én: az én hasznom és érdekeim, nem ő!) Ez nem jelenti azt, hogy nem kell befoglalnunk az imába szükségünket. Ő nem közömbös az emberi sorskérdések iránt. Igenis tárjuk elé szükségünket, kérjük őt! Hisz mindent ő ad. A kérés annak a beismerését jelenti, hogy mindent ő ad: az erőt a munkához, a munka gyümölcsét, az örömet a jól végzett munka után. Ez segít minket alázatosnak lenni, és elismerni: hiábavaló az ember fáradozása, ha nincs rajta Isten áldása. Jézus meg is mondta, hogy mit kérjünk tőle: három dolgot, de ebben a háromban minden benne van: mindennapi kenyeret (tehát nem luxuscikkeket, kényelemfokozó élvezeti javakat), lelkierőt a kísértésekben és a bűnök bocsánatát.

A kérő ima megteszi a lehetetlent, megváltoztatja Isten tervét! Isten annyira szeret, hogy hagyja, hogy befolyásolják őt imáink. Jézus maga ígérte, példabeszédet is mondott erről (éjjel kenyeret kérő barát, rámenős szegényasszony a bíróval stb.).

Itt beszélhetnénk a kérő ima közösségi erejéről (magyar sorskérdéseink, családi bajok, egyházközségi célok megvalósulása...). Kérnünk kell, nem szabad belefáradni, kiábrándulni csak azért, mert másnapra még nem teljesült. Igenis befolyásolhatjuk Isten szent akaratát. Higgyük el, hogy hatalmas az ima ereje és megkapjuk, amire tényleg szükségünk van. Isten tudja, mi válik a javunkra, és az Atyánál „kijárja” nekünk.

A rózsafüzér is sokat segít, a sok ismétléssel mi magunk alakulunk oda, hogy megértsük és megtapasztaljuk Isten szeretetét.

Gyermekké válna

Olyan bizalomra kell szert tennünk, ami csak a gyerekekben van meg. A kisgyermek nem keresi meg a kenyerét. Szülei szeretik őt és szeretetükből jut neki, kenyér formájában is. Ő nem azzal érdemli ki szeretetüket, hogy tesz valamit, hanem egyszerűen azért, aki: ő a gyerekük. Csak kérnie kell szüleitől, és megkapja. A normális gyermek nem izgul azért, mi lesz vele húsz év múlva, nem akar nyújtózkodva mindenáron kinőni a szülők szeretetéből és gondoskodásából, hanem rájuk bízta magát, ez a természetes. A krisztusi ember is ezért viselkedik istengyermeki módon.

Az imádság törvényei

Sokszor panaszzuk, hogy imánk nem nyert meghallgatást, durcásan felhagyunk vele, pedig lehet, csak az a baj, hogy még nem tanultunk meg rendesen imádkozni. Ez a magatartás egyébként olyan, mintha egy építész mérnök azt mondaná, a mérnöki tudomány egy fabatkát sem ér, mert akárhányszor ő hidat épít, az mindig összeomlik. Holott az igazság az, hogy a tudomány igenis hatékony, csak éppen ő... csapnivaló mérnök. Ha tehát a mi imánk nem nyer meghallgatást, valószínű, hogy rosszul imádkozunk. Jézus egyértelműen tisztázta az imádság szabályait.

Az első alaptörvény: imádságunk mögött mindig legyen szikla-szilárd hit!

Volt már szó arról, hogy a hit ajándék, kegyelem, nem mi állítjuk elő, nem lehet erőlködnünk, hanem kérünk kell! Kérni, és közben hagyni, hogy Isten társaságában lehessünk (lásd a mustármagról szóló hasonlatot). Sőt, már előre adjunk hálát a kapott kegyelemért! Előlegezzük meg a bizalmat Istennek. Sokszor azért nem hatékonyak imádságaink, mert már legyengült a hitünk, nem is számítunk arra, hogy Isten tényleg képes megadni, hogy meg is adja, amit kérünk. Ugy hisszük, elég erősek és felnőttek vagyunk ahhoz, hogy ne mindent Istentől kelljen „kunyaerálnunk”. A kenyeret megvesszük a boltban, ha betegek vagyunk, orvoshoz megyünk – Isten főlössé válik... felőlünk akár nyugdíjba is mehet, mert mi magunk majd megoldjuk... Észrevesszük, hogy a hitetlenség köszön vissza?

Ha nincs hitünk, erőtlén az imánk, és védtelenek leszünk az élet kihívásaival szemben. Készítsünk például egy listát kéréseinkkel, kívánságainkkal. Meglepődnénk-e, ha kívánságaink teljesülnének? Ha igen, akkor valószínűleg baj van a hitünkkel.

A mi problémáink sokszor hegyekként tornyosulnak elénk, de az ima erejének nem tudnak ellenállni. „Minden megadatik, ha imádkozva kéritek” – mondja Jézus. Úgy kell imádkoznunk, mint ha már megkaptuk volna. Ha valakitől ugyanis például egy cseket kapsz, nem köszönöd-e meg már amikor a kezébe adja, még mielőtt beváltottad volna?

Olvastam egy asszonyról, aki azért imádkozott, hogy kigyógyuljon az izületi gyulladásból. Gyógyulása előtt három évvel már hálálkodott Istennek, mert meg volt róla győződve, hogy felépülése úton van. Miért vagyunk mi kicsinyhitűek, amikor imánk meghallgatását maga az Úr Jézus ígérte meg?

Az imádság második alaptörvénye a megbocsátás.

Most nem Isten megbocsátó irgalmára gondolok, hanem arra, amit rendszeresen imádkozunk a Miatyánkban: miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek... Gondoltunk-e már arra, hogy imánk azért nem nyer meghallgatást, mert szívünk mélyén neheztelünk, haragszunk valakire, és nem tudunk vagy nem is akarunk neki megbocsátani? (V. ö. Máté 5: ha ajándékokat az oltárra viszed...)

Ha imádságunkból hiányzik a legfőbb erő, annak az lehet az oka, hogy a megbántottság érzését tápláljuk szívünkben: mennyi harag, vélt vagy valós igazságtalanság miatt érzett bosszankodás súlyát cipeljük, egészségünket, idegrendszerünket is inkább tönkretesszük, inkább megkeseredünk a sértődöttségtől, mintsem megszabadulnánk tőle. Keserűség, gyűlölet, neheztelések – szívesebben megválnánk inkább valamilyen kincsünkötől, mint embertársaink iránt táplált ellenszenveinktől. (Egy darab föld, felület megjegyzés, egy részegen vagy indulatból kijuttatott szó, egy örökség nyomán fellángolt viszály, pereskedés, rágalmazás vagy pletyka útján elindított lavina, és szívünk megkeményedik, bezárkózunk, már-már szinte dédelgetjük magunkban ezt az érzést, és nem vagyunk hajlandók megbocsátani.)

Pedig Jézusnak az ilyen szívvel mondott ima nem kell. Ő azt mondja: ha nem bocsátasz meg, nincs közöm hozzád. Érdemes lenne egy listát összeállítani azokról, akiket nem kedvelünk, akikre neheztelünk, akiket nem akarunk szeretni, akiknek nem vagyunk hajlandók megbocsátani. Azokról is érdemes lenne

egy külön listát összeírni, akiket nem tartunk sokra, akiket kevésbé szeretünk és azokról is, akik nem szeretnek minket. Sok meglepetésben lesz részünk...

Megbocsátani természetesen nem könnyű. Először magunknak kell megbocsátanunk. Aztán annak, aki megsértett. A megbocsátás nem gyengeség, nem gyávaság. Igenis bátor cselekedet, felnőtt emberhez illő magatartás.

Miután megmondtuk a „szájunk ízét”, imádkozunk azokért, akiket pillanatnyilag nem szeretünk. Vegyük észre, hogy Isten tervében ők is benne voltak. Valahol maga Isten hozott össze minket velük, lehet hogy éppen azért, hogy próbára tegyen és erősítse hitünket. Az indulat, a düh még nem bűn. Talán Isten iránti szeretetem hozta ki ezt belőlem... A szeretet ellentéte nem a harag vagy a gyűlölet, hanem a közömbösség. A gyűlölet a szeretetnek csak a másik oldala. Ilyen dühös állapotban álljunk Krisztus keresztje alá, ott hamarosan el fogjuk szegyni magunkat, hiszen arra is rájövünk, mekkora hűhót csaptunk a minket ért kis semmiség miatt.

Legyünk állhatatosak, imádkozunk Jézus nevében, járjunk közbe családtagjainkért, vélt ellenségeinkért, egyházközösségünkért, nemzetünkért, mert az ima ereje csodákra képes.

Az imádságra időt kell szakítani, testestől-lelkestől ki kell vonni magunkat az élet „forgatagából”. Függenk az időtől, mindig úgy érezzük, hogy lemaradásban vagyunk, ezért vagyunk hajlamosak „összecsapni” az imát, legalábbis szeretnénk, ha az imában is lehetőség volna egy „konyhakész” „nesszimára”. De épp az emberi kapcsolatok jó példa arra, hogy ha azt akarjuk, hogy tartós és mély legyen a kapcsolatunk valakivel, akkor igen sok időt rá kell áldoznunk. Az időhiány és az ideges feszültség csak árt a kapcsolatnak, ezért tűnik sokszor az ima is időpocséklásnak. Az ima ideje a *kairosz*, harcol bennünk a földi idővel, a *kronosszal*. Szükséges tehát a tanulás, a begyakorlás, az időráfordítás és a türelem, hogy az imádság is meghozhassa a gyümölcsöt életünkben. Sokan divatos érvekkel próbálkoznak, hogy nem a mennyiség, hanem a minőség számít. De a tapasztalat épp azt mutatja, hogy minél kevesebbet imádkozunk, annál rosszabb lesz a helyzetünk. Minél kevesebbet imádkozunk, annál jobban elmegy az „étvágyunk” tőle. Imaképességünk elsorvad, fokozatosan elveszítjük vágyakozásunkat Isten után, csökken a fogékonyságunk a lelki dolgok iránt, felerősödik szívünkben az idegenkedés, és lassan neheztelünkre esnek a legalapvetőbb vallási gyakorlatok is. Legfeljebb a kétségbeesés pillanatai taszítanak újra Istenhez. Az imához időre van szükségünk. Hogy mennyire és milyen időre, azt a kegyelem órája szabja meg és nem a falóra. Erre viszont nyitottnak kell lenni. Szent Ignác azt tanácsolja: a válság idején sem szabad abbahagyni az imádságot. Ilyenkor se csökkentjük az imára szánt időnket, ne változtassunk imarendünkön, inkább még egy kicsit növeljük az imára fordított figyelmünket. Imádkozunk még többet akkor is, ha úgy érezzük, hogy csak „időnket vesztegetjük”. Az ilyen embernek Isten megadja azt a belső békét, amire talán hónapok óta vágyott. Betölti a szívét, egész lényét jelenlétének tudatával, s az ember mélysegesen hálás lesz majd azért, hogy nem hagyta abba az imát.

Nem mellékes a hely megválasztása sem. Sokkal könnyebb olyan helyeken imádkozni, ahol szent emberek is megfordultak és imádkoztak. Itt és ekkor értjük meg igazából a zarándoklatok és búcsúhelyek értelmét. Már a „légkör” is segít Istenre hangolódni. Ilyen szent hely lehet egy templom, egy temető, a természet „temploma”, de lehet egy park, amely megérintette szívünket.

Ahhoz, hogy radikális lelki életet éljünk, állandó igényt kell éreznünk a táplálásra, a támogatásra, az energiára, az életre, amelyet csak az ima adhat. Szomjaznunk kell állandóan az imádságot, meg kell éreznünk szívünkben azt az ürességet, az Istenre utaltság jelét, amit csak ő tölthet be igazán. Mahatma Gandhi mondta egyszer önmagáról, hogy napokon keresztül könnyedén megvolna egy falat étel nélkül, de egy percig sem tudna imádság nélkül élni.

TEST LÉLEK SZELLEMEK TEST LÉLEK SZELLEMEK TEST LÉLEK SZELLEMEK

Kedves Olvasó!

A két világháború közötti erdélyi magyar irodalom egyik legjelentősebb és legmegrázóbb hangulatú regénye a *Fekete kolostor*. A mű „helyszíni beszámoló” tulajdonképpen, fogolyéletről szóló drámai történet. Egészen pontosan: a francia internálótáborokban 1914 és 1919 között szenvedett foglyoknak a története, akiknek egyike volt a szerző, a nyomorúságos állapotokat személyesen is átélő író, Kuncz Aladár (1886–1931).

Májusi lapszámunkban, amelynek fedőlapján Szűz Mária csíksomlyói kegyszobra látható, kiemelek a regényből egy részletet, amely egyszerre őrá és a hozzá folyamodó hívőre irányítja a figyelmet. S teszem ezt a pütkösi búcsút „reklámozó” szándékkal azért, mert az utóbbi időben sokan úgy vélekedtek, hogy negatív hatással lesz „jövőjére” (legalábbis a zarándokok számbelisége tekintetében) a múlt év decemberi anyaországi népszavazás „végeredménye”. Nem lenne jó, ha így lenne, hiszen határokon inneniek és túliak továbbra is együtt vagyunk Nemzet és Isten Népe. A „szívtől” a „fejig” ugyan hosszú út vezet, de végig kell mennie ezen a fáradságos úton mindegyikünknek.

A regényrészlet arról szól különben, hogy bizonyos idő teltével elviszik a foglyokat (persze katonai kísérettel) a templomba, hogy ott lelki igényeiket kielégítve imádkozhassanak. S történik ez a „zarándoklat” a nyilvánosság kizárásával, hajnalhasadás előtt, a sötétség leple alatt. A templom misztikus csendje az író-fogoly számára (attól a pillanattól kezdve, hogy a rég nem hallott orgonamuzsika hallgatása közben a félhomályból előbukkan egy kisebb méretű faszobor formájában Mária alakja, – ahogy írja – „a foglyok szegény kis, sokat szenvedett istenasszonya”), – megnyugvást ad, amit művészként így önt szavakba: „égő szemében megtalálok mindent, amit keresek: az eget és földet, vidámságot és szomorúságot, életet és halált”.

2005 májusában jó lelkiismerettel ajánlom magunknak, mai „foglyoknak” (különféle elítéltek lelki foglyainak), hogy a pütkösi búcsú körüli napokban gondolatban bár zarándokoljunk el a csíksomlyói kegytemplomba, s mint Kuncz Aladár, nézzünk Mária *égő szemébe*, s próbáljuk meg fölfedezni „égi anyánk” tekintetében mindazt, amit ő ott és akkor fölfedezett: *az eget és földet, vidámságot és szomorúságot, életet és halált*. S mert „alattad a föld, fölötted az ég, benned van a létra” (Weöres Sándor), állítsuk fel az eldől „létrát” magunk és Isten, de magunk és egymás közé is.

Lelkünk csendjében őszinte önvizsgálatot tartva, kérjük őt, a pütkösdkor „zárt ajtók mögött” az apostolokkal együtt imádkozó *istenasszonyt*, hogy esdje ki szent Fiánál számunkra Isten megvilágosító kegyelmét. A ránk is leszálló pütkösi Szentlélektől pedig azt kérjük, hogy lángoló tűzével egésze ki közösségeink életéből az acsarkodás és széthúzás ördögi szellemét, a már-már bábeli méretűvé váló (politikai természetű) nyelvzavart, és adja meg a szótértés, az egy-nyelven-szólás, az egyet-akarás és összefogás pütkösi lelkületét.

Farsalits

Következő számainkban

- József és Aszeneth apokrif története
Adorjáni Zoltán
- Hatvan évvel ezelőtt a szovjet paradicsomban
Láng Erika
- Szent László és a lovagi eszmény a középkorban
Pénzes Loránd
- Az állam és egyházak viszonyának történelmi áttekintése (*Szabó László*)
- Magyarok Stockholmban
Orbán Judit

Tartalom

XVI. évfolyam. 5. szám. 2005 május

Szócs Béla: Ég és föld találkozik. Avagy Bábeltől pütkösdig	1
Csíksomlyói beszélgetés. Bakó Béla Pál és Tímár Sándor Asztrik ferences atyákat Jakab Gábor kérdezte	4
Csiszár Klára: Egy teológus emlékére. Százegy éve született és huszonegy éve halt meg Karl Rahner (1)	6

KÖNYV

Lawrence Crabb: Nők és férfiak (Balla Lóránt)	10
Szabó M. Attila: Erdély, Bánság és a Partium történeti és közigazgatási helységnévsztára (Róth András Lajos)	11
Laptestvérek	11

Ozsváth Judit: Akiket hazavárnak. Szatmári diákélet a kolozsvári teológiai fakultáson	14
Füzes Ádám: Áldozat és áldozat-bemutatók. A pap vagy a hívek áldozata a szentmise?	17
Pásztori Tibor Endre: Misztériumjáték – avagy „a szemlélet pszichológiája”	18
Fodor György: Salkaházi Sára, a szeretet vértanúja	20
Albert-Lőrincz Márton: A katolikus hitoktatás egyházi szabályozása a kommunista uralom idején	24
Wildmann János: A reformzsinat üzenete. (8) Az emberi közösség	26
dokumentum: XVI. Benedek pápa homíliája a beiktatási szentmisén, 2005. április 24-én	29

TEST LÉLEK SZELLEM

Sebestyén Péter: Kapcsolat. Anthony de Mello után szabadon	30
--	----